

**RÁKOSI VIKTOR MUNKÁI
X. KÖTET**

**RÁKOSI VIKTOR
ELBESZÉLÉSEK
ÉS TÁRCÁK**

**BUDAPEST MDCCCIII
RÉVAI TESTVÉREK IRODALMI INTÉZET R.T.**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

TARTALOM

TARASZOVICS REGGELE.	
A TOLVAJ.	
A MIT A LAXENBURGI FÁK SUTTOGNAK.	
EGY KŐ NAPLÓJA.	
A RAVASZ MISKA.	
EGY ARANY A HÓ ALATT.	
KELEMEN ÉS PATTANTYUS.	
NÉGY NEMZET.	
EGY SZÁMÜZÖTT KIRÁLY.	
OKOS ÁLLATOK.	
A LEGNAGYOBB HUMORISTA.	
A TENGER.	
A TENGER MUNKÁSAI.	
AZ EZREDES.	
KÉT TESTVÉR.	
ULEDI.	
A VERÉB.	
A MUSZKA.	
A FÜST.	
ALKOTMÁNYOS LUMPOLÁS.	
AZ EGY ÉLŐ.	
WILHELM.	
A NEVELŐ.	
IDUSKA.	
ÉS MÉG SEM MOZOG A FÖLD.	
AZ OROSZLÁNBŐR.	
LEVÉL A JÉZUSKÁHOZ.	
AHMED.	
A DECEMBER.	
MINDENNAPI ALAKOK.	
KIÁLTÁS AZ ÉJSZAKÁBA.	
A CALUMPITI GYŐZŐ.	
STEEVENS.	
LOS MISMOS PERROS, CON ALTROS COLLARES.	
HARCTÉRI LEVELEZŐK.	
ALATTVALÓIM.	
TURIN, MÁRCIUS 20.	
VIZIÓ.	
ÉJJELI KALAND.	
VASÁRNAPI MUNKASZÜNET.	
TÖRTÉNET A GOUYON-UTCÁBÓL.	
BIRKÓZÁS.	
SÉTA A KELETEN.	
AZ EGRI REMETE.	
A MAGYAR FŐVÁROS.	
A CSENGŐDI PUSZTÁN.	
A NAGY TÚZNÉL.	
A BUR TOKÁNY.	

TARASZOVICS REGGELE.

Förtelmes, vizes, hideg októberi est volt és a zenélő kisasszonyok elkésve, fázva érkeztek a Palermo-kávéházba. Bresztler ur, az elhizott, de szigorú arcú tulajdonos, a pénztár mellett ült, egy hordóban senyvedő, nagy beteg pálma alatt (melynek szerepe volt a kávéháznak Palermo-jelleget adni) s a kasszában trónoló kisasszonynak pikáns megjegyzéseket suttogott az érkezőkre. A kisasszony a kockacukrot rendezte s annak jeléül, hogy jól mulat a gazda megjegyzéseiben, hófehér fogait vicsorgatta.

Öt-hat árázott, párolgó ember lépett be, lerázta magáról a vizet, kezét fogott Bresztlerrel és billiárdozni kezdett.

- Mind itt vannak a lányok? - kérde a gazda.

- A kis Bencze-lány hiányzik még.

- Már megint késik? Azért csak kezdjék el.

Egy hosszú, szeplős kisasszony megkopogtatta a hegedűjét, fent a dobogón élére állt a női zenekarnak és megkezdődött valami vontatott, unott, gépies muzsikálás. Mintha rég elfelejtették volna a melódiát, s csak most keresnék, találgatnák, taktusról-taktusra. A lányok szórakozottan tekintettek szerteszét, s pillantásokat váltottak a vendégekkel. Senki sem figyelt a zenére, legföljebb a vörös szalagokkal diszitett fehér ruhába öltözött lányok csoportját méltatta egy-egy pillantásra.

- Maga ugyan jókor jön, - mordult rá a gazda egy vézna testű, sápadt, feketeszemű lányra, a ki éppen belépett az ajtón.

A lány zavartan megállt. Ijedtnek látszott. Nyitott száján sebesen járt ki és be a lélekzet.

- Ne... ne haragudjék, Bresztler ur... kérem szépen... úgy siettem...

- Haragudni? Miért haragudnám? Sohse haragszom, most se... csak egyszerűen elküldöm magát.

- Ne... ne tegye, kérem, Bresztler ur, hisz én mindent elkövetek, hogy meg legyen elégedve. De lássa, az édesanyám beteg...

Mindezt lassu, szintelen mormogással mondta.

- Tegnap is beteg volt?

- Tegnap is, tegnapelőtt is, régóta... és nem akartam addig eljönni hazulról, míg meg nem győződtem róla, hogy jobban van.

Ott állt, sápadtan, lesujtva és remegve nézett a hatalmas emberre, a kenyéradójára. Bresztler ur ekkor egy új vendéget üdvözölt, a kis lány pedig nesztelen léptekkel hátrasietett, a kártyaszoba mellé, hol gyorsan ledobálta viseltes öltözetét, s magára vette a rabruhát... a fehérét a piros szalagokkal.

Kevés vendég volt. A gyalázatos idő több ízben boszus megjegyzéseket csalt ki Bresztler urból, a ki végre is leült valakivel piketirozni. Mikor a zene szünetelt, a lányok elszéledtek a kávéházban, csak a kis Bencze-lány maradt fenn a dobogón, s vágyakozva tekintett ki a párázattól homályos utcára. Ha ő már ott lehetne! Milyen kéjjel szaladna a csatakos utcán hazafelé!

Bresztler hirtelen összedobta a kártyát és fölugrott. Egy kövér, bikanyaku, aranyláncos, telegyűrűzött ember lépett be a kávéházba. Bresztler eléje sietett. Kezet nem nyújtott neki, de mélyen, alázatosan meghajolt előtte. Ez a Bresztler mindenkit ismert. Azelőtt detektív volt, de feleségül vett egy hölgyet, a kinek Moszkvában dalcsarnoka volt, ebből, meg az ezzel összefüggő üzletekből szép vagyont szerzett magának. Ezen nyitották meg a Palermo-kávéházat.

Ha Bresztler valakit úgy fogadott, mint a most belépő barnaképű, apró feketeszemű idegent, az csak gazdag ember lehetett. És egy gazdag ember, ilyen komisz időben, itt a Palermóban, valóságos istenáldása volt. Bresztler biztosra vette, hogy az egymaga biztosítja a *losungot*, a mi alatt az egy napi kiadások értendők. És ha az idegen nem volna erre hajlandó, gyöngéden, tapintatosan taszítani kell ebben az irányban. Bresztler mély hódolata már számítás volt: az idegen lássa, hogy őt igen nagy urnak tartják, s ne merjen snaszul költekezni.

A pincérek lerántották a jól táplált idegenről a kaucsuk-esőköpenyeget, miközben Bresztlernek volt ideje mindenkinek megmondani, hogy ez Taraszovics Vazul, a leggazdagabb szerb disznókereskedő, s - tette hozzá kissé halkabban, mert ez már hazugság volt - a szerb királyi család rokona.

Bresztler egy intésére a női zenekar azonnal játszani kezdett, Taraszovics meg figyelmesen szemlélte és hallgatta őket. A pincérek és a gazda tiszteletteljes távolságból várták a parancsait.

Taraszovics a pecsétnyomó gyűrűjével kopogott az asztalon. Bresztler maga rohant oda.

- Valami jó pálinkát adjon.

Nem kupicával, hanem egy alacsony pohos üveggel tettek eléje s külön ezüst tálcán egy arany sávokkal befuttatott izletes pohárkát. Taraszovics ivott s miközben az óralánca csecsebecséivel játszott, a zenekart mustrálta.

A nóta véget ért. A lányok, kacér mosolyukat Taraszovics felé irányozva, hetykén lépkedtek le az emelvényről és úgy intézték, hogy a mint szétszéledtek, mind az érdekes idegen előtt vonultak el. Taraszovics csak pödörte a kis fekete bajuszát.

...Csak a kis Bencze-lány maradt a dobogón s vágyakozva tekintett ki a piszkos párázattól homályos utcára. Ha ő már ott lehetne! Milyen kéjjel szaladna a csatakos utcán hazafelé!...

Az eső egyhangu locsolással verte a nagy ablakot és Bencze Margit elfordult onnan. Nagy fekete szemeit fáradtan hordozta körül a kávéházban. Taraszovics a bajuszát pödörte, összehuzta a szemölcseit s nézte a leányt. Miért nem megy ez is arra, a merre a többiek, azon a széles, kitaposott országuton?...

Ujra megverte az asztalt a nagy gyűrűjével.

- Egy üveg pezsgőt!

Élénk mozgás és izgatottság mutatkozott a kávéházban. Bresztler a kezeit dörzsölte. A nap meg van mentve. Jobban, mint gondolta.

Taraszovics a habzó itallal teletöltött egy hattyunyaku poharat.

- Ezt vigyék oda annak a búsuló kis lánynak s hívják ide vendégemül.

Bencze Margit, mikor a pincér eléje tartotta a pezsgőt, bámulva nézett az ismeretlenre.

- Ne tréfáljon velem, Lajos. Bizonyára másnak küldte.

- Nem, kisasszony, magának.

- Mondja meg, hogy én nem szoktam az ilyesmihez.

Bresztler ur sasszemei azonnal észrevették, hogy baj van. Odasietett.

- Ostoba béka, - szólt fojtott, de izgatott hangon, - mindent el akar rontani? Hisz ez magának kötelessége. A szerződésben van. A rongyos hegedüléséért nem fizetném...

A lány elsápadt.

- Épp most viseli magát ilyen ostobául, mikor ugyis annyi van a rovásán?

A lány szó nélkül elvette a poharat és kiitta a pezsgőt.

- Menjen, menjen, nem látja, hogy néz ide az a rác, - unszolta Bresztler.

Mint egy fáradt madár, leeresztett szárnyakkal, úgy jött le Margit a dobogóról s akadozó léptekkel közeledett Taraszovics felé. A lányok összeröföntek és dühös vagy irigy pillanásokat vetettek feléje. Margit köszönt és leült Taraszovics asztalához.

A rác, a ki már akkor egy üveg pezsgón tul volt, kivörösödött arccal várta.

- Éhes, vagy szomjas? Mit parancsol? - kérdé.

- Köszönöm, semmit.

- De pezsgőt csak iszik velem?

Margit látta, hogy Bresztler összevont szemöldökei alól éles tekintetet lövel rá.

- Iszom.

Taraszovics egyszerre két üveg pezsgőt hozatott. A karmesternő megkopogtatta hegedűjét, Margit fölugrott és futva, mintha menekülne, rohant vissza a helyére. Ráhajolt a hegedűjére... Szemei megteltek könnyel... a hurok rezgésének odabent a hegedűben valami fájdalmas visszhangja kelt, mintha ott sirna, jajgatna, sóhajtozna valaki.

A rác nem vette le róla tekintetét s e közben Bresztler urat is itatta, a ki előtte állva, kissé lehajolva mormogott egyet és mást a lányról... hogy jó családból való... büszke és becsületes... szóval, a mik egy tőkepenzest még jobban fölingerelhetnek.

Hja, Bresztler ur nagyon ügyes, tapasztalt ember volt.

Taraszovics közelebb ült a zenekarhoz, egy kis fülkébe s Bresztler oda terelte a lányt, a ki hirtelen, mint a nyárfa egy szélroham alatt, végigremegett egész testében. Taraszovics meg-simogatta a kezét.

- Nem vagyok én rossz ember, - szólott a rác halkán, áthajolva az asztalon, - bőkezűen szórom szét mindenemet, a mim van. Soha senkinek se vétettem, senkinek se ártottam. Maga nagyon megtetszett nekem, mert olyan szomorú és elhagyottnak látszik. Szüksége van egy jóbarátra, támogatóra? Rendelkezzék velem. Hű vagyok, mint a kutya, s a kinek egyszer hűséget, fogadtam, azt el nem hagyom.

Szemei lázban égve csüngtek a halovány arcon, lehellelte, mint forró gőz, folyta körül a lányt, a ki úgy ült ott s oly tekintettel nézett a férfira, mintha egy szót sem értett volna a beszédjéből. Fülében a hegedűből hangzó zokogás rezgett.

Az utcai ajtó egy kicsit kinyílt s félénken, nagy kendőbe burkolva, egy bambaképű kis parasztleány jött be, nagy kíváncsian és megzavarodottan tekintve szét a helyiségben. - Margit azonnal ott termett mellette.

- Kisasszony, tessék azonnal hazajönni, a házmesterné küldött, a ténsasszony megint rosszul van.

Margit az öltözőbe rohant. Bresztler ur megcibálta a kis cseléd fülét, megmondta neki, hogy ha még egyszer be mer ide jönni, bekisérteti a rendőrrel, s aztán kipöndörítette az ajtón. Egy darabig behallatszott még a nyöszörgése, aztán csend lett.

Bresztler ur Margit után sietett, a néptelen kártyaszobában megragadta.

- Csak nem akar itt hagyni?

- Anyám rosszul van.

- Margit, legyen esze, ne szalassza el a szerencsáját. Csak három óráig maradjon. Becsü-
letemre tovább nem kívánom. Elsején fölemelem tiz forinttal a gázsiját.

- Ereszszen, az édesanyám rosszul van.

- Azonnal adok husz forint előleget... A jövője meg van alapítva... Értsen meg, én nem kívánom, hogy letérjen a becsület ösvényéről, sőt ellenkezőleg... Ma tisztába jöttem azzal, hogy mit kell magával csinálni... Maga lesz a zenekarnak az a feltűnően becsületes, rendkívül szerény és szende tagja, a ki az ilyen nagy halakat, cápákat, mint a mai, horogra csalja.

- Ereszszen az anyámhoz! - hörögte a leány és viaskodni kezdett, de Bresztler nem eresztette ki.

- Most két óra. Még egy órát maradjon. Ha nem, jó, többet ide be nem teszi a lábát. Nézze, én már fölfedeztem az értékét. Mennyit kell még piszkos kávéházakban nyomorognia, míg megint egy olyan napja lesz, mint a mai... Jöjjön!

És a leány visszament. Taraszovics asztala tele volt pezsgős üvegekkel. A barna férfi mámorosan nézett a halovány leányra. Melléje ült és megfogta a kezét.

- Itt maradtál? - suttogá. - Elfogadsz pajtásodnak? Nesze ez a gyűrű. Kell az órád? Kell pénz? Felelj. Tudod, hol lakom? Hôtel Lisszabon.

A leány borzadva hallgatta, hogy a zsebébe csusztatott óra mily erősen ver. Vagy tán a szive vergődött olyan hevesen? Az ujjaira huzott gyűrűk drágakövei meg-megvillantak. Szerette volna letépni, eldobálni, szeretett volna fölébredni, de nem tudott.

Az óra hármát ütött. Margit fölugrott, az órát, gyűrűket az asztalra dobálta.

- Ugy-e, eljössz? Ne feledd! Hôtel Lisszabon.

Margit a nyakába kerítette az esőköpenyegét s kint termett az éjszakában. Az óriási város mélyen aludt, még lélekezete se hallatszott. Lassu mormogással csörgedezett az égből hullott víz, alá a piszkos csatornába. Lábainak kopogását a nagy csöndben erősen visszaverték a tulsó ház sor falai... mintha ott is szaladt volna valaki, valami láthatatlan árnyalak... a lány remegve nézett oda... Sehol senki, üres minden... de a kopogás vele ment, követte, befordult, egyre gyorsabb lett.

Lélekzet nélkül állt meg a kapujok előtt. A kopogás megszűnt. Az árny elmaradt. Vagy megelőzte őt? Célhoz ért?

- Mi van az édesanyámmal?

A kapunyitó házmester az arcába világított.

- A feleségem fõnt van, - mondá lassu hangon és fölvilágított a lépcsõn.

Mennyi emelet, mennyi lépcső! Istenem, mikor lesz vége! Végre az ajtójuk előtt állt. Lassan benyit. Az asztalnál a házmesterné egy nagy kapcsos könyvből olvas.

- Alszik? - suttogja halkán Margit.

- Meghalt, - felel az asszony, keresztet vet magára és tovább imádkozik.

Nagy hidegség töltötte el a lány szívét és szemére mintha homály ereszkedett volna. A magány és a bizonytalanság érzése volt ez. Az utolsó kapocs szakadt el, mely őt a földhöz fűzte. Hegyeken, az erdőkben, a mély völgyekben, a síkságokon, a nagy tengerek hátán millió meg millió ember él és ezek közt neki senkije sincs. A kis kutyakölykök nyöszörögve simulnak a rossz időben anyjuk meleg testéhez. Az ő sorsa rosszabb az állaténál. Óh, csak utolsó szavát fölfoghatta volna, óh, csak végső leheletét beszívhatta volna, hidegülő kezének csupán utolsó szorítását érezhette volna. De nem... ő ott ült a tivornya hősenek rothadt környezetében, a süllyedség és romlottság gőzében, a pokol kezei lefoglalták és ő neki nem volt ereje kiszakítani magát... mialatt az anyja üvegesedő szemei keresték, viaszsárga ujjai tapogatták, s ajkai lánya nevét suttogták...

Megrázkódott. Ledobta magáról a zsibbadtságot. Kinyitotta az ablakot, kihallgatott az utcára. Mintha az iménti kopogásra figyelt volna. Talán a halál futott vele versenyt a néptelen utcákon? És megelőzte? Összehuzta a szemeit. Nézett le a sötétségbe. Talán a halál ott lent áll valami sötét szögletben és vár?

A lány a nagy, végtelen, átláthatatlan homály felé terjesztette karjait és intett.

Azután elment hazulról. Ujra rohant a vizes utcákon. És kacagott a fordulónál, mikor újra hallotta a láthatatlan árnyalak kopogását. Hahaha! A halál újra vele van.

A Hôtel Lisszabon portása nem csodálkozott, mikor becsengetett és Taraszovicsot kereste.

- A nagyságos ur várja. Első emelet, nyolcadik ajtó.

Utána nézett.

- Milyen fiatal, milyen fehér!

És ledült aludni.

Hajnalodott. A vámsorompók felől tompa dübörgéssel megindult az eleségszállító nehéz kocsik hosszú sora. A kapuk egymásután nyíltak ki. A pálinkamérések is megvilágosodtak. A kültelekekről özönlöttek be az építő napszámosok. Tejes kocsik robogtak szanaszét. A bérkocsisok elfoglalták állomáshelyüket. A nagy város lassan ébredt. Az ablakok egymásután kinyíltak, a takarítás megkezdődött. A nagy bérházakban a cselédek élénk mozgást fejtettek ki s puffogatás közt porolták a szőnyeget. A varrólányok és masamódok tömege, mint a tavasznak egy elkésett hulláma, nyomult a külvárosokból a belváros felé. A hivatalnokok is megjelentek és csendesen ballagtak a bíruba.

Teljes reggel volt. Mindenki fölébredt. Minden ajtó, minden ablak megnyílt, a felhők kettészakadtak, s az őszi verőfény sárga színbe borította a várost.

Azután dél lett, s a harangok zúgva hívták ebédelni azokat a szerencsés embereket, a kiknek van mit enniük.

De Taraszovics nem ébredt föl. Taraszovics ajtaja és ablaka nem nyílt ki. Taraszovicsot az őszi verőfény nem melegítette föl. Taraszovics nem hallotta a déli harangszót.

És nem fogja hallani soha. Meghalt. Szívében markolatig ült egy hosszú kés.

*

Mikor a reporter jelentette az esetet a szerkesztőnek, hozzátette:

- Tudja-e szerkesztő ur, hogy ennek a lánynak az éjjel halt meg az anyja, s az anyja holttestétől ment a hôtélbe, a szeretőjéhez.
- Ilyenek a nők, barátom, - mondá a szerkesztő elmélázva. - Hát nem okosan tettem, hogy agglegény maradtam?

A TOLVAJ.

A vihar megrázott egy gyöngye kis almafát, az egyik almát leszakította s az a porba hullott. A porba, rothadt és fêrges almák közé. A fêrgek ôt is megrohanták... de ô megmaradt egészségesnek.

Ez Antalnak a története. Együgyû allegória, mely, ha tetszik, hát lehet háromkötetes regény, de minthogy muszáj, hát lesz tárca.

Mint mondtam, Antalnak hívják. Ott született, hol Budapest még falu: a kültelkeken. Egy roz-zant putri volt a szülôháza, a szomszédban lakó hóhér és sintér gyermekei voltak játszótársai, a kikkel akasztósdit meg kutyanyuzósdit játszott. A barátság szilárd volt közöttük mindaddig, a míg a hóhér gyermekei egy napon föl nem akasztották és meg nem nyúzták Antal kedvenc kutyáját, ezen mutatván meg, hogy ôk az apjuk két mesterségét egyesíteni és összekapcsolni tudják. De Antalnak nem tetszett a múmutatvány, melynek az ô kutyája áldozatul esett. Elverte az apró hóhérokat úgy, hogy többé szó sem lehetett kibékülésrôl, a minek Antal csak örült, mert a bakógyerekek úgy is nagyon fônhordták az orrukat, mióta az apjuk Spangát fölakasztotta.

De az apja meglátta, hogyan vitézkedik a gyerek s gondolta, hogy ezzel az erôvel az dolgozni is tudna. Minek egye hiába azt a kevés kenyeret, a mi odahaza akad? Azt a kevés kenyeret, mely már teljesen fogytán volt. Mert az apa, egy szegény szedô, kidôlt a harcban, melyet a nyomda ôlombetûivel, ez apró gyilkos szörnyetegekkel folytatott s betegen hentergett a házban s ha jobban volt, a ház elôtt.

Ez volt a vihar, mely az almát leszakította... suszterinasnak adták.

Került egy olyan istentelen emberhez, a ki még vásár- és ünnepnapokon is káromkodott. Ôt azonban tekintet nélkül a kalendáriumra megverte.

A káromkodásba még csak belenyugodott volna, mert az többnyire a szenteknek szólt, igazítsák el azok; de a veréssel nem tudott megbarátkozni, mert az direkt hozzá volt intézve, a mit már csak a keletkezett fájdalmas daganatok következtében sem lehetett kétségbevonni.

Az az egy vigasza volt, hogy a verésbôl, - akármennyi légyen az, - mégis bizonyára csak fél porció esik rá, a másik felét inastársa viseli, a kin a gazda szintén gyakorta próbálgatta a lábszija erejét.

Ez egy vén inas volt, a ki Antal inasságának már első két hetében legénynyé üttetett s így ô hamar elveszíté nyomoruságának társát, a kivel eddig együtt mutogatott fûgét (suba alatt) a goromba gazdának.

Az új legény azzal körvonalozta a kettejük közt immár hirtelen beállt rangkülönbséget, hogy minden ok nélkül nyakon törölte Antalt; ez magyarázatnak elég kézzelfogható volt, de Antalnak nem ment a fejébe, hogy elnyomottból egyszerre minden átmenet nélkül elnyomó legyen s a nyaklevest megkontrázta egy tele csirizes tállal, melytôl úgy leragadt a legény szeme, mint a fiatal macskáé.

Ez a merénylet, mely a suszterlegény-kar tekintélyét mélyen sértette, azt vont maga után, hogy Antalt elcsapták. Az öreg legény azonban utóljára kedvére elverte. Antal fölrugta az alacsony asztalt, mely körül a „kerek asztal” szurtos lovagai ültek s a nagy zavarban elmenekült.

Mezitláb volt, kalaptalanul, ingujjban, úgy szaladt egyenesen haza, utközben minden fájdalom dacára sem feledkezvén meg szivarvégekbôl egy teljes kollekciót összeállítani.

Odahaza senki. A „putriur” (ad normam: háziur) kihordatta Antal családját, mert nem tudott fizetni. Azok eltűntek a nagy város forgatagában; a szomszédok semmit se tudtak róluk. A ház üres, a telek pusztá; a hóhér udvarán csak úgy üvöltöttek az összefogdosott kutyák, mint máskor. Ez maradt meg csupán a régi emlékek közül. Beesteledett. Antal dideregni kezdett. Az ingujj nem igen állta a tavasz hidegét. Mért van annak az urnak ott majdnem bokáig érő kabátja, neki meg nincs? Aztán az a huszár milyen kényesen feszít hosszú csizmáiban, ebből neki három pár cipő telnék, aztán meztláb van. Az igaz, hogy ha megkérdezték volna, mégis csak azt a tarajos, pöngő sarkantyut választotta volna!

Hát még a kardot! Addig nem is fázott, míg a huszár a sarkon be nem fordult, de aztán megint csak szerényebb igényeket formált, kabátokhoz, cipőkhöz.

A míg fázott, azzal mulatott, hogy nézte azokat, a kik nem fáznak. Egyszerre csak föllépett a gyomor s jelentette, hogy ő szeretne enni. Antal gondolta magában, hogy majd a szemeit eteti meg. Kis kocsmák körül ólálkodott s belesett az ablakon. A gyomra azt morogta, hogy ezzel ő nem elégszik meg. Egy-egy kinyíló ajtó némi ételszagban részesíté az orrát; a gyomornak még ez sem volt elég. Akkor került a sor a szájra: egymásután, gyújtott rá a szivarvégekre s nem-sokára olyan émelygés fogta el, hogy a gyomor szédelegve korgá: elég.

Igy ütött ki a vacsora. Éjjeli szállásul a hotelek közül legalkalmasabbnak mutatkozott az összekötő vasuti hid alatt kínáló lakosztály. Oda ment. A hôtél tömve volt idegenekkel. Azért jutott neki is egy kő s szomszédul egy csirkefogó.

Letelepedett, a csirkefogó mellé huzódva, s így melegítették egymást. Az eső csöpörgött, csúf idő volt „odakint” s ők sajnálták a szegény embereket, a kinek nem jutott ilyen jó „hidalj”.

- Csak olyan éhes ne volnék! - sóhajtá Antal.

- Hát mért nem lopsz? - felelé Gavroche, a lakótárs.

- Lopni? Mi az?

Gavroche bámuló tekintetet akart vetni Antalra, de a sötétben úgy sem látta őt s azért nem is vesződött a bámuló tekintettel.

- Ugy lop az ember, - magyarázá oktatólag, - ha például elveszem valakitől azt, a mi nem az enyém.

- Szabad ez?

- Hogyne! Ha egy gazdag péknek van ötszáz kenyere, abból én elvehetek egyet, neki még marad elég. Ő úgy sem eszi meg azokat, hanem eladja, én pedig megeszem, másképp meghalok éhen. Csak nem halhatok meg éhen?

Ebben Antal igazat adott neki. Meg is bánta rögtön, hogy ő nem lopott egy kenyeret.

- Te, hát aztán hol lakik az a gazdag pék, a kinek ötszáz kenyere van?

- Bolond. Olyiknak még több is van. Mit tudom én, hogy melyiknek mennyije van?

- Hát aztán csak kenyeret lehet lopni?

- Szamár. Mindent.

- De csak a gazdag pékektől?

- Mindenkitől, a kinek az van, a mi neked nincs.

Antal azzal az elhatározással aludt el, hogy ő másnap lopni fog.

Tanítója, Gavroche, adott neki reggel egy jó darab kenyeret, azt megette s azzal Antal bucsut vett tőle.

- Hová?

- Megyek lopni.

- De hová?

- Majd utbaigazitanak a jó emberek.

- Szamár. Ne szólj senkinek, másképp becsuknak. Aztán gyere ide vissza.

Ez szöveget ütött Antal fejébe.

És lopott. Egy alacsony földszintes ház néptelen udvarába lopózott. Ott egypár vánkoss és kendő hevert, szellőzött a napon. Hirtelen egymásra hajlitotta, fölkapta az egész csomót, s meg sem állt az összekötő vasuti hidig. Ott letette Gavroche elé. Kibontották. Egy *három esztendő's kis gyerek aludta benne mély és egészséges álmát*. Antal a füle tövét vakarta.

- Mi bajod?

- Ez... ez... az én öcsém!

- Ha, ha, ha... elloptad a tulajdon öcsédet?

- De vissza is viszem... most már tudom, hol lakik az apám.

- Ohó atyafi, a vánkossokat itt kell hagynod.

- Azt nem teszem, - felelé büszkén Antal, - mert az a *miénk*.

- Adod ide?

- Hát, ez a te mesterséged? Ez tesz annyit, hogy „lopni”?

Ezzel úgy rugta meg Gavrochet, hogy a Duna széléig gurult. Öcscsét pedig fölkapta a vánkossokkal s haza rohant... A kicsike még otthon is aludt; de Antal nagyon fölébredt, teljesen kinyíltak a szemei.

Ez egy igaz történet. Micsoda kéz emelhette föl azt az almát a rothadtak közül?

A MIT A LAXENBURGI FÁK SUTTOGNAK.

Eladó királykisasszony van a háznál.

Az óperencián tulról eljön a kreolarcu deli királyfi leánynézőbe.

Elmondá, hogy tisztelteti apámuram felségedet, adná ide nekem a lányát hitese feleségül.

Az öreg király megcsókolja, megöleli, asztalához ülteti a messze ország királyfiát, aztán aszondja neki, majd beszélünk mi még arról öcsém.

Nagy lakomát csap az öreg király tiszteletére a királyfinak. Török a pecsenye alatt az asztal, csurog a színmézsárga aszabor.

A király jobbán ül a királyfi, issza a legjavát a jó bornak, kapja a legjobb falatjait a pecsenyének.

Hencidától Boncidáig folyt a lé, meg lé; nagy áldomást ittak s ugyancsak koccintgatták az ezüst-billikomokat.

Széles jó kedve támadt a királyfinak, két marék aranyat szórt az ételhordók közé s pertut kínált az öreg király fiának.

Megtetszett a legény az öreg királynak, megveregette vállát s egy kis keresztet akasztott a mellére, a minek az nagyon megörült.

- Köszönöm, felséges ipam, majd édesapám ad felségednek kétakkorát érte; mikor beszéljük meg már a dolgot?

- Lassan a testtel. Előbb még utaznod kell az országomban, hadd lásd azokat és hadd lássanak azok téged. Tudod, itt most mindenki arról beszél, hogy odaadjam-e neked a leányomat, pedig csak én vagyok az apja; vannak aztán emberek, a kik százezrek helyett tanakodnak ezen, ezeket úgy hívják, hogy: *ujság*. Vigyázz, hogy megteless nekik. És most indulj. Nekem akkora országom van, hogy nem győztem uralkodással, s kényelmesebbnek tartottam két részre osztani. Az okos embereket és a szamarakat is egyformán elosztottam a két ország közt, hogy igazgassák azokat; csak az a baj, hogy mindegyik ország népe azt hiszi, hogy az ő igazgatói szamarak. Látogasd meg mind a két országot, s még csak arra figyelmeztetek, hogy ha jól tudsz kártyázni, menj el tulsó országomban a nemzeti kaszinóba, annyit nyerhetsz, hogy papádnak egy hónapi apanázst megspórolsz.

És fölkészüle az utra a deli királyfi; de előbb bucsuzóra ment a szépséges királykisasszonyhoz, ki éppen a kis ponnilováról szállt le s egy fűzfavessző héját hántogatta. Térdre ereszkedett előtte s szóla:

- Tépd el óh királyleány a fűzfavesszőt s hajtsd a földre, nem méltó az arra, hogy kis kezeid suhogtassák. Im adom helyette ezt az aranygombos elefántcsont-nyelű lovagostort. Ha lesz egy nap, melyen egyetlen egyszer nem jutok eszedbe, azt a napot követő napon vedd elő a vesszőt, szaggasd szét s hajtsd a porba, mert akkor érdemes osztózni iménti nyomorultabb társa sorsában.

Vevé a királykisasszony a lovagostort s szende mosolygás fakadt az ajkán; a királyfi pedig lóra pattant s eltávozott fényes kíséretével.

A kettős ország népei figyelemmel kísérték minden lépését. Tisztelettel és rokonszenvvel fogadták őt mindenfelé; megnézett mindent, a mit megnézni érdemes, s a kinek tetszett, megláthatta őt, s megtetszett mindenkinek.

Udvarában áll az öreg király, s családi pipáját szívja. A toronyőr lovascsapat közeledését jelzi, az öreg király beviteti a pipáját s kihivatja a lányát.

Helyes volt az intézkedés: a csapat a leánynéző királyfi kísérete volt, mely urával élén csakhamar bekanyarodott az udvarra.

A királyfi leszökik a lóról s féltérde bocsátkozik.

- A lovagostor? - susogja.

- Jó gondját viseltem, - viszonzá mosolyogva a királykisasszony, utána az öreg király, végül dobogó szívvvel a királyfi.

Egy rakás termen keresztül haladtak, végre megérkeztek a királyleány szobájának ajtajához. Az aranyos fölnyitotta az ajtót s hátrafordult:

- Pszt! lábujjhegyen, föl ne ébredjen a kis Ilona!

(„Micsoda Ilona?” - dörmögé a király.)

A mint a szobában voltak, a kicsike a szögletben álló kis bölcsőhöz fut, s ringatni kezdi. „Pszt! Még alszik!”

A királyfi oda lopózik nagy óvatossággal a bölcsőhöz, bele néz, hát, uramfia, San Ildefonso ne hagyj el, ott látja lovagostorát szép selyem pólyába pakkolva, az arany gombon egy pici horgolt fékető.

- Ejnye, fölébresztették a kicsikémet! Bizonyosan éhes a szegény. Kérem, hagyjanak magamra, mert még nincs elválasztva.

- Sajnálak öcsém! de hát látod, hogy gyerek! Szürethez két esztendőre szívesen látlak, lovagostor nélkül!

(1883.)

EGY KŐ NAPLÓJA.

Tudja az Isten, mi voltam én azelőtt, tán ősvilági lény, tán a földbe temetett növény, - nem emlékszem semmire. Tény az, hogy egy napon arra ébredtem, hogy kő vagyok. Kői öntudatom fölébredt bennem. Impozáns kőcsaládnak képeztem egy csekély részét. Családunk óriási masszákban terjedt szét mindenfelé. Le a föld mélyébe, föl a föld színén túl magasra emelkedénk. Kemény, szilárd és összetartó család volt, mondhatom. Gátat vetett mindennek, s nem tudta helyéből elpusztítani semmi. A vizáradatot, mely falvakat pusztított el utjából, mi megállítottuk rohanásában, s az emberek ezrei hátunkra rohantak, hova nem érhetett utánuk a halál karja. Ösmerve erőnket, az emberek óriási várat építettek hegyibénk, sőt városok roppant terhét is megbirtuk.

*

Mindez nem volt elég nekik. Egy napon égető kín nyilalt át a kőcsaládon. Csakhamar valamennyien megrendültünk, s tompa dörrenéssel fájdalmas rezgések jártak át meg át rajtunk. Az emberek gépeket hoztak, neki álltak a hegyoldalt furni, s puskaporral robbantani. A nyilásokba csákánynyal bemásztak s vadul tördelték szét családunkat. Hiába védelmeztük magunkat, hiába öltünk meg lehulló kődarabjainkkal, orvbeomlásainkkal száz meg száz embert, ujak álltak vakmerően helyükbe, s tovább folytatták a romboló munkát. A kőcsalád összetartása meg volt bontva. Széles sötét alagutat vágtak közöttünk, s egyre közelebb értek hozzám, ki oly jól éreztem magamat testvéreim körében, a sötétségben, a csendben. Egyre közelebb hallám a robbantás dőrejét, s a csákányok zuhogását.

Végre ott villogtak előttem a marcona emberek apró lámpáinak fényénél a csákányélek. Egy öreg munkás volt a két fiával; vidáman daloltak a szűk helyen, a bizonytalan fényénél, szerelmes dalokat dudolgattak s a két fiu menyasszonyát s a rájuk váró boldogságot emlegette. Egy este, mikor engem már majdnem köröskörül elválasztottak családomtól, azt mondta az öreg, hogy holnapután be lehet állítani a nagy furógépet. Ezzel távoztak. „Ezt nem engedjük meg!” - kiáltám végső elszántsággal a rokonoknak - „semmisítsük meg őket.” Másnap megjelent a három ember. Alig vágtak hozzánk kétszer, irtóztató robbajjal megrohantuk őket. Én az öreg mellére ugrottam, bezúztam, társaim lefogták. „János, József”, suttogák elhalóan ajkai. Azután meghalt. Fiai is. Kiszorítottuk belőlük a lelket.

*

Csakhamar a vakmerő emberek odaérkeztek s meghalt társaikat kiásták. Minket talicskára raktak, s a napfényre vittek. Odakünn persze volt sirás és jajgatás. Egy mérnök azt mondta ott, hogy ez még a követ is megindítaná. Nevetséges beszéd!

*

Szép négyszögletes kővé kifaragtak, s elvittek jó messze valami városba. Rabságra hurcoltak. Rokonságomból már ezren és ezren nyögtek ez iga alatt. Szépen sorba állitgattak bennünket, s az egész város, kocsival, gyalog, lóval, taposott rajtunk. Ezt ők úgy hívják, hogy „kövezet”. Engem valamelyik elaggott, összetörött kőtárs fölváltására vittek. Napokig ott hevertem az ut mellett, a forgalom meg volt akadva, mert a régi kövezetet fölszedték; egypár kocsi éjjel fölfordult, az ujságok szitkozódtak; de ez a kövezőmestereken nem fogott, mert ők napszámba lévén fogadva, érdekükben állott, lehetőleg huzni-halasztani a munkát. Végre engem is bele-tettek egy lyukba, egy cövekkel agyba-főbe vertek, úgy hogy az eszméletemet is elveszítettem s arra tértem magamhoz, hogy kocsik robognak el fölöttem.

*

Bizony unalmas és terhes egy élet volt az, e sok rabszolga közt, kikből a sok kínzás, melyen a szülőföldjüktől történt elszakadás óta keresztülmentek, minden önérzetet kiölt. Én is kezdtem már butulni, mikor egy nap nagy szaladgálást, csoportosulást veszek észre, zászlók és zsebkendők lobogtak. Fölöttem egy uriember és több mesterlegény állt.

- Látjátok fiuk! abban a legelső kocsiiban jön ott a képviselőjelölt. Ezt küldik a nyakunkra, mert már másutt sehol se kell. Szégyen, gyalázat. Ezt nem lehet tűrni, ha ez a népsanyargató ide beveszi magát, végünk van.

- Hát mit csináljunk?

- Semmit! Menjetek oda, s csókoljatok neki szépen kezét.

- Csókol bizony az ördög!

- Tudjátok-e, hogy ez az ur találta föl az aszfaltot?

- Hát aztán mért?

- Hogy a kövezetet ne lehessen fölszedni.

- Elkésett vele!

Ekkor hirtelen éreztem, hogy valaki elkezd fogdosni. Szerencsémre nem vagyok csiklandós. A következő percben a levegőbe emeltek s repültem a levegőn át, az egyik mesterlegény kezéből a képviselőjelölt fejéhez. Bezúrtam a cylinderét s a lábához estem. A kocsis megvagdalta a lovakat s a kocsit elvágtatott. Hallottam kőtársaim zuhogását a többi kocsin. Megérkeztünk egy ház elé, a képviselőjelölt hóna alá kapott s berohant velem. Ugy őrizett, mint a szemefényét. Mintha valami jó dolgot tettem volna vele.

*

Harmadnapra egy zacskóban bevittek egy nagy terembe, ott kivettek, s zöld posztóval leterített asztalra tettek. Azt mondták, hogy én most nem vagyok kő, hanem corpus delicti. Még csak nem is tiltakozhattam ellene, mert nem tudok latinul. Egyszerre nyílik az ajtó, s zsandárok közt bejön egypár mesterlegény, köztük az is, a kinek levegőit utamat köszönhetem. Én rögtön ráismertem, de ő nem akart rám ismerni. Legalább azt mondta, hogy nem dobott a képviselőjelölt fejéhez. Jöttek a tanuk. Legelőször az az ur, a ki az aszfalt föltalálásáról beszélt. Ennek talán egy szavába került volna, hogy a legényeket fölmentsék, de nem tette, mert félt, hogy ő kerül a bajba.

A nyomorult! Hogy szerettem volna a fejéhez repülni. Ez egy köszívű ember volt. A legények pácban maradtak... becsúzták szegényeket... az elnök össze is szidta. Őt pedig megtekintetes-urazta, s büszkén és szabadon távozott.

A tárgyalás még folyik. Én a porzótartóban fölfedezett csenevész rokonommal csevegek a zöld asztalon. A képviselőjelölt aszongya, hogy elvisz emlékebe magával.

...Minő mulatságos manapság kőnek lenni!

A RAVASZ MISKA.

Szép nyári este Miska hazafelé ballagott a mezőről. Ötödmagával ballagott: négy ökör huzott mellette egy üres hosszú szekeret, ő pedig a hosszú ostort összecsavargatta s az utszéli virágok fejét csapdosta el vele. Hej, máskor be vigan durrogott a kieresztett sudár s nem a virágok szenvedtek, hanem Bimbó, meg a Csákó, a mint odacsipett a nyakukra az ostorral. A pipa is hidegen ült a süvege mellé tűzve, már régen nem volt benne tűz, hej, de annál inkább a Miska szívében, annak is a kellő közepében lobogott, lángolt a szép Fekete Juliskáért, a biró leányáért.

Ezért nyugodott az ostor, ezért nem égett a pipa, ezért pusztultak a virágok. Mert Miska azon gondolkodott, hogyan vehetné ő el, a szegény szolgalegény, Fekete Juliskát, a ki nemcsak a legszebb, de a leggazdagabb leány is a faluban. Szépnek Miska is volt olyan szép legénybe, de a pénzmagból még sátoros ünnepeken sem igen sokat zörgethetett a lajbija zsebében.

Fekete uram se zörgetett, az igaz, mert az öreg bankónak nem szokása zörögni, hanem abból a kékhasu pénzből aztán jó csomó hüselt a ládafiában; tudta Miska nagyon jól, hogy az a láda a legnagyobb akadály a boldogságának. Ezzel kéne valamit tenni.

Miska bolondfejú fickó; bolond gondolatai is támadtak. Fölült a szekérre, megcsapkodta az ökröket s hazáig erősen zaklatva azokat, a falu előtt balra kanyarodott, a kertek alatt haladva tova.

Ott állt a kert kerítésénél a Fekete Juliska. Miska megállította az ökröket.

- No Juliska, mit csinál az apád?
- Ha még egyszer itt találja kelmedet, letöri a derekát.
- Én is ott leszek akkor. Hát te veled hogy bánik?
- Mindennap azt mondja, hogy feledjem el kelmedet.
- Hát elkezdted-e már a feledést?
- Próbáltam, de nem tudok hozzá.
- Köszönöm angyalom; már nem próbálsz sokáig.
- Mér'?
- Már engedni fog az öreg. *Ellopom a ládáját.*
- Jézus Mária! hiszen akkor magát becsukják.
- Dehogyan csuknak; nem tartom meg magamnak a ládát, elásom; csak azt akarom, hogy szegény ember legyen, akkor majd nekem ad téged.
- De még marad neki földje, marhája, lova, azt nem lophatja el.
- Mégis csak kevesebb lesz ő kigyelme, ha elvesziti pénzes ládáját. Majd aztán, ha feleségem léssz, visszaadom neki.
- Ne tegye Miska, nagyon félek, még baj kerekedhetik ebből, aztán vége lesz mindennek. Inkább arról gondolkozzunk, hogyan találkozhatnánk, mint eddig is, minden este. Ha még egyszer itt találja, - aszonta, - akkor engem elküld szolgálni a városba.

- No hát a láda dolgát későbbre halaszszuk; hanem a másiktól is gondoskodtam már. Ezentul is mindennap rendszeren találkozunk.

- Hogyan?

- Én köröszkül mászom a kerítésen, köröszkül megyek a kerten, te meg kinyitod a szobád ablakát, a melyik a kertbe nyilik, kikönyökölsz rajta, magam pedig majd odaállok az ablakod alá.

- Hiszen eddig is így volt. Hátha apám észreveszi?

- Várj csak, most jön a java. Apádnak nem lehet semmi kifogása, mert én nem teérted járok a kertbe.

- Hát ugyan mér'?

- A szilvát lopni.

- Már ez meg miféle bolond beszéd?

- Nem olyan bolond, mint a minőnek látszik. Én mindennap ellopok egy-két kosár szilvát ebből a szilvából, ha aztán apád itt kap, azt mondom neki, hogy én nem teérted jártam ide, hanem szilvát lopni. Így aztán a derekamat se bántja, meg téged sem küld el szolgálni.

- De hát a szilvalopás?

- Ugyan, az az egy-két kosár szilva, azért csak nem csap lármát.

- No jól van, Isten megáldja.

Szép nyári éj; Miska erősen lopja a szilvát - Juliska ablaka alatt. Egy-egy szilva csak hangos cuppanás közt szakad le a száráról. A tolvajok mintha ketten volnának, mert suttogás is hallik. A házajtó megzörren, kilép rajta Fekete János. Uccu Miska neki a legközelebbi szilvafának s föl az ágai közé. Fekete gazda is ott áll már s nézegeti az ágravalót, a ki ötösével hamzsolja a szilvát.

- Mit csinálsz itt, Miska öcsém?

- Látja bíró uram, hogy csöndesen legelek.

- De az az én szilvám ám.

- A magaméból nem ehetem, könyörgöm alásan.

- A máséból meg nem szabad ám. Már régen veszem észre, hogy lopják a szilvát, no de majd véget vetek én az éjszakai mulatságnak. Gyere csak le onnan.

Miska leászott s jóízűen ropogtatta a jó magvaváló szilvát.

- Ajnye, de jó szilvája van gazduram, ilyent nem evett a hetvenhetedik öregapám sem.

- Majd emlegeted te még a hetvenhetedik öregapját valakinek, de nem a szilvaevésiről, - gondolá az öreg. - No Miska, szedj még egy kis szilvát.

- Köszönöm, teleszedtem az ingem ujját.

- Elég lesz reggelig? Mert még el találod unni magadat, ha elfogy.

- Akkor majd szedek másikat.

- Bajjal. Aligha van olyan hosszú kezed, hogy a szilvásig elérjen a - kóterből.

- Miből?

- *A kóterből.* Csak nem vezethetlek a vendégszobába! Bújj be szógám, látod, az ajtaja is nyitva van, éppen téged vár; régen vót ilyen híres vendége szegénynek.

Fekete János hosszú furkos-bottal mutatta a kóter felé vezető utat. Hiszen ha nem azzal mutatta volna! Miska már nem csemcegett, a fejét vakarta s begyalogolt a kóterbe. A bíró becsukta utána az ajtót s aztán beszólt hozzá:

- Tudod-e, Miska öcsém, hogy mi vagy te? Először számár vagy, másodszor tolvaj vagy.

Miskának szeget ütött a fejébe a dolog. Derengett előtte, hogy ostobaságot követett el. Ez a bíró komisz egy ember, nagy ellensége; tudja Isten, mit csinál vele. Aszongya, hogy számár, mán mér' számár, tán mert nem a barackot lopta, mikor az is ott van; de mikor ő jobban szereti a szilvát! Nagyobb baj, hogy azt is aszongya, hogy tolvaj; ez Miskának sohse jutott eszébe, már szinte látta mag előtt a kátaí zsandárok tollas csákóját... A kóteri állapot unalmait nem tudta mivel elűzni. Először a szilvát ette meg nagy lassúsággal, próbálta változatosság okáért a levegőbe dobálni s a szájával elkapkodni, de ehhez a mulatsághoz nagy volt a sötétség. A szilva véget érven, a magját fogyasztotta el, de ebbe bele fájdukt a foga. Azután fütüült, mire a kutyák ugatni kezdtek, végre elővette a pipáját, de nem volt hozzá masinája, akkor mérgeben elaludt.

Reggel a bíró hangjára ébredt föl. Valakinek kikiáltott az utcára:

- A kisbíróat keresi? Elküldtem Kátára a zsandárokért.

Miska fölugrott. A zsandárokért? Teringettét, hisz ő nem tolvaj, nem lopni járt ő ide!

- Bíró uram, álljon meg egy szóra. Mér' küld a zsandárokért?

- Mer tudom, hogy magadba aligha sétálnál be a városba.

- Hát én zsandárokkal se sétálok be a városba.

- Nem-e?

- Nem én, mer' én nem vagyok tolvaj.

- Hát a szilvát ki lopta meg?

- Nem a kelmed férges szilvájáért jártam én ide.

- Az éjjel nem taláztad olyan férgesnek. Hát ugyan miért, ha nem azért?

Miska hirtelen megállt. Itt van valami, a mit neki nem szabad kimondani. Hiszen éppen azért lopta a szilvát, hogy erre a valamire rá ne jőjjenek. Hát most kárba vesszen az egész szilvalopás, a mit ő olyan szépen kieszelt?

Kocsi zörömbölt be az udvarra s egy hang (bizonyosan a kocsisé) így szólt:

- Tisztelteti a Juliska lányasszony a bíró uramat, hogy nem késett le a vasutról.

- Bíró uram, bíró uram! - kiált Miska. - Hol a Juliska?

- A vasuton masiroz Cegléd városába.

- No akkor masirozok én is kifelé a kóterből, mert mindjárt kisül, hogy mi járatban loptam én a szilvát?

- Csak ki vele.

- Biz' én a Juliska lányasszony ablaka alatt kódorogtam.

- Látod öcsém, azért vagy számár, mert azt hiszed, hogy én ezt még nem tudtam. Azért masiroz Cegléd felé a Juliska.

- No ereszt-e már kifelé? Tolvaj vagyok-e én vagy nem?

- Tolvaj nem vagy, de loptál.

- Becsületes szándékkal tettem.

- Akkor kieresztelek. De ajánlom öcsém, hogy ha máskor egy leánynyal kacsalódzol, - ne legyen az apjának szilvása.

- Meg ne legyen pénzesládája, - sóhajtott Miska búsan; - a zsandárokkal hogy leszünk?

- Ugy, hogy az éjjel a gazdádnak minden ökrét ellopták, azért hivatom őket.

- Tyüh! az áldóját, - ordított Miska, - gazduram, ha elcsapnak fogadjon szolgálatba.

- Nem merlek, elrontanád a gyomrodat a szilvával.

- Elrontotta kelmed az enyimet azokkal az ellopott ökrökkel. Istennek ajánlom. - - -

Az ökröket csakugyan ellopták. Miskát csakugyan elcsapták. Félóra múlva tarisznyával, hosszú bottal kutyaolt végig a falun.

- Hová Miska? - kérde a bíró.

- Megyek szolgálatba - *Ceglédre*.

- Ne menj bolond! Fölfogadlak én, - kiáltá ijedten a bíró.

- Elrontanám a gyomromat a szilvájával.

- Hadd el, ehétel barackot, ha szereted, csak maradj itt.

Fölcsaptak. Miska most hiven szolgálja Fekete Jánost. Aszongyák, a Juliska is hazakerül nemsokára.

EGY ARANY A HÓ ALATT.

Péter hazatért este, családjához, mely a százház egyik pincéjében lakott. Pénzt nem vitt haza. A faraktár, hol ő tüzfát aprózott, pár nap előtt leégett, s neki utolsó haszna az volt belőle, hogy egész éjjel melegedett a ropogó lángoknál. Azóta didereghetett eleget. Otthon a felesége azzal fogadta:

- Nincs semmi?

- Semmi.

- Hát mi lesz?

- Nem tudom. De tán sötétben is beszélgethetnénk.

Az asszony lecsavarta a petróleumlámpát.

- De rossz idebent a levegő, - szólt Péter.

- Az utolsó fűtés óta nem szellőztettem. A tiszta levegő igen hideg.

- Igazad van. Nem lehet mindig nyár.

Péter fogta a pipáját s kiment az udvarra. Egyszerre csak berohan, tiszta fehéren.

- Asszony, esik a hó.

- Mit bánom én?

- Örülj. Megyek Esztergályos urhoz. Hol a lapátom?

Az asszony megértette. Előadta a lapátot s nagyot koppantott rajta örömében.

- Hála Isten, hogy nincs mindig nyár. Megyek lapátolni.

Az ajtótól visszafordult.

- Ha az idő jól tartja magát, reggelre nyolcvan krajcárt hozok haza.

Péter elindult a sűrű hóesésben. Alig látott öt lépésnyire. Olyan szép ilyenkor az utca. A hópelyhek szikrázva táncolnak az égő lámpások körül. Nagy csöndesség van. Péter kitérte a száját s habzsolta a kedves hópelyheket.

- Csak esetek, csak hulljak, soha el ne álljak, apró csillagai az égnek, kenyere a szegény embernek, - mormogá Péter, s gázolt a legnagyobb hóban, hogy könnyebben elhithesse magát, hogy mindenütt ilyen vastagon áll. Ez jól esett neki.

Esztergályos ur háza a temető mellett állt. Este nyolc órakor már valami száz főnyi lapátos gárda várta a főparancsnok megjelenését. Vigan beszélgettek a hózivatarban. Voltak ott öreg emberek, kikről nem lehetett tudni, hogy szakálluk a hótól-e vagy a kortól oly fehér? Mind úgy beszéltek a hóról, mint valami mennyei mannáról, melyet azon mód meg lehet enni. De mégse: egyik átváltoztatta meleg szobává, a másik kocsonyává, a harmadik pálinkává. A havat le se rázták magukról. Ki tenné azt? Meg kell becsülni. Az Isten nem hiába változtatja át az esőt hóvá.

Esztergályos ur, a lapátos hadsereg vezére, megjelent és számba vette embereit.

- Éjjeli munka dupla lénung. Koponyánkint nyolcvan krajcár. Kik vannak itt a régiek közül?

Péter jelentkezett.

- Maga husz emberrel a Nemzeti Színház elé megy. Egy-kettő, mars!

Péter vállra vetette lapátját s elindult csapatja élén, mint alvezér. Nagyszerű fürgetegen törte keresztül magát a karaván. Szívük ugrált örömeiben. Reggelig eltart a história, s ők az éjjeli munkát még a rá következő napon is folytathatják.

A hatalmas, kivilágított, oszlopos palota előtt állt a jól táplált portás, sarkig érő prémes bundájában, s kegyesen fogadta a hókaparók köszönését, a mint ott előtte munkába állottak. A lóvasut sineiről tisztították a havat, s nagy kupacokba gyömöszölték. Péter intézkedett, felügyelt és dolgozott. A villámos lámpák hosszú fekete árnyékot vetettek a vakítóan fehér földre... egyszerre csak Péternek egy ragyogó tárgy ötlük a szemébe.

Üveg? Először a lapát hegyivel piszkálta. Aztán fölvette, megtörülte s a tenyerébe fektette.

- Arany, - suttogá.

A lámpához lépett, s jól megnézte a ragyogó fémdarabot.

- Aranynak kell lenni. Más nem lehet. Nincs gazdája. Azaz van: én.

Körülnézett és a zsebébe csusztatta. Társai azt hihették, hogy szivarvéget talált.

- Virginia? - kérdé egy teljesen elrekedt kolléga.

- Kuba, - mondá Péter, s magában jót nevetett a félrevezetett atyafin. Aztán elgondolkozott, hogy tulajdonképp miért nem hagyta helyben a virginíát, mikor az az aranyak mindegy.

Éppen a színlap alatt kapargatott. Föltekintett, s olvasta, hogy mit adtak aznap: *A jóslat*, száz arannyal jutalmazott vigjáték, írta *Csiky Gergely*.

Péternek egyszerre megvillant az eszében:

- Bizonyosan ez az ur vesztette el azt az aranyat. Vajjon köteles vagyok-e neki visszaadni, vagy nem?

Kis ideig gondolkozott.

- Eh, elvégre marad neki még kilencvenkilenc aranya.

De mégis nagy szeget ütött fejébe a dolog. Az arany többé nem gazdátlan jószág. Kétségtelen, hogy Csiky Gergely uré. Odalépett a barátságos portáshoz.

- Tekintetes ur, gazdag ember a Csiky ur?

A portás behuzta magát a nagytekintélyű bundába s szólt:

- Jómódu ember. Sok szindarabját adjuk.

- Mikor fizették ki neki azt a száz aranyat? - folytató Péter, s a színlapra bökött.

- Már régen, több mint tíz esztendeje.

(Hogy lehet az? - gondolá Péter. - Akkor mindjárt elvesztette vagy várt vele a mai napig?)

- Hol fizették ki neki az aranyakat? - kérdé tovább a portást.

- Az Akadémiában.

- Hol van az?

- A Ferenc József-téren.

(Ahán, gondolá Péter, hát a közben vesztette el, miközben onnan idejött e színházhoz.)

- Hol lakik Csiky Gergely?

- A Szentkirályi- és Sándor-utca sarkán.

- Köszönöm, tekintetes ur, szíves fölvilágosításait.

Ezzel Péter tovább kaparta a havat. Most már tudta Csiky lakását. Ha nagyon furdalni találja a lelkiismeret, fölkeresheti őt. A színházi publikum elvonult, a fényes kapukat becsukták s ők sötétségben dolgoztak tovább. A lóvasut utolsó kocsijai elrobogtak. Ekkor megjelent Esztergályos ur s kijelentette, hogy abbahagyhatják, reggel négy óráig nem lesz semmi dolog.

Kivonultak a temető mellett álló házikó elé s ott Esztergályos ur kifizette őket. Péter szépen megköszönte s aztán megkérdezte Esztergályos uramat:

- Sok pénz-e egy arany?

- Ki micsodás. Ha huszfrankos, akkor tiz forintot ér, ha tizfrankos, akkor csak öt forint. Mi köze magának hozzá?

Péter nem mondta meg, hanem sietett a legelső lámpás alá. Kincsének közepére szépen ki volt verve a 20-as szám. Tiz forintja van! A mit talált. És nyolcvan krajcárja! A mit megkeresett. A kétféle pénzt, a vakszerencse ajándékát és a munka jutalmát külön-külön zsebbe tette s hazafelé indult... Igen ám, de a hótakarításban elgémberedett cimborák unszolására betért egy jól fűtött kávémérésbe, a hol egyik forró grog a másik után következett. „Ugy se érdemes lefeküdni, mondák, hisz négykor munkába állunk.” Péter nem győzte a könnyelműségüket bámulni. Egész keresményüket eliszszak a boldogtalanok. Ő, - az egészen más. Neki egy arany van a zsebében. Ő teheti. Csak lett volna bátorsága föl váltani. De előbb meg kell beszélni a dolgot a feleségével. A mig a nyolcvan krajcárból tartott, addig iddógált és eddegélt... aztán mosolyogva kászolódott. Ezek a szegény ördögök azt hiszik, hogy neki egy krajcárja sincs. Gunyosan bucsuzott tőlük s kezét a világért ki nem vette volna abból a zsebéből, melyben az aranyat titkolta. Két forint téli kendőre az asszonynak, ötven krajcár keztyű, három forint házbér, három forint szén... Sohse volt ilyen ur életében. (Csiky ur talán följelentette a rendőrségnek, hogy elvesztett egy aranyat?) Egy forint ötven a kosztra, lesz meleg tüdő és pacal, fehér kenyér... (Annálfogva a rendőrség szemmel tart minden embert, a ki aranyat vált.) De talán jobb lesz tormás debreceni kolbász, s egy félfont paprikás szalonna. (Kinél váltja be? Hisz elfogják biztosan, akárhova megy vele.)... Miféle gazdag ember lehet az az Akadémia, a ki egyszerre száz aranyat tud kifizetni? Bizonyosan ő maga veri. Ráösmernek, hogy ez az Akadémia aranya. Börtönbe jut. Örökös szegény... A felesége elhagyja, Esztergályos ur leveszi róla a kezét... Minek is neki az arany? Ha így tart a havazás, ő egész télen élél. Ha föl váltja az aranyat, az is csak elfogy, s utána még rosszabb lesz. Az arany nem szegény embernek való. Az nyilván a gazdag emberek krajcárja. Ép' akkora is. Hisz így a szegény embernek még istenes dolga van. A hol ő elkölt egy krajcárt, ott a gazdag ember elkölt tiz forintot. Nehéz kenyér, nem irigylem. Tizszer annyi havat kell neki lapátolni, hogy annyit keressen, mint én...

Ily gondolatok közt elhaladt a lakása mellett, ki a Városligetbe. A tó vékony jégkérgén a lapát nyelével lyukat ütött s az aranyat beeresztette... Nagyot sóhajtott utána, mert ezzel a jég alá ment a nagykendő, a házbér, a debreceni, a szalonna, mind azon a kis lyukon... Hajnali négykor pedig újra ott kapargatott a Nemzeti Színház előtt s csak egy dolog bántotta: hátha Csiky ur mind a száz aranyat elvesztette s ő többiekkel szemben gyöngébb lesz?

Ments meg, uram, minden szegény embert az aranyaktól és a kisértésektől.

KELEMEN ÉS PATTANTYUS.

Még a nap ki se bukott a Hargita fenyőerdős gerince mögül, még összes sugarai csak a Hargitán tul fekvő Csikszéket ragyogták be s az innen fekvő Udvarhelyszéknek semmi se jutott, mikor Kelemen András megrázta a fiát s rászólt:

- Talpra legény! Ideje, hogy induljunk.

Benedek, a fiu, nagyot nyújtózott, ásitott is éppen akkorát, aztán fogta a fejszét s az apja után igazodott. Az apja pedig az erdők felé vette útját.

Történt ez a dolog Kápolnás-Oláhfaluban, a Székelyföldön, akkor, a mikor.

Ehhez hasonló dolog történt ugyanazon a reggelen Szentegyház-Oláhfaluban, mely éppen tőszomszédságában feküdt a másiknak. Csakhogy az utóbbiban Pattantyus Lázár keltette fel az ő szerelmes fiát, a Dávidot.

Fát döngetni ment a két apa a havasra, de nem együtt, hanem külön-külön, mindegyik a maga fiával.

Miközben Kelemen Andorás a fát döntögetné, megjelenik nagy ordítással egy fene erős medve. András gazda láthatott már effélét, mert nem nagyon mutatkozott rajta az ijedség. Hanem inkább hamarjában megolvasta, hogy hányan vannak az ő segítségére.

A számlálás így ütött ki: Egy székely meg a fejszéje, az két ember. A fia meg a fejszéje, ez is két ember. Vannak tehát négyen. A medve ellenben csak maga van. Így a támadás nem lenne gavalléros dolog. Hadd menjen!

A medvét azonban a számolás tudományába nem avatta bele tisztelendő Konta Ferenc s a barom támadásra indult. Éhes lehetett a szegény feje.

Kelemen Andorás megnyalta mind a két tenyerét s beleigazitotta a fejszenyelet. A fiának is oda szólt:

- Kerülj hátra!

Mikor a medve két lábra állt, hogy emberrel emberhez illő módon bánjon, Kelemen orron ütötte a fejszével. A medve megrázta a fejét s át akarta nyalábolni a székelyt, de ekkor Benedek úgy vágta kupán hátulról, hogy egyszerre megfordult. Csak éppen hogy azt nem mondta: Tessék? Csak ezt várta Kelemen: ő is viszontag nyakszirten sujtá a vadállatot.

A medve tántorogni kezdett, mintha berugott volna, majd négykézlábra kecmeregett s lassu léptekkel elinalt. De a Kelemen-familia már vérszemet kapott. A medve kikezdett velük, hadd lakoljon. Elölük ugyan el nem viszi a bőrét. Tíz kemény ezüsttallért fognak ők azért kapni a királybiróságtól.

Utól is érték a lassan cammogó állatot, Szentegyház-Oláhfalu erdejében, egy tisztáson, a hol Pattantyus Lázár meg a fia javában örültek annak, hogy milyen tisztességtudó szelid egy medvére akadtak. Két fejszecsapásra úgy lefeküdt, hogy azt se mondta: Mihály bá! - Látta a helyzetet mindjárt Kelemen uram, s oda érve szóla:

- No, nem messze futott a medve.

- Honnan tudja kend, hogy mekkorát futott? - kérdé Pattantyus.

- Mivel hogy ott voltam, a hol kezdte a futást, - felelt Kelemen.

- Láta is?
 - Ütöttem is.
 - De nem nagyon.
 - Csak agyon.
 - Nem lehet az.
 - Lehetni tán nem lehet, de úgy van. Hányat ütöttek kietek rá? - kérde Kelemen.
 - Münk eppeg hogy kettőt, - felelt hirtelen a Dávid, - én a tulsó felin, édesapám meg innenről.
 - Nohát nézzétek meg, öt ütésnek kell azon az állaton lenni.
- Megnézték, úgy is volt.
- A mi igaz, az igaz; én csalfaságból nem élek, - e szókkal adta meg magát Pattantyus.
 - A medve tehát az enyém? - szól Kelemen.
 - Nem a'. Kietek kezdték, én bevégeztem. Azé a medve, a ki agyonüti, nem azé, a ki aszongya neki, hogy jó napot kívánok.
 - Ugyan komé! Én meg csak azt mondom, hogy az a medve tőlem és fiam Benedektől olyan három ütést kapott, hogy idáig magától is megdöglött volna. Kietek csak az utolsó perceit zavarták meg neki azzal a dorongolással.
 - Fiam Dávid, mutasd meg ujjasodat.
- Pattantyus Dávid fölvette a földről szétrongyolt ujjasát, s oda tartotta Kelemen uram elé, mondván:
- Ugy támadt rám a medve, mint a veszett ördög. Látja kend az ujjasomon.
 - Dávid öcsém, máskor ha a medvének adod a zekédet, hogy marcangolja szét, legyen annyi bátorságod, hogy maradj benne te is, - felelt rendületlen nyugalommal Kelemen.
 - Hisz benne voltam! - kiáltott indulatosan Dávid.
 - Hiszi a prikulics. Hát mutass csak egy karcolást a bőrödön!
 - Hát a szivemet bizony nem hasította ki, - dörmögött Dávid és félreállt.
 - No ugy-e, hogy a hajad szála se görbült meg? A medve széttépte a zekédet halálos kínjában, aztán fölfordult. Kietek pedig agyonverték döglött korában.
 - Elég a szóból, - kiáltott Pattantyus, - majd igazságot mér a dulló.
 - Meg a királybíró, - tóditá Kelemen.
 - De elmegyek én még Guber Márton uramig is.
 - Én is ott leszek akkor.
 - Tehát pörre megy a dolog.
 - Arra, halálíg.
 - Itéletnapig.
 - Jó. Addig pedig a medve közös jószág.
 - Az.

- Tehátlan vigyük haza.

Levágta két nagy bokrot, a vadállatot rája kötözték, úgy vontatták szép lassan, csendes beszélgetés közt a faluba, be egyenesen a dulló házába, a hogy akkor még a szolgabíró hívták.

Éppen etették a dulló négy kutyáját. Nagy medvefogó, hosszufogu, erős, éhes ebek voltak, melyek a vadszagtól nekibőszülve, pokoli csaholással a medvére vetették magukat s egy szempillantás alatt izekre szaggatták. A négy székely a tornácra menekült a veszedelem elől.

- Komé, megevék vala a medvét, - szólt némi meghatottsággal Kelemen.

- Meg, a bestelelküek, az én szép medvémet.

- Már mint az enyémet, - veté ellene Kelemen.

- Még most se akarja elismerni, hogy én öltem meg?

- Tán kend azt hiszi, hogy a medvével a jussomat is megevék a kutyák? Nem ugy van a'! - kiáltott Kelemen.

- Tehát a pört sem ették meg?

- Nem. Megkezdtek, be kell annak fejeződnie. Ha egyszer pör, hadd legyen pör.

Kezet fogtak egymással, annak jeléül, hogy szavukat adták a pör folytatására.

- Eb a ki abbahagyja.

Ezzel a mondással erősítették meg a szerződést.

Estefelé hazajött a dulló Csik-Szeredából, hol a királybírónál volt valamiféle ügyben. Kelemen és Pattantyus eléje terjesztették az ügyet. A dulló figyelmesen meghallgatta a beszédet, s mondá:

- Tehát arról volna szó, hogy mely csapások lettek volna halálosak a medvére nézve, az utóbbiak-e, vagy az előbbiek?

- Az a kérdés veleje, instáljuk az urat.

- Nem nehéz megmondani, csak előbb lássuk a medvét. Hol van?

- Részint a kutyák beleiben...

- Miféle kutyák?

- Megették a nemzetes ur kutyái.

- Mi a tatár! Hát akkor meg mit pörösködnék?

- Instálom, az igazságnak kell itt kisülnie. A medve maga mellékes, - felelt Kelemen.

- De meg, - tette hozzá Pattantyus, - a királybíró azért csak kiadja a tiz ezüsttallért, mert arra van elég tanunk, hogy a medve megölődött.

- De nem adja ám, mert be köll neki számolni a medve bőrével. Csak érte adja ki a jutalmat.

A két székely egymásra nézett, megvakarta a fejét s rövid gondolkodás után egyértelműleg szóla:

- Hát ne legyen hasznunk. De az igazságnak ki kell derülnie.

- De értsék meg az okos szót! Nem derülhet ki.

- Már miért ne?

- Nincs olyan Isten a földön, a ki arra a kérdésre, hogy öt ütés közül melyik ölte meg a medvét, meg tudna felelni. Ha csak itt nem fekszik előttem a medve s egyenkint ki nem tapogatom, hogy melyik csapás hol érte? Én csak tudom, azért vagyok dulló!

- A királybíró jobban tudja, azért ő királybíró.

- Guber Márton uram pedig legjobban tudja, azért ő Guber Márton.

(Ez a becsületes német ember, a ki a székelynek annyira imponál, nem más, mint Erdély gubernátora, a kit a góbék sohse hívnak másképp, mint Guber Mártonnak. Minden székelynek megvolt a joga, hogy odáig appelláljon a pörös ügyeivel.)

- Jó, jó, addig pedig igyanak egy kis küküllőmenti fehér bort. Guber Márton uram ráér még várni.

A góbék persze hogy nem vetették meg a szíves kínálást.

Egyszer csak, úgy véletlenül, diskurálás közben, a dulló kihoz a pipatóriumból egy gyönyörű, hajlós meggyfa-pipaszárat és dicsekedve mutatja az atyafiaknak.

- Agyon lehetne vele vágni egy embert. Olyan erős, mint a kard. Sujtson csak vele ide a tornác gerendájára.

Kelemen gazda fogja a meggyfa-pipaszárat s olyant suhintott vele a gerendára, hogy csak úgy porzott. Utána megvizsgálták a szárat. Nem volt annak semmi hibája.

- No Pattantus gazda, próbálja meg kegyelmed is.

A következő percben már Pattantus gazda sujtot vele, még pedig olyan alaposan, hogy a szár hosszában kétfelé repedt.

- A ki áldója van a kend vaskeziknek, tudja-e, hogy ezt a pipaszárat a mult határigazítás alkalmával a turn-szeverini basától kaptam, a kinek a török császár adta. Drága jószág az.

- Baj, baj, - felelt Pattantus, - de hát nem magam vagyok a hibás. Kelemen gazda kezdte.

- Micsoda? - kiáltott Kelemen. - A kinek a kezében elrepedt, az a felelős. Mi közöm hozzá?

- Ugy van! - kiáltott a bölcs dulló, - valamint hogy mi köze a medvéhez?

Ekkor esett le az álla Kelemen uramnak.

- De a medvét én kezdtem ki, nemzetes uram, - szólt elvörösödve.

- A pipaszárat is.

- De azon nem látszott semmi.

- A medve is elszaladt, pedig már hiba esett benne.

Pattantus megcsóválta a fejét, kétfelé törölte a bajuszát s szóla:

- Mi türes-tagadás benne, szomszéduram, ketten mesterkedtünk mi úgy a pipaszárban, mint a medvében. Vállaljuk el közösen mind a kettőt. Ez jár legközelebb az igazsághoz.

Kelemen elnevette magát, kezét fogott Pattantussal és mondá:

- Vegyük úgy, mintha furulyáztunk volna. Én fujtam, kend meg billegtetted. Hasznunk is csak annyi van az egész medvevadászattól, mintha furulyáztunk volna egyet.

Igy ért véget a két oláhfalusi góbé pöre.

NÉGY NEMZET.

Svájci barangolásaim alatt összebarátkoztam három fiatal emberrel. A kompánia először egy szál franciából, egy vidám párisi fiuból állott, a ki szörnyen unta magát a fizetőpincérek köztársaságában. Egy napon, a kalapját elfujta a szél, én megfogtam és udvarias meghajlással átadtam neki. Ő még kecsesebb meghajlással köszönte meg és megkérdezte, merre utazom.

- Cél nélkül barangolok. Szórakozni szeretnék.

- Tudja mit? Mászkaljunk együtt.

- Nem bánom.

Másfél óra múlva egészen jóbarátok voltunk. A nélkül, hogy én bármit beszéltem volna magamról, ő egész családjának történetét elmesélte, humorisztikus modorban elővezetvén az összes alakokat, a kiket különben szeretettel tárgyalt, de kifigurázott. Egyszerre aztán hirtelen elkomolyodott.

- Pardon! Szabad kérnem, ön kicsoda?

- Ez és ez. Ujságíró Budapestről.

- Örvendek.

Az alku meg volt kötve. Mondhatom, hogy pompás utitárs volt, bár többet fecsegett a kelle-ténél. És mindig Párisról. Örökké csak a világ fővárosa lebegett szemei előtt és az ajkán. Az volt a kedvenc vicce, hogy Páris szebb város, mint Svájc. Engem egyszerűen publikumnak tekintett és előadásokat tartott. Meg volt győződve, hogy az ő városát és a párisiakat bámu-lom. Franciaországgal és a franciákkal nem foglalkozott, csak Páris-sal és a párisiak-kal. Versailles-nál és Fontainebleau-nál megszűnt ránézve a világ. De nagyon szeretetreméltó volt a maga elfoglaltságában.

Egyszer egy havasi kocsmában, mely villámosan volt világítva és gázzal fűtve s melynek szomszédságában a glecsert mesterségesen fagyasztották, mert különben nyár közepére elolvadt volna, azt indítványozta Leblanc ur, hogy bővítsük ki a kompániát. A közönségét akarta fölfrissíteni. Estére hozott is már egy angolt, a ki rövidszáru fapipáját szíttá folyton és rengeteg bámulattal nézett az örökké fecsegő franciára. Mister Perrins jó, alkalmazkodó, hallgató ember volt. Párisról lévén természetesen szó, megjegyeztem valamire, hogy ez Londonban mégis különb. Leblanc lesújtó tekintetet vetett rám és megvetőt Perrins-re.

- Nos, Perrins ur, nincs igazam? - kértem az angolt.

- Miről is van szó? Hja London? A westminszteri apátság, meg a párisi Panteon? Eh, bánom is én.

És nagy füstfelhőket fújt ki.

- Általában - folytatá - nem foglalkozom Londonnal. Hat év óta nem is voltam Angliában.

- Hát micsoda angol maga?

- Tudja barátom, Anglia az azt jelenti, hogy egy egész világ. Ezt a hat esztendő-t Indiában, Afrikában s más efféle helyeken töltöttem.

- Hát micsoda maga?

- A Graphic haretéri rajzolója.

- De Párisban csak volt? - kérde Leblanc.

- Hogyne. És kitűnően ettem Durandnál a Madeleine-téren.

- Ez az egész, a mit Párisban csinált? - kérde Leblanc visszafojtott dühvel.

- Nem, csináltam egyebet is, de már az egyebekre nem emlékszem.

- Az Eiffel-toronyra sem?

- Azt nem láttam. Én nem hagyom magamat ilyen számárságokkal bolonddá tenni.

Leblanc sápadt lett és rá nézett, mintha azt mondaná: Látod, bolond a szegény.

- Szegény Perrins, - sóhajtá résztvevő hangon, - most már tisztán látom a latin faj fölényét az angolszász faj fölött.

- Micsodát? - kérde szórakozottan Perrins.

- A latin faj fölényét.

Perrins elnevette magát.

- Látja, ezért szeretem én a franciát. Olyan szép frázisokat tudnak gyártani s az egész világon el tudják terjeszteni... mi azalatt a portékáinkat terjesztjük el, mint afféle komisz, köznapi náció.

- Már az igaz! - fakadt ki elégtelenen Leblanc, - minket szeretnek és bámulnak az egész világon.

- Mi előttünk pedig meghódolnak.

- De gyűlölik önöket.

- Bánom is én. De nem mernek moccanni s ez a fő.

Estefelé komolyan kezdtek összeveszni, bár Perrins egy rossz szót nem mondott a franciákra, csupán Leblanc halmozta el sértésekkel az angol nemzetet, a mire Perrins nem sértődött meg.

- Leblanc azonban iszonyu dühben volt.

Ekkor villámháritónak oda hoztam egy németet.

Leblanc ellenséges szemekkel méregette. Arca egész sötét lett, mikor a német Párist kezdte agyba-főbe dicsérni. Egyszer meg is jegyezte:

- Nem vagyunk mi pojacák. Hát önök otthon már sehogy sem tudnak mulatni? Nem önöknek csináltuk Párist.

A német meghökkent.

- De kérem, én boldog volnék, ha ön Berlint dicsérhetné, - hebegte.

Leblanc arca eltorzult.

- Berlint? Nem láttam. Sőt becsületszavamat adom, hogy sohse fogom látni.

A német zavartan mosolygott.

- Ön nem objektív, - mondá oly szerényen, mintha maga is meg volna győződve arról, hogy nem is olyan nehéz Berlin nélkül ellenni.

Mikor aztán német barátunk a császárjáról kezdett adomákat beszélni, végképp elromlott Leblancnak a jó kedve.

- Ugyan hagyja el, - mondá, - mit beszél nekünk a császárjáról? Mi olyan nemzethez tartozunk, melyben mindenki maga helyett gondolkozik. Maga pedig egy olyan nemzetből való, melyben a császár gondolkozik valamennyi helyett.

A német elképedt, de mérsékelte magát és továbbra is velünk maradt. Délután mind a négyen együtt kimentünk a hegyek közé. Sötétedett már, mire visszatértünk. Valami havasi kürt-hangversenyt hirdettek a koncertteremben. Odamentünk. Három ur és egy csinos fiatal nő fújta a kürtöt. Sok és előkelő közönség hallgatta. Egy pásztordalba fogtak és a hölgy irtóztató hamisan intonált. Erre a nagyszakállu prim odalépett hozzá, kirántja kezéből a kürtöt és a hátsó ajtóra mutat. A hölgynek könny szökik a szemébe és ingatag léptekkel távozik. Mozgás a közönség körében.

- Ez szemtelenség, - kiált Leblanc és fölugrik, - nem nézhetem tovább, gyерünk vacsorálni.

Mindnyájan hallgatagon követtük. Hótelünk éttermében helyezkedtünk el.

- Ezt az embert holnap provokáltatom, - kezdé Leblanc; - gazság egy nővel így bánni.

- Én a *Kölnische Zeitung*-ban fogom ezt az eljárást megbélyegezni, - kiabált a német.

- Az eljárás komisz, - mondá Perrins, - de nem ismerjük, hogy a kisasszonynak miféle szerződése van a társulat vezetőjével. Addig nem avatkozhatunk bele.

Egy fiatalember közeledett az asztalhoz.

- Bocsánat uraim, - szólt németül, - én R. V. magyar urat keresem.

- Én vagyok, - mondám fölemelkedve.

- Én Barinkay Kázmér technikus vagyok és Zürichben tanulok. Ne vegye rossz néven, hogy önnél, mint honfitársaimnál alkalmatlankodom. A nevét a hótel tábláján olvastam. Lesz szives egy lovagias ügyben segédkezni?

- Miféle ügyben?

- Pofonvágtam egy hornistát, a ki egy nőt inzultált.

- Ön? Most? Ott a koncert-teremben?

- Igen.

- Bravó, fiatalember, igen örvendek.

Sugárzó arccal cipeltem az asztalunkhoz.

- Ime, uraim, van szerencsém honfitársamat, Barinkay magyar embert bemutatni. A francia elégtételt készül venni a nőn elkövetett sértésért, az angol készül megvizsgálni az ügyet, a német hirlapi boszura készül - és mit teszünk mi? Mit tesz a magyar? Nem habozik, de cselekszik.

- Nos? - kérdezte mind.

- Pofonütötte a goromba trombitást. Ez uraim, a magyar. Van szerencsém önöknek ezzel az én kis nemzetemet bemutatni.

- Lovagias, de meggondolatlan, - szólt Perrins.

- Vakmerő, - mondá a német.

- Elhatározott s a következményekkel nem törődik, - szólt Leblanc, - ezt már szeretem.

*

Bizony, édes barátaim. Ilyenek vagyunk mi bolond magyarok. Egy ostobaságért az életünket kockára tenni: ez nekünk semmi. De az élet első hideg lehelete elsorvaszt bennünket. Bátorságunk van, de erőnk nincs.

EGY SZÁMŰZÖTT KIRÁLY.

Velence, 1888 szeptember végén.

Egy verőfényes őszi napon, melynek bája itt százszorta nagyobb s szomorúsága százszorta megindítóbb, mint másutt, mert a természet haldoklását egy holt városban látjuk, elhatároztam, hogy a velencei élőholtakkal fogok foglalkozni. Hangulatom, az megvolt hozzá, élőhalottat is sokat rejtegetnek a márványpaloták. Ezek közül legérdekesebb, legvidámabb VII. Károly, a kit jogszerűleg két hatalmas trón, a spanyol és a francia illet meg s tényleg oly távol áll mindegyiktől, mint akármelyik navarrai öszvérhajcsár, vagy auvergnei vízhold. Ismertebb ezen a néven: *don Karlos*, madridi herceg, a ki, mióta véres háboruit, melyeket sikertelenül folytatott a spanyol trónért, befejezte, bejárta kétszer a világot s aztán a csöndes Velencében, a Loredan-palotában huzódott meg.

Mielőtt még őt meglátogattam volna, tudakozódtam róla különböző emberektől, a kik sok rosszat és sok jót beszéltek felőle. Különböző alakokban mutatták be nekem. Egyik rész azt beszélte, hogy háboruiban vérszomjas kegyetlenséget fejtett ki s a meghódított karlista tartományokban visszaállította az inkvizíciót. Most pedig, csöndes visszavonultságban állandó szálla a velencei férjek szemében, kik a feleségüket féltik tőle. Sokan minden becsesebb tartalom, ambíció nélkül való élvhajász kalandornak festették előttem, a ki egy szép asszony szép szemei után végigrobog Európán s szívesen lemond érte ősi jussáról, a spanyol trónról. Velencében különben vidám életet él s úgy mutatja, hogy nem érdeklődik a politika iránt. A város szegényeivel, - hogy végre a jóra is áttérjünk, - sok jót tesz s kétszázra rughat azoknak a száma, a kik az ő alamizsnáiból élnek. Azt mondják rá, hogy teheti, mert csak legutóbb is Chambord gróftól negyven millió frankot örökölt. Jótékonyága dacára a velenceiek nem becsülik meg és sokszor inzultusoknak van kitéve, egyszer pedig formaszerű zendülés volt ellene, melyet a katonaságnak kellett elfojtani. Olaszországban most az a jelszó „ni dieu, ni maitre”, a mit magyarra úgy lehetne lefordítani „nincs mennyország, se pokol”; a rengeteg sok templomba csak a turista jár, hívő nem s a papoknak egyéb dolguk sincs, mint a kávéházban dominózni. A nép csak babonás, de nem vallásos s képzelhető, hogy ilyen érzület mellett „sa majesté très chatolique”, a hogy don Carlos magát nevezi, a nép előtt semmi különös tiszteletben nem áll. Egyszer megtörtént, hogy mikor a Lidón kiszállt a kis gőzösről, a hajósok kirántották lábai alól a deszkát, egy más alkalommal pedig megmérgezték gyönyörű két kutyáját. De ő mégis szereti Velencét.

A velencei társasélettől teljesen távol tartja magát. Megvan neki a maga külön kis társasága, mely áll két kamarásból (spanyol grófok), egy titkárból, a ki szintén spanyol ember s Iturbide hercegből, a kit hajdanában Miksa, a szerencsétlen mexikói császár trónjának örököséül szemelt ki. Mindannyian csinos fiatal emberek, világfiak. Csak asszony nincs a háznál; Don Carlos felesége Ausztriában él és ők nagyon ritkán vannak együtt. Ezzel a kísérettel jár ki a Lidóra, sétál a Szent-Márk téren s yachtozik az öbölben, ha kedvező szél borzolja a tengert.

Látogatásomat egy Rimji nevű magyar festő közvetítette, kivel Velencében ismerkedtem meg s a ki bejáratos don Carlos házához. Gondolában eleveztünk a Loredan-palotához, mely a nagy kanális mentén van s bejelentettük magunkat. Másnap délután három órára kaptuk a találkozót.

Mikor másnap gondolánk a csatornán megjelent, a Loredan-palota előtt élénk mozgás támadt. Hat hófehér tengerészruhába öltözött gondolás azonnal sorfalat képezett.

Ezek don Carlos saját matrózai, a kik karjukon és szalmakalapjukon Bourbon-cimeres fekete szalaggal még most is gyászolják Chambord grófot. A csapat szalutált s mi beléptünk a lépcsőházba, hol halalaku kis csónakok, vitorlák, evezők, tengeri növények voltak csoportosítva. Feketébe öltözött inas fogadott s vezetett föl bennünket márványlépcsőn az első emeletre, a hol a csinos fiatal titkár üdvözölt s az elfogadó terembe kalauzolt. Azzal ott hagyott és „monseigneur”-ért, don Carlosért sietett.

A képeket kezdtem nézni. Pár pillanat múlva erős léptek zavartak föl: magam előtt láttam don Carlost, a legszebb férfit, a kivel valaha életemben találkoztam. Fölkeltem s mig ő a kétrét görnyedt titkárt elbocsátotta, magával szemben leültetett. Körülbelül negyven éves, koromfekete haju, bajuszu, körszakállu, ölmagas termetű, rendkívül elegáns ember. Hosszu szempillái alól azzal az álmatag tekintettel néz maga elé, mely annyira elbűvöli a nőket. Nyakkendőjében a tú Bourbon-cimer, kézelőgombjai szintén ezt viselik.

Azzal kezdte, hogy nagyon örül, hogy egy magyar ujságirót lát magánál. A magyarokról sok dicséretet, szépet hallott, ő alatta is szolgáltak magyarok a karlista háborukban, a kik mind igen vitézül harcoltak. S erre azt kérdezte, hogy ösmerek-e egy Kovács nevű magyar embert?

- Valami kétszázat, monseigneur, ez nálunk nagyon elterjedt név.

- Az én Kovácsom zászlóm alatt kapitányi rangra vitte, vakmerő legény volt s ha jól emlékszem, Pueblánál ellőtték a féllábát. További sorsáról nincs tudomásom.

- Számit-e arra, hogy valaha a spanyol trónt elfoglalja?

- Élő jogomról soha le nem mondok. S hiszem, hogy Spanyolország egy napon a legitimitás terére lép s meghív. Krisztina pártja gyöngye: összemorzsolódik a republikánusok és a karlisták közt. A vagyontalan munkások republikánusok, a birtokos osztály, a legkisebb parasztbirtokos is, mind karlista. Kivált az éjszaki tartományok: Ó- és Új-Kasztília, Arragonia, Navarra, Katalonia, Valencia, Biscaya és Guipuzcoa, hol 1872-től 1876-ig háboruszkodtam.

- S összeköttetésben van-e pártjával?

- Folyton. A spanyol előkelőségek nagyon sokan meglátogatnak, s általában minden spanyol, a ki Velencébe jön, fölkeres, híreket hozván. Koronként manifesztumot bocsátok ki népemhez, megmutatni, hogy élek, s várom igaz jogom elismerését. A kik a karlizmusz útjában állnak, azok a kétes existenciák, a kik nem a haza, hanem a maguk javán dolgoznak, a kik minden ügyet szolgálnak és minden ügyet elárulnak, a kiknek egész hatalmuk a tele kaszárnyákon alapul. Ezek rettegnek tőlünk. A mi pártunk nem ilyen emberekből áll. Nekünk elveink vannak, ellenségeinknek nincsenek. Mi bennünk él a hit. A karlista harcos hű szolgája a katolikus hitnek, melylyel a madridi kormány igen keveset törődik. A karlista katona hű szolgája a királynak, a kit Isten első harcosának tekint; szenvedélyesen szereti királyát, mert az ő szemében látja perszonifikálva a hazát. Szenvédeyesen félti hazája méltóságát, becsületét és függetlenségét. A maga dicsőségére nem büszke, de a mult nagyságán és az ősök dicső emléken föllelkesül. A karlista harcos tüzes, rettenthetlen és önzetlen. Életét mindig kész föláldozni, becsületét soha. A halállal szembeszáll, mert tudja, hogy lelke halhatatlan. Szerény a maga hősiségében, s fönséges, a nélkül, hogy maga is tudna róla. A navarrai paraszt, királya zászlója alatt az önmegtagadás valóságos csodája, klasszikus magasságra emelkedik.

Don Carlos szemei ragyogtak, mig e dolgokat beszélte. Égő szivarával hevesen gesztikulált s a spanyolosan, mély torokhangon kiejtett francia szók csak úgy tódultak ki ajkán.

- A karlizmus - folytatá - egy neme a politikai hitvallásnak („une sorte de religion politique”), mely istenét és királyát teszi kultusza tárgyává s az erkölcsi fenség csodás látványát nyújtja a világnak. A karlista háboru szakasztott mása a vendée-iek harcának a francia forradalom ellen:

nálunk ugyanazzal a nemes fölbuzdulással, erélylyel, ugyanazon rettenthetetlenséggel, önzetlenséggel s hősiességel találkozunk. A karlista mozgalom épp úgy semmiből lett, mint a vendéi, de ott épp úgy, mint itt, találkoztak bátor szívek és férfiak a gáton. S mozgalmunk tisztán spanyol, nemzeti mozgalom volt, míg ellenségeinknek porosz ágyuk és francia jóakarata jöttek segítségére. Ezek buktattak el, nem Spanyolország.

- S hogy van az, hogy a külföld jóakarata nem monseigneur felé fordult?

- Mert Európában a forradalmi szellem dominál s ez tudja, hogy én neki esküdtem ellensége vagyok. Én képviselem az igazi monarchiát s az igazi katolikus hitet. A forradalom üldözi a legitim királyt, mert ő a hazugság, a király pedig az igazság. A király a jogot képviseli, a jog pedig legnagyobb akadály a forradalomnak, szándékai megvalósításában. A legitimitás nem egyéb, mint a rend eszméinek összefoglalása, melyen az állam nyugszik; ennek gyökerei megvannak az emberi lelkiismeretben, a népek jobb érzésében, a család szervezetében s a történelemben; a forradalom ellenben egy állandó összeesküvés a rend ellen, örökké a lelkiismeret kifordításán dolgozik, a családot elavult intézménynek tekinti, a történelmet pedig egy század óta meghamisítja. Ezért támadta makacsul az én királyságomat, mert tudja, hogy mit jelent rá nézve egy ilyen királyság: az igazi katolikus királyság. A forradalom a katolicizmust legkérelhetetlenebb ellenségének tartja s ebben igaza van. A katolicizmus mindazt kárhoztatja, a mit a forradalom ajánl. A katolicizmus a legnagyobb társadalmi és erkölcsi erő, mely a forradalom romboló munkájával szembeállítható. Én a katolikus ügy szolgálatának szenteltem magamat s célom volt megmenteni Spanyolországot, visszahelyezvén azt a régi hit szilárd alapjaira.

- Engedjen meg, monseigneur, ellenségei éppen azt hozták föl igen sokszor ön ellen, hogy a régi katolicizmust akarja visszaállítani, Torquemadával s máglyáival együtt.

- Tudom, hogy azzal vádoltak, hogy az inkvizíciót akartam újra behozni s a papok egyeduralmát biztosítani minden polgári dologban. Komoly emberek előtt fölösleges megcáfolnom az ilyen rágalmakat. Kétségtelen, hogy magammal vivén Spanyolországba a katolikus vallás és szertartások tiszteletét, biztosítanám a klérus számára is azt a befolyást, mely őt mint tanító és vezérlő osztályt megilleti; de mi köze ennek más idők, más századok magát lejárt szigorához? VII. Károly Spanyolországa mindenesetre egy keresztény-katolikus királyság volna; de mennyiben áthatna a visszatérés a régi hagyományokhoz az új eszméknek és a modern szabadságoknak? A lelkiismereti szabadságnak valóban nincs mit félnie a törvényes király Spanyolországba való visszatérésétől.

- Micsoda európai változások lehetnek kedvezők monseigneur kilátásaira nézve?

- Az európai változásokra én nem sokat építek. A kedvező kilátások Spanyolországban fognak nyílni.

Különböző kérdéseimre elmondta, hogy legjobb viszonyban van a bécsi udvarral és a pápával. Az olasz udvarral egyáltalán nem érintkezik s ha a királyi család valamely tagja Velencébe jön, ő azonnal elhagyja a várost. Velencét azért szereti, mert csöndes s palotája vízzel van körülvéve, úgy, hogy senki se fér hozzá. Ugyáltszik, tüntetésektől fél személye ellen. Kijelenté, hogy Budapestről sok szépet hallott s legközelebb meg fogja látogatni.

Elhallgatott. Friss szivarra gyújtottunk. A falon négy csatakép volt, azokat néztem. A karlista háborúból ábrázoltak hadi jeleneteket. Harcairól kérdezősködtem.

- 1872 május 3-ikán egy 24 éves fiatalember haladt át a pyrénéi hegyeken s Spanyolországba érkezett. Zsebében 200.000 frank volt. A határon harminckét navarrai paraszt várta, a kik kikiáltották őt uroknak és királyuknak. Ez a fiatal ember én voltam, a ki mint VII. Károly

megindítottam a háborút trónoméért és országoméért. Három év alatt ura lettem Spanyolország harmadrészének s a harminckét paraszt fölszaporodott egy hadseregre, mely állt százezer gyalogból, négyezer lovasból és hatvanöt ágyuból. Lovasságom és tüzérségem mindig kevés volt. Sik földön többnyire megvertem az ellenséget, de az erődtett helyek ostromával sok időt elvesztem. Ha tetszik, megnézhetjük a fegyvertárt.

Átvezetett a szomszéd terembe, melynél szebbet keveset láttam életemben. Két falát ama karlista zászlók borították, melyek don Carlos csatáiban, e kegyetlen testvérharcban, az ő katonái élén lobogtak. A zászlók festői csoportokat képeztek, középtűt egy hófehér selyem Bourbon-zászló, a lilimmal. A harmadik falat az alfonzistáktól elvett tarka lobogók ékesítették. Kevesen voltak e diadalmi jelvények. A negyedik falon voltak a fegyverek: kardok, puskák, szuronyok, hosszú kataloniai kések és rövid török. A fal közepén tizenhat arckép, körülöttük babérkoszorú fonva s négy aranyos markolatu kard összetűzve.

- Nézze, - szólt Don Carlos, a tizenhat katonára mutatva, - ezek tábornokaim voltak. Mind a tizenhat ember értem halt meg. Jó katonák, hű embereim voltak, sokszor megkönnyeztem őket. E négy kard körülöttük a világ legszebb rájája: őseim kardjai; egy V. Fülöpé, egy III. Károlyé, egy nagyatyámé, V. Károlyé s ez itt az enyém.

Ezzel levette az egyik kardot s megsuhogtatva a levegőben, lesújtott vele egy páncélba bujtatott bábalakra. A jól dömöckölt acél szikrát vert ki a vashól.

- Harminckét csatában volt velem, most ki van csavarva kezemből.

Egy sóhajással visszatette helyére. Aztán sorra mutogatta a lövőfegyvereket, melyek közt Európa összes új és régi puskái képviselve voltak. Volt ott két ágyú, golyók, aztán csatacsillagok, lándzsák, különböző karlista egyenruhák, don Carlos bíborvörös köpönyege. S minden darabnak megvolt a maga története.

Következett egy szoba, mely indiai pagoda belsejét ábrázolta, s tele volt don Carlos ázsiai utazásának emlékeivel. Majd egy arabs módra berendezett dohányzó szobába léptünk, hol a herceg elbucsuzott. Tüstént megjelent a titkára, a ki még megmutatta a herceg sárga selyem hálószobáját, mór fürdőszobáját, melyek mind óriási pazarlással és kényelemmel vannak berendezve.

Az az ember, a ki ilyen puha kényelem közt él, milliókat érő berendezés közt, aligha fog még egyszer oly véres kalandba bocsátkozni északi Spanyolország terméketlen, zord vidékein, bármennyire részén van is a monarchikus jog: ezt a hatást tette rám az egész látogatás, mikor a kacér palota előtt gondolába vettem magamat.

OKOS ÁLLATOK.

Hogy melyik a földön a legokosabb állat, azt nem lehet egyhamar eldönteni. A legkülönbözőbb állatokról jegyeztek föl a tudósok olyan dolgokat, melyek azt bizonyítják, hogy többé-kevésbé minden állatban van intelligencia. Föltehető, hogy a tengerben uszkáló halnak, bár róla semmi okosat sem tudunk, van annyi esze, mint például a hangyának. Miért ne volna? Semmivel se alacsonyabb rangú állat a hal, mint a hangya. Valószínű, hogy kritikus pillanatokban egyik épp oly elmésen ki tudja vágni magát, mint a másik. Az állatok egyáltalán sokkal okosabbak, mintsem mi emberek gondoljuk, a kik értelmüknek állati nyilvánulását nem is látjuk s csak ott kezdjük észrevenni, mikor az már emberi módon jelentkezik.

Egypár kis történetet akarok elmondani, melyek okos állatokról szólnak.

Országszerte híres volt annak idején a pannonhalmi okos számár, mely oly elmésen huzta ki magát a munka alól, hogy embernek is becsületére vált volna.

A magas hegyen álló pannonhalmi bencés kolostornak azelőtt volt harminc szamara, mely a völgyben fekvő városból kettős puttonyokban hordta föl a vizet a szerzetesek számára. Naponkint többször is megtették az utat, a meredek hegyen föl és le, a mi nem tréfa dolog egy számárnak, mely jobban szeret az árnyékban heverészni, mint a napon, teherrel gyalogolni.

Egy napon a kocsisok azt vették észre, hogy az egy szuszra felhozott víz kevesebb, mint rendesen. Két puttony hja van neki. Pedig ők minden puttonyt megtöltöttek. A felügyelő elrendelte, hogy a szamarakat szigorúan szemmel kell tartani.

Az volt a szokás, hogy a mint odalent a kútnál a puttonyokat megtöltik s az állatra ráteszik, a megterhelt szamarakat külön csoportba verték. Mikor már tíz-tizenkét vízzel megrakott csacsi állt egy csapatban, egyszer csak azt veszik észre, hogy az egyik füles kiválik az üresen álló csoportból, óvatosan körülnéz s lassan odasomfordál a megtöltött, puttonyokkal álló kollégáihoz és ott olyan képet vág, mintha bordáit sulyosan nyomná a teher.

Rögtön jelentést tettek róla a gondnoknak, a ki azt üzenté, hogy csak hajtsák föl a szamarakat a várba.

Odafent a papok mind összegyűltek és úgy várták a vízfordók megérkezését. A leglassabban ballagó számár, a kit egyre kellett biztatni, az volt, a melyik üresen haladt.

Kezdődött a puttonyok kiürítése. Az okos számár megvárta, a mig néhányra üresen rakták vissza a puttonyt s akkor újra ravaszul körülnézve, a kiürítettek csoportjához szegődött, nehogy turpisságára rájöjjenek. - A dolog oly mulatságos volt, hogy a nézők zajos derűtségre fakadtak. A gondnok pedig kimondta a szentenciát, hogy a számárnak az légyen jutalma, hogy a többiek közt mindig üresen járhasson-kelhessen.

A számár még egy darabig titkolózott és somfordált, de rövid idő alatt rájött, hogy jámbor fortélyához megkapta a felsőbb beleegyezést. Ettől kezdve emelt fővel s egész nyiltan csinálta a dolgot. Nagy hire futamodott és messze földről jöttek bámulni őt.

Hogy a számár általában mégis buta állat, kitűnik abból, hogy vízfordó kollégái sohse jöttek rá a társuk által élvezett kiváltságra s egyetlenegy se tett kísérletet annak elnyerésére.

A másik történet szintén számárról szól s színhelye Abony. Egy szódavizgyárosnak volt egy okos szamara, mely mellé kocsis se kellett. Kis kocsiját telerakták szikvizes üvegekkel, azzal a tulajdonos megsimogatta, meghuzogatta a füleit, hogy figyelmét fölébreszse s aztán belekialtott:

- Obláth!

Erre a csacsi elindult - egyenesen az Obláth boltjába. Itt Obláth, a kereskedő, leszedte a maga szikviz-porcióját, meghuzta a csacsi füleit s belekiáltotta:

- Slézinger!

A bölcs számár ment kocsijával egyenesen Slézingerhez, a ki szintén levette az őt megillető szódarészt. Ha azonban Slézinger meg akarta a csacsit tréfálni s azt mondta neki, hogy „Obláth”, akkor az megvetőleg hátranézett és nem mozdult. Azt kellett neki mondani, hogy „Kovács”, - ekkor elindult és visszament a gazdájához.

Gyermekkoromban vett az apám nekünk is egy szamarat, mely a meghalt ukki vak koldusé volt. Ez az ismert jókedvű adakozók háza előtt megállt s nem ment tovább, akárhogy vertük is. Csak akkor indult el, ha valaki kijött a házból s odaállt a kordély mellé. A csacsi nyilván így kombinált: „Ez az, a ki kihozta az alamizsnát, most mehetek tovább.”

Zseni Imre halasi birtokosnak volt két szép pejlova, azokon szokott a tanyára járni. Zseninek az volt a szokása, hogy a mint a városból kifelé kocsizott, minden befelé jövő parasztemberrel megállt diskurálni, akár volt fagy, akár nem, akár pusztítottak a hernyók, akár nem. Így egy óra helyett három óra alatt értek ki a tanyára. A lovak pedig annyira hozzászoktak, hogy a mint egy gyalog ember köszönt Zseninek, tüstént maguktól megállottak.

Nagyon untatta ez a dolog a Jóska kocsist, a ki egyáltalán nem volt kíváncsi a halasi gazdák belső dolgaira, ellenben nagyon érdekelte őt a bogárszemű Panna, a ki a Zseni-tanya föl-virágzását söpréssel és mosogatással segítette elő.

Egy izben azután maga kocsikázott ki a tanyára. Gazdája a városban maradt.

Jön egy ember, süvegéhez nyul... abban a pillanatban a Jóska úgy odasuhint a lovak nyaka közé, hogy azok mint a szélvész robogtak tovább. Jön egy másik gyalogember, a mint a lovakkal egy irányba ér s ezek már megállni készülnek: csitt-csatt, hangzik hátukon a Jóska ostora s vágatva rohantak odább. A hány gyalogember elhaladt mellettük, a lovak valamennyiért verést kaptak s nemcsak meg nem állhattak, de sőt veszettül kellett nekik rohanniok a tanyáig. Másnap Jóska újra a gazdájával kocsizott a tanyára. Jön az első gyalogember, a lovak már messziről hegyezték rá a fülüket. A mint pedig közel ér s Zsenire ráköszönti a szerencsés jónapot: a lovak nagyot rántottak a kocsin s száguldani kezdettek. Jön a második gyalogos, Zseni már nyitja a száját, az ember fogja a kalapját, mikor a lovak nagyot ugranak és ragadják magukkal a kocsit.

- Te Jóska, mi bajuk ezeknek a lovaknak? - kérdi végre Zseni dühösen.

- Nem tudom, kérem, talán nem szeretik a parasztembert.

Denique attól kezdve Zseni Imre nem diskurálhatott kocsiról, - ezekkel a lovakkal. Eladta a lovait is mérgiben, a helyett, hogy egy olyan Jóskát fogadott volna, a kinek nincs Pannája.

Sokat hallottunk a tordai okos malacról. Pedig ennek nincs is valami érdekes históriája.

Tordán a kocsi elgázolt egy malacot, mely az ut közepén hevert és sehogyse akart fölkelni.

A kapitány a malactulajdonost így utasította el kártérítési keresetével: „Egy tordai malacnak lehetne annyi esze, hogy a kocsi elől kitérjen.”

Azóta mondják: okos, mint a tordai malac.

A LEGNAGYOBB HUMORISTA.

Mikor a sárga, beteges, őszi nap lebukott a hegyek mögé, s minden tárgy egyszerre elveszítette az árnyékát, hogy lassan-lassan belemerüljön az éj egyetlen, óriási árnyékába: én is fölkeltem a gyepről, s elhajítottam a vastag könyvet kezemből.

Hát nem fogom már sohase megtalálni a legnagyobb humoristát?

Könyvtárakat összeolvastam már, s az irodalomtörténet tanításai alapján lázasan kutattam. Elolvastam azokat, kiket már koruk megkoszoruzott; elolvastam azokat, a kiket csak az utókor fedezett föl. Fölhajásztam még azokat az írókat is, a kiket se koruk nem méltányolt, se az utókor föl nem ásott. A nagyok után következtek a kicsinyek. Az egyikre ráillett az iskola tanítása szerint megalkotott humorista-mérték, a másokra nem; a kire nem illett rá, abban rendesen több élvezetet találtam. Ez megzavart kutatásaimban. Egyéni benyomásaim ellenében álltak az irodalomtörténeti és a közfelfogással. A megsebzett Mercutio végső szavaira láttam érzékenyen elpityeredni a közönséget; engemet égettek e szók és hasogattak, de egy csepp könnyet se tudtak soha kisajtolni szememből... Hallottam röhögni a karzatot Lear kis bolondjának mondásain... Ekkor kicsordultak a könnyeim.

Ki itt a tökéletlen?

A színész?

Az író?

A közönség?

Én?

Egyik kérdésre se tudtam megfelelni. Kétségbeestem. Tűzbe a könyvekkel. Fölhagyok a kutatással: más témát választok doktori értekezésem számára.

Lassan fölballagtam a kertből, melyet megterhelt agyvelőm benépesített az írókkal, kik hónapok óta éjjel-nappal, uton-utfélen foglalkoztattak. Ott dulakodtak a sötétben, láрма, nevetés, káromkodás, jajszavak közt. Én bűnösnek éreztem magamat. Felbolygattam őket, a nélkül, hogy sikerült volna a kérdést megoldanom. Mint mikor az akadémia pályázatot hirdet s aztán senkinek se adja ki a jutalmat.

Minek is vágtam a fejszémet ilyen óriási fába?

A mint a világos folyosóra léptem, a zavaros látományok egyszerre megszűntek. Agárkutyám fölemelte a fejét s busan nézett rám, mintha osztoznék levertségemben. Neki is megvolt a maga szomorúsága: itt az ősz, elhullottak a legyek s ezzel megszűnt az ő legfőbb szórakozása: a légy után való kapkodás.

A szobalány elém lépett.

- Tessék kérem a dolgozószobába menni, egy pap várja.

Besiettem. Egy halványképű, kórházzagu katolikus pap ült íróasztalomnál s Doré illusztrált bibliájában lapozgatott. Fölkelt.

- Van szerencsém magam bemutatni, én Sima Kristóf vagyok, a szent Bertalan-kórháznak harminc év óta lelkésze.

- Örvendek. Mivel szolgálhatok?

- Némi irodalmi munkásságomat óhajtanám bemutatni.
- Tisztelendő ur működik az irodalom terén?
- Igenis, a mennyire időm engedi.
- Sok dolga van?
- Óh, nagyon sok. A kórházban ezernél több beteg fekszik s naponkint, öt-hat temetésem van. Ősszel és télen jóformán reggeltől estig temetek.
- S mikor ír?
- Éjjel.
- Sokat dolgozott már?
- Tessék, itt van több évi munkám gyümölcse.

S a szoba közepén levő asztalról egy hatalmas csomagot oda állított elém, az íróasztalra. Megnéztem a külső címet. Szép, gömbölyű betűkkel ez volt a csomagra írva:

Bohózatok és vig beszélők.

Hogyan! Ez az ember, a ki évek óta a *Cirkumdederunt me* szívszaggató dallamánál egyebet nem hall, a ki özvegyek és árvák koporsó körüli jajgatásai közt tölti napjait, a ki örökké kórház és temető közt vándorol, a kinek mindennap lépteit szakadatlanul egy halott követi, a ki mindig könnyes szemeket, fekete ruhákat, halottakat és haldoklókat lát, rothadást szagol: ez az ember bohózatokat és vig beszélőket ír.

Megfogtam a kezét s őszintén, melegen megszorítottam.

- Uram, - szólék, - *ön a legnagyobb humorista*, a kivel eddig életemben találkoztam.

Bámulva nézett rám.

- De kérem, hisz még nem is olvasta el műveimet, - szólt.

- Nem is fogom elolvasni.

Erre még jobban elbámult.

- Miért nem fogja elolvasni? - kérdé némileg sértődötten.

- Ezzel a csomaggal ön a halált, a megsemmisülést, a végső szomorúságot, melynek körében életét hivatásszerűleg töltötte, egyszerre megfosztotta fenségétől, tragikumától s leszállította a köznapi dolgok közé, a hová valók. Mert elvégre mindennap százezren halnak meg s mindenki meghal. A világbíró Halál hatalmas szárnyaival nem tudta önt fölemelni, sőt földiebbé, idevalóbbá tette, mint valaha. Érti?

A legnagyobb humorista szótlanul fogta a kalapját s elment. Én pedig bevontam ablakom függönyét, mert mintha kerti szellemeim haragosan néztek volna be: nem voltak meglegedve a pályázat eredményével.

A TENGER.

A multkor egy társasággal hajóra szálltunk Fiumében, hogy Lussin-Piccolóba vitorlázzunk. Egy darabig nézegettük magunkat a tenger sima tükrében, de a nagy többség hamar elunta magát és kártyázni óhajtott. Ezt a gyógyíthatatlan hazai betegséget a magyar ember minden-hová magával viszi.

Meghívták a kapitányt is, a ki szintén magyar ember volt.

- Köszönöm, én csak a szárazföldön szoktam kártyázni. A hajómon soha.

- Nem öli meg az unalom?

- Az unalom? Ezt egy valódi tengerész nem ismeri.

- Hát mivel foglalkozik?

- Különös kérdés. A tengerrel.

A szárazföldi emberek összemosolyogtak.

- Engedjen meg, kapitány ur, - felelt egy királyi alügyész, - de én nem értem, hogyan lehet a tengert érdekesnek vagy nagyszerűnek találni.

- Én a tengert nem találok sem nagyszerűnek, sem érdekesnek. Ilyen szürke kifejezések nem illenek az én érzelmeimhez. Én a tengert imádom és remegek tőle.

- Ezt még kevésbé értjük, - szólt bele egy földbirtokos.

Ekkor keveredtem bele én is.

- Ez, uraim, semmi más, mint a vén tengeri farkas örök lenézése a szárazföldi patkányok iránt. A tengerészek - ugy-e kapitány? - már azt is gyávaságnak tekintik, hogy mi a szilárd földet választottuk lakóhelyünkül. Pedig nem lakhatik mindenki a földgömb nagy ingóságán, muszáj az ingatlanon is embereknek lakni. Ne vessenek meg bennünket olyan nagyon. Elvégre a föld és a tenger testvérek.

A kapitány különösen, novellisztikusan szólva: sötéten mosolygott. Szeme a messzeségben merengett, s tekintete mintegy simogatta a víz felületét.

- Testvérek? - szólt végre egy kis gondolkozás után. - Nem, uraim, a föld és a tenger nem testvérek, hanem ellenségek. A legkérelhetetlenebb, a legádázabb ellenségek.

Megsimogatta a homlokát és lassu hangon folytatta:

- Minden, a mi a szárazföldön él, a tengerben meghal. Minden, a mi a tengerben él, a szárazföldre huzva meghal. Micsoda óriási ellentét ez! Van-e még egy ilyen a földön? Micsoda elenyésző dolgok ehhez képest a földön levő ellentétek: a hegy és a síkság, az éjjel és a nappal, a nyár és a tél... silányság.

A tenger konok, makacs, legyőzhetetlen, félelmes ellenfél. Erősebb, mint a szárazföld. Ha az egész szárazföldet behordjuk a tengerbe, meg sem látszik, egy ujjal sem lesz magasabb... Ellenben, ha egy még szunnyadó természeti erő, vagy valami új csillag vonzó ereje e nagy vizeket kiemelné medrükéből és rázudítaná a szárazra: micsoda óriási pusztulás lenne abból. Az emberi civilizáció nyomtalanul eltűnnék, s Európából talán csak a Mont-Blanc obszervatóriumának őre maradna meg.

Ilyen hatalmas ellenség a tenger... a föld nem tudna ilyen rohamot intézni... ha belerobogna, önmagát elpusztítaná, a tenger pedig megmaradna olyannak, a milyen most.

A kapitány kinyújtotta a jobb kezét.

- Nézzétek! Nem olyan-e, mint egy hanyattfekvő, alvó szörnyeteg. Hogy emelkedik rettenetes melle, a mint lélekzetet vesz. Az óriás pihen, de lát, hall és érez mindent, a mi rajta történik. Ki tudja, nem fáj-e neki az a hosszú barázda, a melyet hajónk vág rajta? Nézzétek milyen nehezen tud összezárulni mögöttünk... Háromszáz lépésnyire nyulik a hajó nyomán...

Ültetek-e már a tengerparton és bámultátok-e órákon keresztül a tengert? A mint a hullám lassan gurul felétek és végül fölcsap... Az óriás lesben áll és nyujtogatja felétek hideg csápjait... huzna le magával a hűvös mélységbe... Óh, ez borzalmas!

Hát mikor elveszti türelmét és dühödt nyargalással jön a szárazföld ellen. Micsoda küzdelem ez! Attila és Napoleon ha szembeszállnának egymással, ez csak béka-egérharc lenne ehhez képest. És az ostromlott föld nyugodtan állja, bár minden ízében megremeg a csapásoktól, hogy a tenger vizes körmeivel szaggassa a testét. Tudja jól, hogy az évezredek ellenség másnapra elcsitul és engedelmesen fogja nyaldosni a tegnapi sebek helyét.

Félelmes és gonosz a tenger, uraim, de becsületes. Nem csal meg soha, mindig őszinte.

A föld? Az olyan változékony, mint az asszony. Még alig élvezték a nyár melegét és gazdag lombjait, már megcsap az őszi hideg szele, s mikor meg jól esnék az őszi verőfény, már leszáll a hideg köd, s utána a zöld mezőket betakarja a hólepel. A föld meghal és újra születik, mint az ember... a tenger nem hal meg soha, örökké él, örökké változatlan, egyforma... A tenger épp ilyen volt, mikor Karthagó büszke hajóit hordozta hátán, ilyen volt, mikor Xerxes seregei átkeltek rajta. Talán ezek a hullámok emelték a perzsa gályákat, a melyek most is a mi hajónk oldalához simulnak. Hol vannak az akkori emberek?... Az Akropolis romjai beszélnek azokról az időkről valamit... De a tenger, mely látta és hordozta őket, itt van alattunk... Ő köt minket össze az elmúlt századokkal, évezredekkel... Hát nem ez a végtelenség, az örökkévalóság eszméje?

Micsoda hitvány dolog az a föld! Hogy ölik, zuzzák, elnyomják, tapossák egymást az emberek. Százféle nemzet, százféle vallás, ezerféle érdek szétszaggatja őket.

A tenger összetart és egyet érez. Egyforma mindenütt. Az Atlanti-óceán vízcseppjei ugyanazt a nyomást érzik, a melyet az Adriai-tenger vízcseppjei éreznek. Egyiknek sincs rosszabb dolga, mint a másiknak. A cseppek gurulnak le-föl, egyszer a fekete mélységbe, egyszer a verőfényes vízszinre... egyszer a Quarneróban ragyognak, egyszer India partjait nyaldossák... de egyiknek sincs mit irigyelnie a másiktól....

*

A kapitány elhallgatott. Mély csönd volt. Az alkony párák szürkülete szállt a fedélzetre.

- Beláthatják, uraim, hogy én a tengeren nem játszhatom bácskaias kalábert, - szólt mosolyogva a társasághoz.

Mi sem játszottunk.

A TENGER MUNKÁSAI.

Minden gyermeknek vannak kalandos álmai s hánynak álmai tévednek a tengerész-élet viharos világába! A fél-gyermek és fél-ifju, ki keveset tud, de annál többet sejt és képzel, élénk rokonszenvet érez e pálya iránt, melyen ismeretlen világokba, ismeretlen szelid és vad népek közé eljut az ember, sok tarka-barkaságot lát és képzelete még a veszedelmeket is oly bájjal ruházza föl, hogy szinte rajongva szeretne azokkal megküzdeni. Így keletkeznek az apró Robinsonok, kik elutaznak nagy titokban a szomszéd faluig, s erősen készülnek „szigetet” alapítani, míg a husz krajcár zsebpénz fogyatéka, vagy a papa gyors keze visszatérésre nem kényszeríti őket „sivár” otthonukba, a zsarnok szülei házába, melyet gyermekkorában annyira nem tud megbecsülni s a mint aztán az első lépést teszi az életben, visszasír utána minden porcikája. Még az apai pipaszár barátságtalan működésére is édes emlékként gondolunk vissza, pedig akkor, hajh, akkor a szomszédék Dadus gyereke előtt fogadkoztunk, hogy a kutban elemésztjük magunkat, vagy elbujdosunk a mindszei gödrökbe, mert „apussal nem lehet kitartani”... De hova ragadtál, apai pipaszár!... Én is tengerésznek készültem éretlen eszemmel, mert azt láttam utazó könyveimből, ifjusági elbeszélésekből, hogy ott kedves hőseinknek soha egy hajuk szála sem görbül meg. Becsületes tengerésznek készültem, mindaddig, míg Jókai *Kalózkirálya* kezembe nem akadt. Ekkor beláttam, hogy mégis csak jobb élet a - tengeri rablóké s valami félesztendeig kalóznak készültem. E könyv rendkívüli varázsszal volt rám. Majdnem kívülről betanultam s mikor pajtásaimmal verekedtünk, mindenkit egy-egy rablónévvel ruháztam föl. Skudamore, Skyrme, Moodi, Asphlant képezték csapatomat s én voltam maga Roberts Barthelemy, a kalóz-király. Tisztességesen dulakodtunk s mi kalózkok temérdek vadalmát és vadkörtét zsákmányoltunk. Ez a korszak kétségkívül gyermekkoromnak *legsavanyubb* emlékei közé tartozik.

*

A rokonszenvenek egy csirája azóta mindig megvolt szivemben e romantikus pálya iránt. A legelső, a legmohóbban elnyelt, a legfogékonyabb ifju lélek által élvezett olvasmányok hatását nem tudták eltörölni a komoly tudományok, a szükségesek erős tanulása, professzorok okos igéi, s a mik ezekre következtek: az élet küzdelmei. És ez a rokonszenv nimbust font azok feje köré, a kikkel, hadi tengerészekkel, most odalént Triesztben megismerkedtem: a tenger munkásaival. Ezekről az emberekről akarok egypár sort írni.

*

Hallgatag, komoly férfiak. Sokat tanultak és sokat tudnak. Olyan iskolákat végeztek, melyekből nem lehet tudatlanul kikerülni, mert addig ki nem kerül, míg a szükséges tudományok a kisujjában nincsenek. Az iskolában való „átcsuszás” ismeretlen. Mikor kilép, mindent tud, a mit tudni kell, pedig ez a „minden” rengeteg sokat jelent, s hozzá nem elég azt betanulni, hanem önállóan kell mellette gondolkozni, az anyagot elméjében földolgozni, elrendezni, másképp egy konfuzus fő lesz, melyben minden újabb tudomány csak a khaoszt növeli, s mikor ismereteinek gyakorlati kivitelére kerül a sor, akkor az eredmény egy nagy csütörtök. Pedig egy ilyen csütörtök százak életébe kerülhet, mikor a legfontosabb, az elhatározó pillanatban következik be. Mert a hajószörny meghunyászkodó, engedelmes egy lény, míg tudnak vele bánni, de a legkisebb hiba, habozás, tévedés: és ő megtagadja a szolgálatot s az szörnyü, mikor ez a rémitő erő szembe száll a tudatlanság gyöngeségével, s azt mondja, hogy nem. De a tengerészek nem ismernek habozást. Elhatározottak, mint egy Napoleon, s valódi tudósok. Egy huszéves kadet vezetett engem végig a „Tegetthoff”-on, s egy óra alatt a legérdekesebb modorban, mutatóanyagokkal, előadást tartott nekem a csillagászatból, fizikából, mechanikából,

ágyutanból, a vitorlák kezeléséből, a golyószórók tudományából s minden kérdésemre a legvilágosabb feleletet adta. Végül még Beethovenről, Wagnerről és Liszt Ferencről beszélgettünk, s azzal fejezte be, hogy Zola Emilt nem szereti. Csupa rokonszenv volt a fiu, napbarnította arcával, nyílt tekintetével s könnyed magatartásával... Mikor elmentem, egy matrózzal egy korsó édesvizet hozatott, s megöntözte virágait, halkan füttyörészve egy olasz népdalt.

*

Mert költői kedélyü, ábrándos fiuk ám ők nagyon! A nyugodt tenger végtelensége filozóffá s csöndes ábrándozóvá teszi őket; a viharos tenger vad borzalmai fantáziájukat gyújtják lánggra, s az ezer alakban leselkedő veszedelmek leküzdése férfiúi önbizalmukat s bátorságukat növeli nagyra. Imádják a tengert, hogy is ne imádnák, mikor éjszakákon át abból egy második égboltozat csillagai remegnek feléjük, s ők két ég között usznak az űrben. Ez az ő gyönyörőségük. Szerelmük a hajóé, ez az ő hazájuk, az ő családjuk, mely messze idegen tengereken meghordozza őket, honnan a haza és a család olyan távol. Tenger és hajó, ez a kettő tölti be lelküket, ezek osztoznak szerelmükön: a földi szerelem egy nőért való rajongás, s annak boldogsága ismeretlen előttük. A *mézzé vált tenger* boldogsága, s a *méreggé vált tenger* boldogtalansága ritkán édesíti, ritkán keseríti meg ajkaikat. Mert majdnem coelibátus alá vannak vetve. Száz közül egy jut ahhoz, hogy megházasodhassék. S mikor ez az egy ajkához emeli az *arany poharat*, akkor kiragadtatik az édes otthonból, a frissen rakott fészekből, elnyeli őt a hajó, s elviszi őt a tenger, s kétszer nyílik a narancsfá virága, mire az amerikai partokról visszatér... s az asszony ingatag.

AZ EZREDES.

A minap Balaton-Füredre utaztam, s hogy oda juthassak, a déli vasut reggel hét órakor induló vonatán utaztam el.

Mikor a pályaudvar elé érkeztem, ugyanakkor robogott oda egy fiakker, sok podgyászsral s egy marcona ezredessel. Az én kocsisom udvariasan köszönt neki.

- Ki az? - kérdém.

- Steinbrück ezredes. Alatta szolgáltam. A legkegyetlenebb és leggorombább katona.

Az ezredes stentori hangon kiáltott:

- Hordárok! Egy, kettő, három! Hamar szedjétek le a podgyászt.

Lerakodás közben egy ezüstpántokkal kiveret sárga bőrkoffer a bakról a földre zuhant.

- Szamár! Nem tud vigyázni? - mordult rá az ezredes. - Mars innen, ügyesebb embert kérek.

Egy újabb hordár rohant elő, a sipkáját letette a földre, s nagy alázattal kezdte behurcolni a többiekkel a táskákat, skatulyákat, köpenyeget, kardot.

Az ezredes botra támaszkodva, végignézte, s aztán kifizette a fiakkerest. Hogy mennyire imponált a fickónak, kitünt abból, hogy az a pénzt meg se merte számlálni (hallatlan egy pesti fiakkerestől), alázatosan köszönt s elhajtott.

Ezután az ezredes két-három embert egyszerűen félrehárítva útjából, a pénztárhoz lépett s elsőosztályu jegyet váltott Siófokra. Majd az étterembe ment.

- Adjon friss kiflit és szilvóriumot, de ne olyan komiszat, mint a multkor, mert kiöntöm az ablakon.

A pincér szaladt s az ezredes falatozni kezdett. A pincér rettegve várta a kritikát, mely bizonyosan kedvező volt, mert az ezredes elhallgatta.

Elsőt csengettek s az ezredes a vasuti szolgálk örült szalutálása közt kivonult a perronra. Ugy látszik, sokat szokott erre utazni. Ő azonnal a kalauzhoz lépett s ráfordult, de hogy mit mondott neki, azt nem hallottam.

- Egy elsőosztályu kupénk van csak, kérem, - felelt a kalauz, - s ezredes ur csak abban az esetben lehet egyedül, ha nincs több elsőosztályu utas.

- Slendriánság, spórolás, smucigság, - harsogott a kemény katona.

A konduktor vállat vont és sietett kinyitni azt a bizonyos sárgaszövetes kupét, melybe én azonnal bevonultam. Utánam jött az ezredes, a ki egy gyilkos pillantással majd kilódított a tulsó ablakon. De figyelme csakhamar a hordárok felé fordult, a kik két kézikofferrel és két skatulyával közeledtek.

- Vigyázz! Ne nyomjátok szét! Föl ne fordítsátok a skatulyákat!

A hordárok mély tisztelettel hozták be a holmit s az ezredes a skatulyákat nagy óvatossággal elhelyezte az ülésen. Az egyik skatulyához odahajolt és egy kis ideig hallgatózott. Aztán leült és rám nézett.

- Belém fog kötni, - gondolám.

Kinézttem az ablakon, egy olyan ember ábrázatával, a ki tudja, hogy a legközelebbi jövőben egy ezredes beléje fog kötni.

A vonat elindult s pár perc múlva berobogott az alagut alá. A sötétségben semmit se láttunk, de én hallottam az ezredes morgását. Egyszer csak kitört:

- Mégis csak disznóság, hogy az alagutban nem gyujtanak lámpást.

E pillanatban kiértünk a világosságra.

- Bizony disznóság, - feleltem az ezredesnek.

És magamban hozzá gondoltam: Legalább most volna mit eloltani. De ezt nem mondtam hangosan, mert a mennyire csak lehet, ápolom a hadsereg és a polgárság közötti jó viszonyt.

Az ezredes feleletemet hallva, mogorván és bizalmatlanul nézett rám, mert a tiszta, reggeli verőfény oly vakítóan ragyogott be hozzánk, hogy igazán komikusnak tetszhetett a vasuti lámpák meggyújtását sürgetni.

Majd levette az egyik skatulya tetejét: egy aranyos drótból font kis kalickában kanári madár ugrált.

Én pedig elővettem egy szivart és rá készültem gyujtani.

- Ön rá akar gyujtani? - kérde az ezredes.

- Azt hiszem, jogomban van, hisz ez dohányzó-szakasz. Itt fityegnek a hamutartók. Különben, ha ezredes urat bántja a füst, én igen szívesen lemondok.

- Bánt, - felelt ő kurtán, mire én, egy kissé sértődötten, eltettem a szivart, de csak azért, mert - mint fentebb említém, - mindig ápolni igyekszem a katonaság és a polgárság közötti jó viszonyt.

Ugy látszik, észrevette bámulásomat a fölött, hogy valaki ezredes létére annyira férfiatlan legyen, hogy ne dohányozzék, mert egyszerre csak megszólalt:

- Különben dohányos ember vagyok.

- Igazán? Akkor bizonyosan a szeme fáj, s a füst árt neki.

- Nem fáj az. Hanem én ma nem dohányozhatom, s olyankor nem szenvedhetem, hogy más füstöljön.

Ez a goromba magyarázat még jobban sértett. De türelem; a fő a polgárság és a katonaság közötti stb.

- Valami fogadalom veti tilalom alá a mai napot? - folytatám nagyon nyájasan.

Az ezredes habozott egy darabig, aztán hirtelen kibökte:

- A feleségemhez utazom, Füredre, s ő nem szenvedheti a dohányszagot. Már két napja koplalok.

A kegyetlen, goromba óriás egy araszszal kisebb lett előttem, mikor nehéz sóhajjal e vallomást tette. Nagyon szenvedhetett.

- Hja, az asszonyok olyan szeszélyesek, - mondtam még mindig nyájasan, - több, mint kétszáz éve, hogy a dohányt Európába behozták, s az asszonyok még mindig nem tudtak bele-nyugodni.

Az ezredes rám bámult; bizonyára szemtelenségnek tartotta megjegyzésemet, de nem szólt rá semmit. A miből láttam, hogy ő is ápolni igyekszik a többször említett jó viszonyt.

De mivel békés érzelmeim dacára a hadsereg kedvéért semmiféle jogomról nem mondok le: átmentem a második osztályba szivarozni. Itt velem együtt nyolcan szivaroztak, s így a mulasztást rohamléptekkel pótolhattam.

Lepsénynél visszaültem. Az ezredes vizet hozatott, megitta a kanárit, kinyitotta a másik skatulyát is, s megöntözte a benne levő gyönyörű rózsabokrétát is. Az óriás újabb araszszal apadt. Ugy éreztem, hogy már elsétálhatna a hónom alatt. A virágot is, a madarat is a feleségének vitte.

Igy értünk Siófokra, hol az ezredest egy nyulánk, harmincnégy-harmincöt éves szép asszony várta, a kinek Steinbrück szépen kezét csókolt s karonfogva mentek a hajóállomásra. Semmi szó, semmi hang, az ezredes csendes és engedelmes volt. A hordárok, kalauzok, vasuti és hajószolgák azt tehették, a mit akartak.

A hajó hátulsó részén foglaltak helyet s én a szomszéd kajútból egy rendkívül érdekes beszélgetést hallgattam ki köztük. Pedig csak a felét hallottam. Az asszony hevesen, gyorsan beszélt valamit, de csak azt értettem meg, a mit az ezredes rá felelt: Így e:

- ??!!!!

- De édesem...

- !!!!!?

- A mint maga parancsolja, édesem.

- !!!!!!

- Hígyje el, Bertám, hogy nekem sejtelmem se volt róla.

- !!!!!

- Ezer örömmel belenyugszom, angyalom.

Én tisztában voltam az ezredessel. Annyi bizonyos, hogy ha a legközelebbi háboruban Steinbrück állana a hadsereg élén, nagy baj volna a monarkiára nézve, ha az ellenséges hadsereg Steinbrücknél állítaná a maga élére.

KÉT TESTVÉR.

Két férfi ül előttem a lámpássá szelidített villám fehér fényében.

A testi nélkülözés, vagy talán a bánat, kék karikákat vont szemük körül; de arcuk napbarnított, viharvert, kemény.

Ez a két Broll-testvér, Károly és Zsigmond, transzváli burok, a kik ma Budapesten óhajtanak annyi pénzt szerezni, hogy visszamehessenek Afrikába harcolni.

Johannisburgban születtek, hollandi apától és német anyától. Mikor kitört a háború, ők is fegyvert fogtak s városuk kommandójával elindultak a harctérre. Ez történt 1899 október tizenkettedikén.

Az egyik négy gyermeket, a másik ötöt hagyott otthon. S ott maradt a város, tele asszonynyal, gyerekkel; s el-elmaradtak menetközben a nagyterjedelmű tanyák, honnan csak a bur asszonyok intettek feléjük bucsut. Az ő uraik is elvonultak már délfelé, a hódító angolok ellen.

S megkezdődött a harc. A jól táplált, jól fizetett, jól öltözködött pirosképű angol fiúk harca a nagyszakállu, mogorva, bibliaolvasó afrikánusok ellen, kiket ez a falánk brit hatalom már századok óta szorít egyre beljebb a sötét világrészbe.

A Tugela volt az első összeütközés színhelye. S az aldershoti parádéra nevelt tejfölösszájú tisztek mosolyogva vezették rohamra a sűrű rendekbe állított impozáns ezredeket, melyek elgázolták a hindu lázadókat, az afgán hegyi lakókat, megsemmisítették a zulukat, kiirtották az asantikát, megtörték a mádi hatalmát és zászlójukat föltűzték Kartum falára.

Ezek a roszbifén hizott világhódító legionáriusok álltak ott szembe (tele önbizalommal) ezekkel a földmivelő parasztemberekkel, a kik rendetlen csapatokban, csendes pipaszó mellett várták, hogy mikor kerül puskázásra a sor.

S már az első ütközet jajkiáltással töltötte be a Hármas királyságot. A bátor kis tisztecskék százával hullottak el, leterítve egy láthatatlan ellenség golyóitól. A burok nem barbár bolondok, mint a dervisek, a kik tizezernyi tömegbe állva vad ordítással vetették magukat az angol hadi sorokra. A minék a vége az lett, hogy a gyorstüzelő ágyuk és gyorstüzelő puskák elsöpörték őket s e fanatikus seregből egy vértől párolgó, darabokra szaggatott hustömeg lett.

A bur számot vetett magával: minél több angolt lelőni és minél kevésbbé kitenni magát a halálveszélynek. Csakis így bírhatja sokáig a küzdelmet.

Tugela után harcolt a két Broll Ladysmithnél, Mafekingnél, Bloemfonteinnél, Kimberleynél, Allival-Northnál, Strombergnél és végül Spionkopnál.

Itt Károly kardvágást kapott a fejére, Zsigmond lövést a mellébe. Ájultan maradtak a csatatéren. Mikor magukhoz tértek, sötét éj volt.

- Károly, élsz még?

- Élek. Van egy kis vized?

- Nincs. De itt hever egy angol csutora.

- Hozd ide!

A csutorában rum volt, megitták. Aztán köpenyegükbe burkolózva vártak. Fáklyavilágnál jött egy angol ambulancia. Orvosok, betegszállító katonák. Sorba nézték a szerteszét heverőket és

a sebesülteket összeszedték. A sötét éjszakában a csatatér minden oldaláról panaszos jajgatás hallatszott. Károly is kiáltott az orvosokra.

- Angol vagy?

- Nem. Bur.

- Dögölj meg.

Ez volt a felelet, s többet ügyet se vetettek a két magával jótehetetlen burra. Három napig feküdtek ott, nappal majd megsülve, éjjel dideregve. Harmadnap jött egy nemzetközi ambulancia, mely a burok oldalán dolgozott, fölszedte őket s kimosta, bekötözte sebeiket.

Ez történt 1900 február havában. Ugyanez az ambulancia gondoskodott arról, hogy a két Broll elszállíttassék Johannesburgba. Ott családjuk körében ápolták őket, s mint gyöngye rekonvaleszcensek ott voltak akkor is, a mikor június 29-én az angolok elfoglalták Johannesburgot.

Ép bur egy szál se volt a városban. Voltak nyomorékok, gyógyulófélben levők, betegek, s volt aztán egy nagy csomó külföldi, a kik nem ragadtak fegyvert, hanem a városokba gyülekeztek, hogy alkalom adtán hazájukba visszatérhessenek.

Az angolok összedobolták ezeket, s becsületszavukat vették, hogy Anglia ellen nem fognak harcolni. Ennek ellenében paszpartut kaptak, mely följosította őket a városban való szabad közlekedésre. De csak nappal. A ki este hét után az utcán mutatkozott, azt az angol őrszolgák rögtön elfogták.

A két Broll is becsületszavát adta, s paszpartut kapott. Így nyugodtan éltek otthon július 13-ig. Ez végzetes nap volt. Éjjel zörögnek Broll Károly háza kapuján. Kinyitja az ablakot, egy angol tisztet lát, öt szuronyos katonával.

- Mi tetszik?

- Ön Broll Károly?

- Az vagyok.

- Parancsom van önt letartóztatni.

- Miért?

- Ahhoz semmi közünk. Se önnek, se nekem. De figyelmeztetem, ne próbáljon szökni, mert a házat katonaság veszi körül.

- Azonnal megyek.

A felesége fölébredt.

- Mi az? Mi történt? Hová mégy?

- A rendőrségre citálnak. Légy nyugodt, mindjárt visszajövök.

Gyorsan felöltözött, megcsókolta az asszonyt, s ki akart menni. Az ajtóban valamit gondolt: gyujtót gyujtott s átment a gyerekek szobájába. Nyugodtan aludt mind a négy. Végignézett rajtuk s nehéz sóhajtás tört ki a kebléből. Kisietett.

Azóta nem látta őket. Hirt se hallott felőlük. Ez volt 1900 július 13-án. Tessék a kalendáriumba nézni: ma 1901 november 10-két írunk. S ez csak egy abból az ezer meg ezer családi tragédiából, mely odalent lejátszódik. De szörnyű erővel markol a szivembe, mert hőse itt ül előttem, a visszaemlékezésektől ellágyult vonásokkal.

A katonák Broll Károlyt az erődbe vitték, hol már az összes lábbadozó burok és a külföldi férfiak együtt voltak. Ott volt Károly bátyja, Zsigmond is.

Három napig laktak az erődben, ekkor egy teljes gyalogezred körülvette s a vasuti állomásra vitte őket. Itt vagonokba szállásolva négy napot töltöttek. Hiába könyörögtek, hogy családjuktól elbucsuzhassanak. Ridegen visszautasították őket. Megtudták azt is, hogy a tömeges elfogatás oka az, hogy az angolok összeesküvést fedeztek föl, melynek célja volt a johannisburgi angol helyőrséget megrohanni, leölni, raktáraikat fölgyújtani s a vasutat szétrombolni.

Eziránt azonban nem hallgatta ki őket senki, ellenben kihallgatás nélkül East Londonba szállították s a *Havarden Castle* nevű hajóra rakták valamennyit.

Leirhatatlan, mennyit szenvedtek, a hajófenékbe zsufolva, rossz kosztot kapva, melyet úgy vetettek oda, mint a kutyanak szokás.

Egy hollandus család is volt a kiutasítottak közt, apa, anya és három gyerek. A gyerekek megbetegedtek s az apa a hajóorvost hívatta.

A doktor ur ezt üzente vissza:

- Én még a hollandi fattyuk drága egészségével is törődjem, mikor honfitársaim ezrével hullanak el a hollandi golyók zápora alatt? Nem megyek.

Augusztusban a hajó a hollandi partokra érkezett, hol Flessingennél kitette a külföldieket. A burokat Londonba vitte. A két testvér (ők maguk irták így le nekem) a *Hart Labour* nevű fogházba került, de semmi rabmunkát nem kellett nekik végezni. Ellenben összevasalt kézzel egy félhomályos cellába csukták a két testvért, s itt két hónapig tartották. Ez idő alatt pusztán száraz és kemény kenyeret kaptak enni. És deszkapricsen háltak.

A hogy elfogták és becsukták őket kihallgatás nélkül, úgy szabadon is eresztették. Egy napon a fogház irodájába vezette a Brollokat a fegyőr. Ott jegyzőkönyvet irtak alá, melyben elismerték, hogy kosztjuk és kvártélyuk kifogástalan volt, aztán egy-egy shillinget és egy paszpartut nyomtak a markukba, meghagyván nekik, hogy három nap alatt igyekezzenek a kontinensen lenni.

Először is nagyot szippantottak a bár angol, de szabad levegőből, azután beültek egy kis kocsmába, s ettek, a míg kevés pénzükből tartott. Ettek hust és ittak sört. Mikor az elfogyasztottat kifizették, egy krajcárjuk se maradt.

Ott állt a két bur London közepén, öt millió angol között, üres zsebbel, s azzal a kilátással, hogy holnap újra éhesek lesznek s a milliók közt nem lesz egy ember, a ki egy falat kenyérral megkinálja őket.

Bementek egy templomba; a mint belépnek, látják, hogy ott gyászistentisztelet van. Kiért? Az Afrikában elesett City-beli önkéntesekért. Feketébe öltözött asszonyok, kis gyerekek töltötték meg a templomot. S ők a maguk asszonyára, a maguk gyermekeire gondoltak. Hol imádkoznak most azok ő érettük? Élnek-e, meghaltak-e?

Lementek a kikötőbe s kikerestek egy német hajót. A kapitány meghallgatta őket, azután egy csomó munkásra mutatott: „Segitsetek azoknak a hordókat begurítani s elviszlek benneteket Hamburgba.”

Persze, hogy kapva-kaptak rajta.

Ennek egy éve. Egy év óta bolyonganak a kontinensen s fölolvadások tartásából élnek. Most csak annyi pénzt akarnak szerezni, hogy az e hónap 24-dikén Nápolyból induló hajón visszatérhessenek Afrikába.

Nem állják már ezt az életet. A családjuk után való vágyakozás sorvasztja őket. Az angol hóhérkodás boszuvágyat kelt bennük. S az a tudat, hogy honfitársaik még folyton harcolnak és bur fegyveresre most nagyobb szükség van, mint valaha, nem hagyja őket nyugton.

Azt mondják: csak egyszer Lorenzo-Marquezben lehessenek, onnan majd megtalálják az utat a legközelebbi bur kommandóhoz.

...Miközben villogó szemmel beszélnek az eljövendő harcokról és győzelmekről és Anglia fáradt összeomlásáról: bejön az én aranyhaju menyecske-hugom a kis három éves fiával, a babsival, s a fickó fényes tekintetét rám szegezve, csengő hangján fölszólít, hogy adjak neki egy krajcárt gesztenyére.

A két bur elnémul, összenéz, aztán elfordul. De én látom, hogy a szemük tele van könnyel.

A maguk kis gyerekei jutottak eszükbe. Remegő kézzel simogatták meg a babsi haját, de többet egy szót se tudtak szólni.

Mekkora düh, boszu, mennyi fájdalom tanyázhat egymás mellett e fáradt bujdosók szívében.

Óh, miért nem vagyok én ilyenkor csak két percig gazdag ember!

ULEDI.

Uledi egy fokföldi kaffer gyerek volt, a ki ott született a hollandus farmer istállójában.

A barmokra való felügyeletben és a fehér emberek tiszteletében nevelkedett föl. A farm volt az ő hazája, mert ott kapott enni, s egy vackot, melyben meghuzta magát, mikor a hideg záporok ömlöttek a felhőkből.

Egy este valami karaván haladt arra, s meghált a farmban. Akkor Uledi egy különös dolgot látott. Az egyik kaffer legény letérdelt, összetette a két kezét, s az istálló padlása felé nézve, hangosan eldarált valamit.

Mikor elvégezte, Uledi megszólította:

- Mit csináltál most?

- Imádkoztam.

- Mi az?

- Kértem a jó Istent, hogy védelmezzen, oltalmazzon engem. S adja meg a mindennapi kenyeremet. Mert én keresztény vagyok.

- Mi az a keresztény?

- Az a fehér embereknek a vallása. Az egész világon minden fehér ember ehhez tartozik.

- De te nem vagy fehér ember.

- Bevettek, mert a gazdám pap és úgy látszik, ki könyörögte a fehérnek Istenénél. Mert az hatalmas egy Isten ám, látod, hogy mennyi ást, marhát, földet, fegyvert adott a fehérnek. Mert a merre csak a földön mégy, mindenütt a fehér emberek uralkodnak és parancsolnak.

- Hát miért nem tette meg ez a hatalmas Isten, hogy ha már keresztény lettél, az arcodat is fehérre változtassa?

- Mert akármilyen hatalmas is, egy embert ő sem teremthet kétszer.

Uledi sokáig elgondolkozott, végre megszólalt:

- Beszélhetnél a gazdáddal, vegyen be engem is kereszténynek.

- Minek?

- Talán jobb dolgom lesz, ha az a hatalmas fehér Isten vesz a pártfogásába.

- Jó, majd reggel beszélek, de most legeltetni viszem a lovakat.

Éjfélkor nagy tombolás támadt a tanyán, Uledi fölébredt rá. A kaffer legény jött vissza a lovakkal, oroszlánok elől menekülve, melyek egyet le is vágtak. A lármára kijött szekereből a pap legidősebb fia, s megértvén, miről van szó, a szerencsétlen legényt többi szolgálival lefogatta és megkorbácsoltatta. A legény kétségbeesetten jajgatott, de ez nem használt semmit. Mindaddig verték, míg a kisebbik gazdája azt nem mondta, elég.

Akkor aztán a legény zokogva, sántán jött vissza az Uledi istállójába.

- Az Isten áldjon meg, hozz egy korsó vizet, hadd mosakodom meg egy kicsit.

Uledi szaladt vízért, ő maga megmosta az ütések nyomait, melyekből vér szivárgott elő, aztán megittatta s puha szalmából neki is vackot csinált.

Sokáig tűnődött Uledi a sötétben, végre megszólalt:

- Te alszol?

- Nem, - felelt az nyöszörögve.

- Ne szólj semmit reggel a gazdának, nem akarok keresztény lenni. Mert látom, hogy ha a kaffer ember és a fehér ember összevesznek, az ő Istenük csak a fehér embernek fogja pártját. Te mint keresztény is kaffer kutya maradsz.

Másnap a karaván tovább haladt, de Uledi azóta künt a végtelen nagy füves síkságon, lent a folyó mellett, a sziklák között, mikor juhaival bolyongott, sokat gondolkozott azon, a mit a megkorbácsolt kafferrel beszélgettek.

Egyszer csak nagyon sok fegyveres ember, egész csapatok kezdtek a farmon átjárni. A transzváli burok utazgattak sűrűn arrafelé és titkosan tanácskoztak a fokföldi hollandusokkal. Uledi, mint lovászygyerek, gazdájának fiaival szintén ellátogatott egy csomó farmba, a honnan lövészeket hoztak el, hogy más tanyákon ismét szétoszszák.

Egyszer Uledi megkérdezett egy öreg kaffert, a ki már emberemlékezet óta ott szolgált.

- Mi készül itt öreg, hogy olyan nagy a jövés-menés?

- Háboru lesz, fiam. Összevesznek a fehérek, az angolok és a transzváliak. Nemsokára ölni fogják egymást.

Uledi kerekre nyílt szemmel, bámulva hallgatta. Hát a fehéreknek se egy Istenük van? Mert különben hogyan engedné meg, hogy hivei, a keresztények, öldököljék egymást? Tehát külön Istenük van az angoloknak és külön a transzváliaknak? Leggyöngébb a feketék Istene, ez már bizonyos. Most majd el fog válni, hogy a fehéreké közül melyik az erősebb? Az angoloké vagy a transzváliaké?

Ilyen gondolatok forogtak az ő kis tudatlan kaffer-agyvelejében.

Egy napon a gazdája lóra ült a fiaival és elutazott. Hosszabb idő múlva a gazda maga tért haza, a fiai másfelé mentek hadba. A gazda otthon elásta fegyvereit és patronjait, aztán napi foglalkozása után látott. Egy darab ideig csönd volt a farmon és vidékén. Egy éjszaka aztán vad harci zaj ébresztette föl a tanyát. Lovas és gyalogos angol katonák leptek el mindent. A gazdát és családját kikergették az udvarra, a cselédek is odahajtották egy csapatba. Csillogó fegyverrel száz meg száz katona állta őket körül. És a tisztek ott a szabad ég alatt ítéletet mondtak a hollandi fölött, a kit lázadónak minősítettek. És megmondták neki, hogy reggelre agyonlövők. És Uledi látta, hogy a gazdája elővett egy nagy könyvet s a feleségével együtt letérdelt. Bizonyosan imádkoznak és Istenüket hívják segítségül... de hiába, mert hajnalban a hollandit egy fához kötözték és agyonlőtték, az asszonyt pedig magukkal hurcolták, tovább masírozván.

Az utócsapat aztán nekiállt és a tanya kaffereivel előbb összetereltetvén a marhákat, fölgyújtott mindent, s kacagva tova vonult.

Nemsokára csak egy porfelhő mutatta a távolban, hogy merre mennek az Uledi kedves fehér bárányai, tehenei és lovacskáai. Uledi maga maradt a pusztulásnak közepette, holt gazdájával, a kit azonmód a fához kötözve hagytak. És a fiu megdermedve állt ott, mert érezte, hogy most a leghatalmasabbat, az angol Istent látta.

Az az érzés támadt benne, hogy fusson rögtön az angol csapatok után és kérje meg azoknak a papját, hogy vegye be őt kereszténynek. Akkor mégis legjobban választott.

De előbb holt gazdáját elmetszette a fától, gödröt ásott neki, mélyet, hogy a vadállatok föl ne kaparják, aztán beletemette, s köveket rakott rá. Azután az angol csapatok nyomán eliramodott.

Pár óráig ment, mikor erős puskaropogás állította meg. Egy kopjén a sziklák közé bujt. A puskaropogás nem szűnt meg. Látott vad vágatással arra menekülni angol lovasokat. Utána csönd lett. És akkor Uledi előbujt és haladt tovább. Nemsokára egy kis völgybe ért, mely tele volt angol halottakkal. Ezek a gazdája gyilkosai, a farmgyújtók voltak. Megismerte a hosszú, szőke szakállu tisztet, a kinek vörös kabátja tele volt aranyzsinórokkal. És a második tiszt és a harmadik tiszt... reggel még milyen nagy hangon osztogatták parancsaikat, s most ott fekszenek némán, egymás mellett, fölöttük már keringenek a hatalmas keselyűk, ezek az afrikai sirások.

Uledi megdöbbsent: hát ezek is hiába biztak Istenükben?

A mint ott állt, valaki a nevét kiáltotta. Körülnéz. A gazdájának a legkisebb fia, a tizenötéves Károly volt, a ki keresztüllőtt lábbal leesett a lóról, s ott felejtették a holt angolok között.

Uledi odasietett, rövid tanácskozás után hátára vette a kis gazdáját, s vitte abba az irányba, a melyben a győztes burok eltávoztak. Uledi erős fickó volt, hát nagynehezen birta, de nem kellett sokáig kinlódnia, mert farmhoz érték, melyben egy német ambuláns tábori kórház működött egy pap vezetése alatt.

S miközben az orvosok Uledi hátáról levették és ágyba tették a kis hollandit, Uledi a pap elé állt és szólt:

- Mynheer, pap?

- Az vagyok, fiam.

- Mondja meg nekem, mynheer, melyik a legerősebb Isten?

Sokáig tartott, míg a pap tisztába jött a kaffer gondolatvilágával és azzal, hogy mit akar tulajdonképp. Ekkor aztán így szólt:

- Fiam, csak egy Isten van, a kit mindnyájan imádunk, a ki minden embert teremtett, téged is, engem is, a feketét is, a fehéret is. Ez az Isten jó, erős, hatalmas. De ember van sokféle: fekete bőrű, fehér bőrű, sárga bőrű, veres bőrű. És az emberek rosszak és nem hallgatnak az Isten parancsára...

- Mynheer, vegyen be engem kereszténynek, mert én szeretném ezt a jó Istent imádni.

- Beveszlek.

- De nem tudok imádkozni.

- Az, hogy a kis gazdád ide hoztad a hátadon, többet ér minden imádságnál. Ezzel már a jó Isten hivei közé léptél. Uledi, te már igazi keresztény lettél, mielőtt magad is sejtetted. Te itt fogsz maradni mellettem.

A VERÉB.

A verébnek legnagyobb szerencsétlensége, hogy nem mutogatják állatseregletben. Ha csak egyetlen állatsereglet-tulajdonosnak eszébe jutna, valami furcsa külsejű kalickába, vagy pláne ketrecbe, bele tenni öt-hat verebet, mindjárt akadnának elegendő, a kik megbámulnák és ritka fajtájú állatnak nyilvánítanák. A világon senki se pártfogolja őket. Még az Uristen se, a ki nem teremtett bögyükbe költözködési hajlamot s így nincs joguk melegebb délvidékre költözködni, mint a fecskéknek. Itt nyomorognak egész télen köztünk, nyári ruhájukban, a fűtetlen szabad ég alatt, mint igazi hajléktalanok, a főváros szárnyas nyomorultjai. És nem akad Neményi Ambrus, a ki melegedő szobákat agítalna össze nekik. Pedig megtehetné, mert valószínű, hogy a verebek épp oly kevésbé keresnék föl e szépen berendezett melegedő szobákat, mint a szegény emberek, kiket pedig Neményi negyedévi ingyen Pester Lloyd-dal csalogatott.

Az állatvédő egyesületre nézve a főváros milliomm verebe nem létezik. Herman Ottó rendőri karhatalommal lerakja a kocsi tulságos terhét, látva, hogy a lovak csak nagy kinnal bírják; de sohasem láttam, nem is hallottam, hogy egy nemes gondolkodású állatvédő verebek által huzott kocsi terhéből lerakatott volna valamit. Lovat ütni nem szabad, mert egy gondosan eldugott tábla, a fővárosnak nem tudom melyik zugában, tiltja azt. De verebet akárhogy üthetsz, senki sem törődik vele, sőt a biztos ur mosolyogva nézi. A veréb, az a proletár, a pária, mely szereti az embert, mert mindenütt vele lakik, s melyet az ember legkevésbé szeret.

A kutyáról milyen sok megható történetet tudunk mindannyian. Ki ne ismerné azt a derék kutyát, mely nem tudom hány száz mérföldnyire elmegy a gazdája után, ott már csak sirját találja, arra ráfekszik és meghal. Elismerjük, hogy veréb ezt sohse tette még meg, de viszont arra se vetemedett, hogy megveszett volna, a mi a kutyák közt igen gyakori. Pedig a mi kárt egy veszett kutya csinál, azt ezer egészséges kutya se hozza helyre. És jobb ma egy egészséges veréb, mint holnap tíz veszett eb. De ezt a háládatlan ember mind nem veszi figyelembe s szakadatlanul mellőzi a verebet. Egyetlen egy közmondás van, mely a szegény verébnek némileg hizeleg: „Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tuzok.” De itt is a hangsúly nem a verében nyugszik, hanem a „má”-n, s eredeti szövege így volna: „Még a hitvány veréb is többet ér, ha ma jutunk hozzá, mint stb.”

Ott a hízogató macska, mely szintén ellopja az emberek rokonszenvét a veréb elől. Persze, mert tud hizelegni, a mihez a veréb nem ért. Ki meri állítani, hogy látott valamikor verebet valakinek az ölében hízogatólag dorombolni? A verébvilág kétségkívül rágalmazónak jelentené ki azt a vakmerőt. A leleményes ember a macskára nem foghatván rá olyan megható történeteket, mint a kutyára, kitalálta, hogy sötétben a macska szeme világít, a szőre pedig (hátrafelé simogatva) szikrázik. Elhiszem, mihelyt akad egy ember, a ki a macskaszem világánál olvasott s bebizonyítja, hogy a jövő században lesznek macskával világított városok.

Ne irigyeld, szárnyas veréb, e földön csuszó-mászó házi állatok nyugalmas sorsát; keservesen meg szolgálják őket a szolga-kenyér, még haláluk után is. A kutyából lesz kutyabőr s megörökíti nemességét valakinek, a kinek ősei a mohácsi csatában zabot liferáltak a - a töröknek; a macskából pedig len macskaprém, bundák disze s itt is hízogatólag simul a márvány-nyakakhoz, ő, a méltatlan elfajulása a tigrisek szabad családjának.

Miért ir uraságod a verebekről? kérheti tőlem az emberiség, mely azt hiszi, hogy különös ok nélkül nem lehet a lenézett állatokról írni. Van rá okom, - mint Othello szívének az állföllázadásra. Budapesten kiütött a verébkérdés.

A minapában egy becsületes polgártársunk éjjel ment haza a lipótvárosi kaszinóból. Mert minden kaszinó úgy van berendezve hazánkban, hogy onnan csak éjjel lehet hazamenni. Az Erzsébet-téren ment keresztül, s egy pad a fák alatt az ülés minden gyönyörével kínálkozott jól vacsorált polgártársunknak. Nem sokáig volt ülnök. A pad kemény volt, s elhatározta, hogy egész testével érezteti a keménységet: kevesebb jut egy részre. Végig feküdt a padon.

S a mint nyitott szemekkel merengett fölfelé, egyszerre bibliai Tóbiássá vált. (Ösmerik ugy-e az öreget, a kinek a fecskével az ösmeretes affaireje volt.)

Az illetőt ma is ápolják a klinikai szemkórházban. Szerencsétlenségére a verebeknek, város-
atya volt, s nagy lármát ütött balesetével. Bizottságot küldöttek ki, mely szörnyű dolgokat konstatált; a verebek a kocsikat, a kocsisokat, az őrtálló rendőröket, a sétálókat mind tóbiási helyzetbe sodorták, s öreg utcasöprők egy éjjeli erzsébet-téri munka után megkövülve tértek haza.

S most hajtóvadászat lesz a verebekre. A rendőrök Flaubert-puskákkal kivonulnak az Erzsébet-térre, s szörnyű pusztítást tesznek a verebek közt. Pár nap múlva az Erzsébet-tér átváltozik katalaunumi csatatérre, tele az elesettek holttesteivel. A holttesteket pedig az állampénztár javára eladják a fővárosi vendéglősöknek.

A MUSZKA.

Ősidők óta ellenségeskedésben élek a muszkával. Öt éves koromban megharapott a *Muszka*, apám vizslája. Akkor azt hittem, hogy minden négylábu állatot muszkának hívnak. Apám meggyőződött, hogy vannak kétlábu állatok is e néven. S mikor ezt mondta, a sok nyers ugorkára és faggyugyertyára gondolt, mely a muszka támadás idején az orosz katonák gyomrába költözött. Nyers ugorkát ugyan most is találhatnának eleget, de ha haladtak a civilizációval, a mostani orosz katonák gázvilágítást és elektromos fényt tartoznak enni a faggyugyertya helyett.

A Muszka főntemlitett harapásának az a következménye lett, hogy a kutyát egy hétre a meleg szobákból száműzték a hideg udvarra, a házörző komondorok közé. Ostoba kutya! Ha huszonöt évvel később harapott volna meg, engem elvittek volna Párisba, Pasteurhoz, beoltani. Így esett el Páris az én látogatásomtól, egy korai kutyaharapás következtében. Ezért is gyűlölöm a muszkát, a harapáson kívül.

Mikor kérdeztem a rektor urat, hogy miért ettek a muszkák faggyugyertyát, azt felelte, hogy belső világítás céljából. Ugyanis a muszka ember hideg országában legnagyobbbrészt éjjel van, s hogy lásson az ember, kénytelen faggyugyertyát nyelni. Aztán gyufát eszik rá s attól a gyertya odabent meggyullad. Így minden muszka két lábon járó lámpás. Kár, hogy eltér a lámpások szokásától abban, hogy nincs üvegből. Akkor nem kellene Uchátius-ágyu és ismétlő fegyver, hanem botokkal cseréppé vernők a muszka hadsereget.

A rektor ur, az egy nevezetes ember volt. A félfület azt otthagya az oláhnak, de helyébe cserébe elhozott egy golyót a jobb combjában a muszkától. Mi gyerekek mindig nevettünk rajta és csufoltuk őt a „félfülü rektor”-nak. Ő nem haragudott ránk, egyetlen egyszer ütött a suttyomban, elfojtott vihogásokkal gunyolódó gyermeksereg közé, engem elcsipett, térdére ültetett s meghuzva a fületem, így szólt:

- Hány éves vagy, te füles?

- Tíz! - zokogám ijedtemben.

- Akkor még korán van, - felelt ő, s eleresztett.

Tünődtem, hogy mi van korán? A büntetés? Bizonyosan erős büntetést szánt nekem, s még gyöngélli hozzá a testemet. Biztosat akartam tudni.

- Rektor bácsi, mi van korán? - kérdeztem biztos távolságból.

- A história.

- Miféle história?

- Az én félfülemé.

- A mi megmaradt?

- A mi nincs meg.

Nem is mondta el négy esztendeig. Akkor már nem csufoltam őt, ő se nevezett fülesnek. Eléje könyököltem, s ő hátratolta házisapkáját, hogy jól megnézhessem a fület, a mely nincs ott.

- Husz esztendő volt ez a fül, velem együtt, - kezdé a rektor, - mikor elbucsuztam tőle. Ugy gondoltam, hogy illik résztvennem a haza megmentésében, s beállottam honvédek. Még ez a legelején történt, s én az első tíz honvédszászlóaljba jutottam. Vittek le a Bácskába, a rácok

ellen. Damjanich alatt lettem katonává, a mi annyit tesz, hogy jó katonává lettem. Ő nem szerette messziről az ellenséget. Még arra is haragudott, a ki a puskaport fölhalálta. Ideálja az ó-kori harc volt: kézitusában ember-ember ellen. Egyszer lőttünk, s aztán rohamra mentünk. Innen Erdélybe vittek, Bem alá. Egy éjjeli hátrálás alkalmával oláh fölkelők kezébe kerültem, kiket egy század osztrák katona támogatott. Hegyi utakon Janku vezér elé vezettek, a ki a havasok királyának nevezte magát. Egy nagy pajtában dőzsölt, osztrák tisztekkel és oláh tribunokkal. Egy nemesi udvar minden elrabolt ezüstje, porcellánja, kristályüvegje ott csillogott az asztalon. A kíséző alvezér a társaság elé vezetett bennünket, Janku fölállt és végignézett rajtunk.

- Meg fogtok halni, - rikácsolt németül, vérszomjasan.

- Majd megboszul Bem tábornok, - felelt hidegen egy honvéd-főhadnagy, Erdély egyik legelőkelőbb családjából.

- Bem fut, - kiáltott Janku, az asztalra ütve, - s nem gondol veletek. Ti függni fogtok.

- Kegyelem! - kiáltott egy gyermeki hang, s zászlóaljunk kis dobosa, egy fiatal gyerek, odaesett Janku lábai elé, - kegyelmezz ifju életemnek. Én nem is harcoltam ellenetek.

- Mind ilyen a magyar. Gyáva kutyák, - hangzott Janku ajkáról, - nincs bennük semmi a rómaiból. Mi vagyunk a Mucius Scaevolák vére, ti pedig a kutyafejű tatárok ivadéka.

Én dühömben reszkettem. Engem is lelkesített az iskolában Mucius Scaevola példája, ki a Róma ellen támadó Porsenna előtt tűzbe tette a kezét. Azt sem tudva, mi teszek, hirtelen előléptem s rákiáltottam Jankura:

- Csalódotl, országos haramia, nők és gyermekek gyilkosa! Lásd bennem a szabadságáért küzdő magyar nemzet leghitványabb tagját s jegyezd meg, hogy valamennyi különb nálam.

Ezzel élesre fent zsebkésemmel lemetstettem ezt a fület s azon véresen odadobtam a zsvány fényes asztalára. Bolond dolog volt, belátom, de hát fiatal voltam s akkor, fiam, bolond idők jártak, nálamnál öregebb emberek is megbolondultak.

- Lásd, mire képes a magyar, - mondám Jankunak, vagyis inkább nyögtem, mert a nagy fájdalomtól félig elájultam, - s a magyart akarod te legyőzni?

A rektor elhallgatott.

- Hát aztán mi történt? - kértem.

- Azt hittem, hogy másnap reggel fölébredve, lelkem lekukucskál a mennyország valami hasadékan, s ott látja félfületlen testemet egy fán lógni. De nem ez történt. Egy osztrák főtiszt pártfogásába vett, társaimmal együtt, s kijelentette Jankunak, hogy ha csak hajunk szála görbül, ő az osztrák katonákkal szétvereti az egész oláh hordát. Még a fületem is gyógyította. Egy hét múlva pedig katonai fődözet alatt mindnyájunkat visszaküldött Bemnek, azzal az üzenettel, hogy az a félfülu ember fölé egy egész batallion katonával.

Persze fogolytársaim elmondották Bem apónak az egész históriát, fölfujva azzal, hogy én ekképp megmentettem az ő életüket. Az öreg kirukoltatta az egész zászlóaljat, engem nyilvánosan megölelt, megcsókolt s így szólt:

- Kedves fiam! Ha volna egy fölösleges fülem, azt neked adnám; de mivel az nincs, adok egy érdemjelet (ezzel a mellemre tűzte) s adok még egy csókot.

Föl is terjesztett hadnagynak. De mire a kinevezésem megjelent a hivatalos lapban (a hivatalos lapok már akkor lassuak voltak), akkor már egy muszka golyóval a combomban, osztrák fogságban ültem.

- Aztán mi lett?

- Aztán besoroztak közkatonának; de elbocsátottak, mert sántítottam.

...Ez volt a rektor bácsi története. Szinte szégyellem, hogy nekem két fülem van, s mindig tisztelettel néztem néhai fülének hült helyére.

Sok ilyen fületlen embert a hazának, majd ha készül ránk a muszka.

A FÜST.

Még az édesanyám konyhájának füstjénél is (ott a síkon távolban!) becsesebb az a füst, mely orrunk alól csavarodik és orrunkat csavarja. Ez szivarból vagy pipából szokott fakadni s még a levegőnél is könnyebb, mert fölfelé száll, mint a borban a gyöngy, melyről oly szépen szól a dal. Szóljon hát egy tárca a füstről s az ő kellemes tulajdonságairól, melyek oly kedvelté teszik.

Voltak korszakai az életemnek, mikor a dohányzásról le akartam szokni. Erre genális módot próbáltam meg. Azt, hogy sokkal többet szivaroztam a rendesnél. Fejem megfájdult, étvágyam elromlott, nyelvem fölhólyagzott, úgy, hogy végre képtelen voltam szivarozni. Betegen pihenőt tartottam. Rá se tudtam nézni a dohányra jó ideig. Így aztán magamhoz tértem. Rábeszéltem magamat arra, hogy a dohányzás kárhozatos élvezet, mely rombolja a szervezetet. S elhatároztam, hogy többet ajkam dohánynyal nem jön érintkezésbe. A száj eléggé megteszi a maga kötelességét, csók, beszéd, evés, fütty, furulyázás, pisszegés, mind általa történik, nem kell tehát munkával tulterhelni. Várjuk meg, míg egy német föltalálja a füllel vagy szemmel való szivarozást s aztán folytassuk a dohányzást. A rómaiak nem szivaroztak s nagyra vitték. Lukullus ebédjei örök hirnevűek, pedig végül sohase gyujtottak szivarra a vendégek.

Ilyen okoskodással igyekeztem elcsitítani hallatlan sóvárgásomat a szivar után. Ellenem szegődtek azonban orrom és szemem. Mindenütt szivarozó, pipázó embereket láttam, a mint összecsucsorított szájjal, édes boldogsággal bocsátották ki magukból a kékes füstkarikákat. Minden szivarvég, melyet körülöttem rágyújtás előtt megropogtattak, éles tőrként döfte át szívemet. A trafikok előtt könnyhullatás közt rohantam el. Néha rárontottam valamely kiskoru suszterinasra, a ki talált szivarvéget füstölt. Kiragadtam a kezéből s eltapostam a szivart. Ne legyen még ő neki is több élvezete, mint nekem. Orromat bosszantotta a kávéházi füst. Mert a legvastagabb szivarfüst is kellemes, élvezetes dolog, ha közepette az ember maga is szivarozik; de ha csak mások csinálják, te meg koplalva nézed, akkor kiállhatatlan és gyötrelmes. Okoskodásaim visszafelé kezdtek megtenni útjokat agyvelőmben. Igaz ugyan, hogy a száj tul van terhelve munkával; de hát a szivarozás nem munka, hanem élvezet a szájnak. Ő szopogatja a szivart, vagy a pipát, ő kapja legelőször a frissen fejt füstöt; sok dolgaért igazán megérdemli ezt a kis pikáns szórakozást. A szivar az ő orfeuma, nem lehet ezt megvonni tőle. Az a bizonyos német, a kitől a főntemlitett találmányt vártam, halálom után fog bizonyára megszületni s így én nem számíthatok az ő leleményességének áldásaira. És a rómaiak? Sokra vitték az igaz, de meg is bukott a birodalmuk, bizonyosan: mert nem szivaroztak. Marad még önargumentumaim közül a Lukullus. No, ugyan híres ebédek lehettek azok, érdemes róluk beszélni, mikor rá se gyujthattak utána az emberek. Almával fejezték be a szegények az ebédet. Almával, a mely se nem füstöl, se nem csip, egy közömbös, hideg, semleges eledel. Milyen nyomoruság ez egy töltött csibukhoz képest! Lukullus csak kora tökéletlenségének köszönheti nagyságát.

Azt mondják, hogy rontja a szervezetet. Természetes, ha valaki mértéktelenkedik. Hisz az evés csak jó dolog, sőt szükséges is, mint azt a cigány lovának szomorú esete bizonyítja; de a ki szertelenül eszik, beteggé lesz.

De miért is ne szivarozzam? A szegény deficitese hazának óriási jövedelme van az emberek dohányzásából. Mi jövedelmét csökkenteni az állam jövedelmét? Nem hazafiatsággal vádolnának-e polgártársaim? Aztán a trafikokból hány szegény család él meg becsületesen. Az államnak is, meg a társadalomnak is haszna van az én szivarozásomból, mért ne tegyem?

A pipa, az már egészen más, ahhoz külön temperamentum kell. Megülepedett embereknek való, a kik ráérnek gondosan megtömni, gondosan kiszívni, gondosan kipiszkálni a pipát. Lesni, hogy a habosfehérség hogyan megy át olajsárgába, mutogatni a sikerült szivás pompás eredményét, s irigyeltetni a pipás emberek serege által: ez állandóbb, konzervatívabb foglalkozás, mint a szivarozás. A szivarozás nem fűződik állandó tárgyakhoz (a szipka alárendelt szerepet játszik), míg a pipa valóságos butordarab. Vidéken birtokos házaknál a pipatórium olyan szerepet játszik, mint grófi kastélyokban a fegyvertár. A nagyapák cimerez, ezüstkupakos pipái egy sorban őriztetnek, s az unoka mély kegyelettel csak szűzmagyar dohányt mer belőle szívni. Trafik annak nem hatol ódon öbleibe. Legendák fűződnek egyes családi pipákhoz. A rombadőlt pátriárkális korszak egy még ép maradványa a magyar pipázás, melynek megvan a maga határozott nemzeti jellege, különböző minden más nemzet pipázásától. A pipázás hűséget, ragaszkodást jelent az ősi tradíciókhoz; a szivarozás, az a modern kor, mely gyári szivarokkal elárasztja a világot; idegesen leharapjuk a végét, elszívjuk, a füst elszáll a levegőbe, a megmaradt véget a sárba dobjuk, aztán következik a másik szivar: semmi maradandóság az egész eljárásban. Ha pedig, jó dohányt kapok, előveszem a nagyapám pipáját, melyet 1809-ben, a győri futáskor kilőttek a szájából, s nemcsak pipázom, hanem eltűnődöm a családi és történeti emlékeken.

A szivarozással tehát támogatom a hazát, a pipázással pedig a nemzeti jelleg föntartásához járulok hozzá. A pipázáshoz azonban nincs elég türelmem. Inkább magyar nadrággal óvom a nemzeti jelleget. Ehhez nem kell türelem - csak magyar nadrág.

De miért ne szivarozzam, mikor az az elmét és szívet nemesíti? A füstnemissza, hidegszájú emberek rendesen türelmetlenek, idegesek, mert az életnek agyonütésre szánt perceit csak fojtogatják, de nem tudják kivégezni.

Tessék a borbélynál szivar nélkül bevárni, míg rád kerül a sor. Tízszor kibujsz a bőrdőből és ugyanannyiszor visszabujsz türelmetlenségedben. Tessék a légyotton forró szívvvel és hideg szájjal várakozni az imádottira. Képtelen tortura. Ellenben az égő szivar csillapítja az idegeket s a füstfelhőkből boldogságának mennyországa kandikál a várakozóra. Vagy mit csinál az ember, ha ebéd után látogatába jön az anyósa, szemrehányást tenni, hogy a feleségét mért nem vitte el a jogászbálba. A szivaros ember ilyenkor rágyújt egy britanikára s a vastag füst az anyóst menekülésre kényszeríti.

Mert a szivar fegyver is, ha jól fölhasználja az ember. Égő szivarral megghiusithatók egy rablótámadást, ha idejében kisütöm vele a támadó szemét. Szivarral mindig visszavívhatók a feleség elvesztett kegyei. Ha friss csipkefüggönyt huznak föl az ablakra, a férj nem szivarzik abban a szobában. A hamut mindig a hamutartóba és sohasem melléje veri. Sokszor hangoztatja az ember, hogy most minő keveset szivarozik. Mindezt az asszonyka gyöngéd figyelemnek veszi s rögtön konstatálja, hogy „csakugyan már nem is olyan dohányszagu”. Ha sokat találunk költeni s a menyecske észrevevén, neheztel, a szivarok drágulását hozzuk föl okul. E jelenet után rögtön el engedjük aludni a szivarunkat s egy félóra múlva tüntetőleg újra meggyújtjuk. Az asszonyka konstatálja, hogy spórolunk s áldja a szivarozást, mely alkalmat ad a férjnek a takarékoság megtanulására.

Igen praktikus szidni azokat, a kik pipálnak s pipáik tömege által otthon maradandóvá, kipusztíthatatlanná teszik a dohányszagot. Az asszonyka erre titokban hálát ad az Istennek, hogy az ő férje *csak* szivarozik. Koronkint citálandó Petőfiből a legény, a kinek égő pipája elaludott, alvó szíve ellenben meggyuladott. A sziv és a dohányzás ez uton gyöngéd kombinációba hozandó egymással, mintha szerelem és szivarozás el se lehetne egymás nélkül. A szivarozó férj mennyire megkönnyíti a feleség helyzetét születés- és névnapokon, karácsonkor és új esztendő napján.

Semmi fejtörés az ajándékok miatt: szivartárca, stilszerű hamutartó, száz darab szivar, kétszáz darab szivar: s kész a meglepetés. Míg a nem szivarozó férjnél a többé nem szokatlan papucscsal kimerül a feleség minden leleményessége. Legfőlebb a himzett házisapka marad még hátra.

Mindebből kitűnik, hogy a házaselet egyensúlyát csakis a szivarozás tartja fenn. Amerika fölfedezése, vagyis a dohány behozatala előtt sokkal több boldogtalan házasság volt. A keresztes háborukat is a férjeiktől szabadulni vágyó menyecskék indították.

S miért fogadta el oly gyorsan az egész világ a dohányzást? A ki az emberi jellemet mélyebben ösmeri, megadja rá az igazi feleletet: azért, mert el volt tiltva. Egyes kormányok halállal büntették dohányzó alattvalóikat: semmit se használt. Lám, a derék, becsületes krumpli, melyet mindenképp pártoltak, terjesztettek, tenyésztettek a kormányok, alig tudott gyökeret verni Európában. Azok az általa az éhhaláltól megmentett százezrek most is áldanak emléké, ha minden krumpli dacára régen meg nem haltak volna. Mert bizony a végleges haláltól a krumpli se mentett meg senkit.

Az lett a vége okoskodásaimnak, hogy rágyujtottam egy regalitászra s azóta rágyujtok megint mindennap vagy tizre. A krumpliról már leszoktam, de a szivarozásról nem tehetem. Házass ember vagyok és hazafi.

ALKOTMÁNYOS LUMPOLÁS.

A lumpolásnak igen sokféle válfajai vannak, mint azt valamennyien tudjuk, a kik elmultunk tizennyolc és még nem vagyunk hatvan évesek. Az első lumpolásnak megfelel az első szivarozási kísérlet, melynek következménye tengeri betegség és apai intelem, legtöbbször pipaszárral. Ez első kísérlet után a nebuló hosszabb ideig bolondnak tart mindenkit, a ki szivarozik s huzódik a nők felé, a kik nem szivaroznak. Ez egy szelid korszak, melynek az vet véget, hogy az ifju fölfedezi a bort. Először csak messziről bámulja, hogyan képesek egészen korrekt izlésű emberek abból a fanyar és savanyu italból egész éjszaka inni, a nélkül, hogy szomjasak volnának. Sokan még komplikálják az ízét holmi savanyuvizekkel, a becsületes, tiszta, szintelen és ragyogó vizet legföljebb arra használják, hogy a kutból zavaros fejükre huzzassák. Még a tisztességtelen megjelenésű pezsgő, mely azzal állít be, hogy kirugja a háza oldalát, a maga ifju rakoncátlanságában jobban megnyeri az ő tetszését. Főképp, ha a hab mögül előgyöngyöző ital édességét megkóstolja. De e mögött a kellemes íz mögött is észreveszi, hogy az ital csípi a torkát s könnyeket csal a szemébe. Még a magyar pezsgő is, pedig az lehetőleg hasonlóvá tétetik a sárga cukorral föleresztett vízhez, melybe brauze-pulvert fojtanak.

De annyi jóra való embert lát az ifju minden kényszerítő ok nélkül huzamosan és nagy mértékben borozni, még az éji nyugalomnak, a józanságnak, a jó gyomornak rovására is, hogy végre gondolkozóba esik. Eszébe jut, hogy hajdanában az özönvíz, mely az emberiséget elpusztította, szintén vízből volt s ugyanekkor Noé apánk, a kit okos embernek tudunk, gondosan megmentette a venyigét, mely a bort megtartotta az utókor számára. Aztán a víz szükséges ital, az igaz, de vannak kártékony tulajdonságai is. Így pl. bele lehet fuladni, a mi nagy hibája. Városok elpusztulhatnak tőle. Valami kevés hasznot hajt az által, hogy szabályozni szokták, de ez csak a vállalkozók és kormánybiztosok haszna. Befagyott állapotában szép mulatságot nyújt a korcsolyázóknak, de el is lehet rajta esni. S hogy ilyen állapotban is csak szolgálja a nemesebb italnak, mutatja az, hogy beléje szokták hűteni a tüzes bort és indulatos pezsgőt.

Denique, a víz jó, de csak kívülről. Fürdésre mindig nagyon alkalmas, ivásra ritkán. Hisz, ha az Uristen azt akarná, hogy mindenki mindenütt vizet igyék, csak nem teremtette volna a tengerek tömérdek vizeit ihatatlanokká? Az óceánok tiltakoznak a vizivás ellen. Aztán meg mi a víz? A halak levegője. A mi benne becsesebb rész, azt a hal beszívja s a maga javára földolgozza. Hagyjuk meg nekik a maguk elemét.

Mikor a fiatal ember idáig ért, akkor elméletben már kész lump; hátra van még a gyakorlat.

Ehhez nem kell egyéb, mint az első párbaj, vagy az első szerelem.

A párbajt követi a kibékülési lakoma, hol volt ellenfeleit becsületbeli kötelessége az asztal alá inni. Az első pohár bor savanyu, a második keserű, a harmadik olyan, mint a víz, a negyedik kábultság, az ötödik betegség, a hatodik a *kezdet*. Ezután látja az ifju, hogy a bor nem is bor, hanem hathatós bizonyíték a föld forgása mellett; nap, mely a késő éji órák ellenére be- aranyozza a világot; jókedv, lelkesülés, örök-barátság, örök-ifjuság, harcias hangulat. Persze, hogy e mellett a bor összes savanyúsága semmivé törpül, sőt édesnek tetszik. Még a macskáról nevezett keserv, mely nyomon követi az ivást, az se rombol le semmit a bor érdemeiből.

Ezek az ifjukor édes lumpolásai, a mikor brudert iszik az ember a cigánynyal s eloltogatja az égő lámpásokat. De nagyon jó abbahagyni, mielőtt az ember kifogy a cigányokból és a lámpákból.

S az első szerelem? Ez rendesen boldogtalanul végződik. Az ember meg akar halni, tehát iszik. Még pedig nem vizet, beleugorván a Dunába, hanem bort, óvatosan, poharakból. A bor ilyen szerelmes állapotban feledés. Egypár egészséges becsipés kijózanítja az ifjut. Kitombolja magát. A bor elhiteti velünk, hogy az imádott lény (ki pedig semmit se tud szenvedéseinkről) hűtlen, csalfa teremtés, a ki hitegetett és rászedett. A bor ezt ránk disputálja s lassankint kijózanodunk.

Jön aztán az érettebb kor, a mikor az ember ötven forintnál többet keres havonként és tíz forint adónál többet fizet évenként. S az állam megengedi neki, hogy ezt a tíz forintját kiélvezze. Ennek az élvezetnek többféle nemei vannak: a szavazás és a lumpolás. Mindakettő alkotmányos jog választások idején. A legöregebb családapák, a kik szokva voltak a kilencórai lefekvéshez, most ilyenkor hagyják el békés otthonukat s gyakorolják alkotmányos jogaikat, féléjszakán keresztül. Megható viszontlátást rendeznek a fölkelő nappal, melyet a múlt választás óta nem láttak. Minden pártvacsorán kimenőt parancsol a polgári kötelesség. A feleség előtt nem kell politikai szint vallani, mert az élesszemű asszony figyelemmel kíséri a lapokat, s mikor a Kossuth-párt vacsorája van, akkor a kormánypárti családapa nem szabadulhat hazulról. Otthon, a családban, legjobb pártonkívülinek lenni, akkor a feleség mindenüvé elereszti, hogy a férj választhasson magának a vacsorákon pártot. S aztán ott vannak még a bizottságok, választmányok áldásos ülései. Mindmegannyi titulus a kitérésre a rendes kerékvágásból. A választó polgár a választás napja előtt négy hétig élvezi azt, a mit a megválasztott képviselő élvez öt esztendőn keresztül, a mikor is mindenre, a mit tesz otthon, ráfogja, hogy képviselői kötelessége volt megtenni. „Te sokat ittál, János” mond a feleség. „Harminckétszer köszöntötték fel szeretett jelöltünket.” „Hol a tegnapi 30 forintod, János?” „A haza oltárán. Zászlókölségre adtam.” „A fehér nadrágodnak vége; leöntötték vörös borral.” „Népszerű alak vagyok. Vállaikra emeltek s így öntöttek le.” „Ma éjjel sárosan jöttél haza.” „A gaz ellenpárt sárral megdobált.” „De a harisnyád is sáros.” „A gazok, még azt sem kimélték.”

A leggondosabb feleség nem képes annyi kérdést intézni a férjhez, a mennyire egy szakavatott választópolgár meg ne tudna felelni. Azért ajánlom a menyecskéknek, hogy ne kérdezősködjenek, ne tudakozódjanak, hanem elégedjenek meg azzal, hogy a t. Ház - az ő kedvükért - ugyanis meghosszabbította három évről öt évre a képviselői mandátumot. Minden öt évben egy fehér nadrágot pedig bátran föl lehet áldozni a hazának.

AZ EGY ÉLŐ.

Egy öreg asszonynál voltam ma látogatóban. Óriási, rideg, népes bérháznak két kicsiny szobájában lakik. Ablakából beteges platánokra, gyöngye, falak közt nőtt, senyvedt sárga gyepre s vízfordó szolgálókra nyílik kilátása. Magasan, fönn, egy darab az égből is ide látszik. Éppen annyi, hogy esténként egy-két csillag elférjen rajta, s biztatólag leragyogjon a szűk udvar sápadt, fáradt lakóira.

Ez a mindennapi látköre az öreg Lendvaynének, kinek dicsősége egykor beragyogta az egész országot.

Ő az egyetlen élő szereplője annak az előadásnak, melylyel ötven év előtt a Nemzeti Színházat megnyitották.

Mind meghaltak, a kik akkor oldala mellett hirdették a magyar színművészet diadalát. Alakjuk, járásuk, hangjuk, halhatatlan alkotásaik mind elvesztek a semmiségbe. Már az előtünk élt nemzedék sem ismerte őket, a mainak pedig éppen semmi fogalma nincs nagyságukról.

Egy van közülök, a ki köztünk él, járkál, megőrizve szelleme frissességét, bár a természet törvényei arcán, alakján kérlelhetetlenül érvényesültek.

Ez Lendvayné.

Milyen pusztulás volt ez ötven év alatt körülötte! Egy tele temető azokból, a kik dicsőségének osztályosai voltak, s a kik sikereinek tapsoltak. Régi fényes világa rombadőlt, s ő visszavonultan, néma emlékei társaságában megújítja maga előtt a mult kedves képeit.

Barátságos, majdnem kokett szobába lépünk az előszobából. Piros-fehér csikos butorok, tükrök, híres művésznők arcképe, régi szekrények, renaissance-íróasztal, ódon óra, a művésznő saját arcképe Szigligeti *Rózsá*-jában, s nehéz szőnyegek az ablakokon.

Mindjárt látjuk, hogy egy igazi művésznő lakásában vagyunk.

- No, ugy-e, hogy fölkeresnek most engem, a kit annyira elfelejtettek, - szól a barátságos üdvözlés után, hátra simítva haját s barna szemeivel derülten nézve rám.

Megkértem, hogy beszéljen valamit a régi időről. Beszélni kezdett s én hallgatám. Belemelegedett, szemei ragyogtak s hevesen gesztikulált. Nem volt elbeszélésében rendszer, nem voltak fejezetek, részek, sőt pont sem. Pestről egyszerre Győrben termett, onnan Pozsonyban találtuk magunkat. Öt éves korában játszott gyermekszerepeiről áttért legnagyobb alkotásaira, dicsőségének ecseteléséről szenvedéseinek elbeszélésére. Nem tudnám megírni, a mit elbeszélt, mert könyvekből kellene kiegészítenem, hogy érthetővé tegyem. De megható volt látni a nagy nemzeti küzdelmek kezdetének e szemtanuját, a ki dicsőségről, harcról, szerelemről regél a szürke magányosságban, harctalan nyugalomban, szerelemtelen öregségben.

Előszedte apró ereklyéit, egy nyakkendőt, melyet a *Párisi naplopó* címszerepében hordott, a nemzeti színű karkötőt, melyet a Nemzeti Színház megnyitásakor *Árpád ébredése*-ben, mint „színész” viselt. Ez az egyetlen ereklyéje, mely e nevezetes előadásról birtokában maradt. Egyszerre csak egy finom kis tör került a kezébe.

- Ezt szoktam *Romeo és Juliá*-ban használni, ezzel öltem meg mindig magamat. A mai színész-nemzedék meg se tudja magát ölni.

Fölemelkedett, kezébe fogta a törst, pár lépést tett előre, hátra, szemeiben ifjúi tűz ragyogott: a régen hamvadó üszök alól kivillant a szikra, s ő játszott. Egyszerre egy heves mozdulattal a törst keblébe mártotta. Aztán leeresztette kezeit, s a törst félretette.

- Fáradt vagyok már, nem nekem való a komédia.

Elővett egy művésziesen kifaragott kis fakanalat, melyen egy N. betű volt s „1850”-es dátum.

- Ezt Nyáry Pál faragta nekem, mikor rab volt az Ujépületben.

Egy skatulyából száraz virágokat szedett elő: Angliában, Belgiumban, Olaszországban tett nagy külföldi uti emlékei ezek. Egy a milánói dómból vett márványdarabbal vannak lenyomatva.

Jelentéktelen emlékek, ha egy idegen ember végignézi rajtuk, de az agg művésznő szívében mindenik az átélt dicsőségnek, boldogságnak, vidám életnek édes visszhangját kelti föl.

Bucsut vettem Lendvaynéától s elhagytam a barátságos kis remetelakot, mely felé még egyszer irányul most a visszaemlékező figyelem.

Kiléptem a „Kerepesi-udvar” kapuján; szembe velem a Nemzeti Színház palotájából, éppen a végzett főpróba után, tódult ki a zajos színészsereg... Látogatást tettem a csöndes Multnál, most előttem zsibongott a zajos Jelen. Végignéztam az őszi verőfényben ragyogó Kerepesi-uton... Hát a *Jövő*?

WILHELM.

A velencei Szent Márk-téren, a Florian-kávéház előtt ültem egy csöndes szeptemberi délutánon. A szomszéd asztalhoz egy fiatal pár telepedett le. Az ur sebbel-lobbal megivott egy feketét, a feleségének egy adag fagylaltot rendelt és azzal elrohant. Az asszony követte tekintetével, a míg el nem tűnt, azzal elővett egy piros könyvet a zsebéből és elkezdett olvasni, miközben gépies mozdulatokkal ette a fagylaltot.

Egyszer csak megpillantotta a téren ugráló galambokat. Mintha valami eszébe jutott volna, lapozgatni kezdett a vörös könyvben, s úgy látszik, meg is találta, a mit keresett. Ez a valami a galambokra vonatkozhatott, mert tekintete újra rájuk esett, aztán körülnézett a kávéházban. Egy kis habozás után megszólította a pincért németül. A pincér olaszul bocsánatot kért, s megjegyezte, hogy nem tud németül. Itt megemeltem a kalapomat és följánlottam a szolgáltatomat.

Az asszony nyugodtan rám nézett és szólt:

- Csak két kiflit akarok venni, hogy a galambokat az előírás szerint megettessem.
- Agosto, hozzon két kiflit.

Az asszony a két kiflivel lement a lépcsőkön a térre és fölmorzsolta a galamboknak. Ezalatt megnéztem a piros könyvet. Hideg futott végig rajtam: a Meyer-féle utikönyvek közül való volt, s ezt a címet viselte:

Öt nap Velencében.

Azonnal megnéztem. A galambokra vonatkozólag körülbelül azt az utasítást adja, hogy azokat minden utasnak, a ki tart magára valamit, meg kell etetnie.

Az asszony a teljesített kötelesség öntudatával arcán tért vissza a helyére. Ezenfelül az a boldogság is meglátszott rajta, hogy sikerült a program egyik pontját lemorzsolnia.

Kötelességemnek tartottam továbbra is foglalkozni vele.

- Ugy-e, az a férje volt, a ki az imént elment?
- Az volt.
- Bizonyosan nászuton vannak.
- Igen, uram, Wilhelm és én nászuton vagyunk.

(Berlinben minden utcát és Poroszországban minden férfit vagy Wilhelmnek, vagy Friedrichnek, vagy Friedrich-Wilhelmnek hívnak.)

- Régóta?
- Két hete. Óh, de egész Olaszországot bejártuk már. Oly sok szép dolgot láttunk. Még mint vőlegény és menyasszony megvettük a könyveket és összeállítottuk a programot. Wilhelm oly nagyszerűen kiismeri magát... Minden templomban és minden képtárban voltunk... Nem kérdezhetnek semmit otthon, Magdeburgban, a mire azt mondanók, hogy nem láttuk... Ezek a Meyer-féle könyvek oly pompásak. Mindenre kiterjed a figyelmük. Wilhelm mindig azt mondta, ki tudja, mikor jövünk le megint. És az ut olyan sokba kerül, hát nem szabad elmulasztani semmit. A Pitti-palota, a vatikáni képtár, a Szent Péter-templom, a fórum, a kapitólium, Pompéji... mindezt meg kell nézni...

És az asszony szépen, jó emlékezőtehetséggel, elsorolta nekem a már többször említett Meyer ur nézeteit Olaszország főbb városainak látnivalóiról.

- És hogy tetszik önnek Velence?

- Nagyon érdekes. Láttam a Szent-Márk-templomot, a Rialto hidját, a Desdemona palotáját... olyan kedves...

- De úgy látszik, ki van már fáradva.

- Borzasztó fáradt vagyok. Magdeburgból Olaszországba utazni, ez már magában véve fárasztó. És itt az a sok járás-kelés egész nap, estére már alig állunk a lábunkon.

- És a kedves férje most hol van?

- Elment a Colleoni-szobrot megnézni... itt van, nézze, a tizennegyedik lapon... azután valószínűleg megnézi a temetőt... Wilhelm fáradhatatlan, de én már kidültem. Hiába csufolt, nem birt rávenni, hogy vele tartsak. Egy kicsit kipihenem magamat. Szegény kis Wilhelmem (*Männchen*-nek nevezte) most kénytelen egyedül mászkálni.

Dühbe jöttem. Ez a szép, szőke, hamvas szempillájú, egészséges, kerekded, üde, mézesheteit élő asszony még sajnálja ezt a nagycsontu pomerániai gránátost, ezt a norddeutscher allgemeiner fajankót, a ki egyedül hagyta.

- Nagyságos asszonyom, - feleltem félig suttogva, miközben nem rá, hanem a kék ég végtelenségébe néztem, - engem másféle föld termett, mint az ön férjét. Más föld, melyen szilajabbak, bolondabbak, meggondolatlanabbak a férfiak és szenvedélyesebbek az asszonyok. De nálunk sohse bocsátanak meg egy férfinak, ha a mézeshetek alatt így magára hagyná a feleségét.

A szép asszony tiszta tekintetét rám emelte.

- De uram, Wilhelm nekem örök hűséget esküdött s így emberi számítás szerint harminc-negyven esztendeig... vagy vegyük az átlagot: huszonöt esztendeig.

Hideg futott végig rajtam. Ez az asszony, a ki a német statisztikából a házasságok átlagát citálja, borzadálylyal töltött el.

- Wilhelm és én különben is régen ismerjük egymást. Öt évig járt házukhoz és öt évig minden este nálunk vacsorált. De csak hat hónap előtt kapott olyan állást, hogy megházasodhatott.

Még jobban dühbe jöttem.

- Hogyan? Öt esztendeig kurizált önnek és mikor végre elvette, vasutra ül és városról-városra rohan, idejét hordárokkal, kocsisokkal, konduktorokkal és pincérekkel való veszekedésben töltve? Hurcolja önt templomokba, képtárakba, végigeteti önrel a Bedeckert s mikor ön végre kimerülve leroskad, itt hagyja és ő tovább szalad az olasz chablont végig csinálni?... Aljas és csodálatraméltó dolog. Benne van, a mi a német nemzetet nagygyá és kellemetlenné teszi. Óriási hidegvér, önfegyelem, iskolázottság, párosulva ridegséggel, szárazsággal, az eredetiség hiányával. Mi lesz velünk, ha a kifáradt francia génusz, mely az egész világot ellátta eszmékkel, irányokkal, jelszavakkal, elejti a vezetést, s ez az impozáns, nehéz, hideg, önző német ül ránk a maga izléstelenségével, köznapaságával? Ha ez a Wilhelm most ide jön, leütöm.

Ekkor vettem észre, hogy az asszony kérdőleg néz rám.

Én ugyanis ezt a tirádát nem mondtam el, csak mérgemben sebesen végiggondoltam. Hol is hagytuk el?

- Képzelem, boldogok voltak, mikor végre egymáséi lettek.

- Nagyon boldogok voltunk. Képzelteri, mikor annyi várakozás után végre családot alapíthat az ember.

Családot alapíthat? Nagyon kedves. Miről beszéljek még vele? Talán meg lehetne pendíteni, hogy gyermekeit mire fogja kereszteltetni? Miért ne? Ő nagysága oly objektív lény, - nem nő, hanem valami elvont fogalom, - hogy bátran lehetne vele ilyesmiről beszélgetni.

Lassan-lassan lecsillapodtam. Hátha neki van igaza? Hátha ez a szerelem, nem pedig az, mely szöktetéssel kezdődik és két év múlva válópörrel végződik?

Wilhelm nyugodtan mászkálhat a temetőben: ez nem fog egy cigánynyal megszökni.

A NEVELŐ.

Életemnek tizedik esztendejét sohase felejttem el.

Nyílt eszű, eleven fiú voltam s mindent élesen megfigyeltem a mi házunkban, annak táján és falunkban történt.

Egyszerre csak az ünnepnapok kezdtek nagyon csöndesek lenni. A cigány nem huzta a korcsmában, kurjongatás, verekedés nem volt, a legények esti dalolgatása megszűnt. A templomban csak öreg embereket és asszonynépséget láttam. Aztán a tiszteletes úr a szószékről nagyon szépen elmondta, hogy milyen boldog, a kinek legényfia van, s az asszonyok sirtak hozzá szépen.

Egyszer az isteni tisztelet után megkérdeztem az anyámat:

- Ugy-e, te nem vagy boldog, édesanyám?
- Miért, te bohó?
- Mert nincsen legényfiad, én meg csak kis gyerek vagyok.
- Majd megnősz te is, kis fiam.

Aztán egy napon nem találtam Jósikát, a béresgyereket. Soká, nagyon soká nem láttam, egyszer hazakerült, de féllába fából volt. Többet nem lovagolhattam a hátán szegénynek.

Mikor megkérdeztem, hogy hol hagyta a lábát, azt felelte, hogy megette a nímét.

- Hát miért adta oda neki?
- Nem kérte az, csak elvette.
- Hát aztán maga mit vétett neki?
- Nem vétettem én semmit, csak éppen azt mondtam, hogy ez a láb az én lábam, azt én nem hagyom.

(Később ötlött az eszembe, hogy a Jóska lábának a története az egész szabadságharc története. Hej, sokáig nem tudtuk mi visszakapni azt a lábat!)

Hát a szegény Badár Peti! Legerősebb legény a faluban, a ki félkézzel emelte a legnehezebb zsákot. Mikor megint találkoztam vele, házuk előtt sütkérezett a napon. Katonasipka a fejében, mankó mellette. Csak nagy keservesen tudott odább vánszorogni, ha járkáló kedve támadt. Mellén egy nagy ezüstmonéta ragyogott a napsugárban.

- Ejnye, be szép ezüstpénzt akasztottak a mellre. Hol kapta?
- Ott, ifiurka, a hol azt a golyót a hátam közepibe.
- Mutassa.
- Dejszen hiába mutatnám én azt, keresték már késfokával, harapófogóval, még se találták meg. A' bizony már most bennem lakik örökre.
- Hát aztán hogyan került oda az a csúf golyó?
- Belelütte a nímét.
- Fájt-e nagyon?
- Hogy fáj-e? Annyi ideig voltam tüle hótt, hogy már magam se hittem, hogy eleven legyek.

- Hát aztán mitől gyógyult meg?

- Ettül-e! - és rábökött a villogó érdemjelre. - Mikor odagyűtt az ágyamhoz az óbester ur, sok fényes iszturakkal, aztán azt mondta, hogy aszongya: Peti fiam, vitéz katona voltál, derék magyar ember, becsületére váltál az apádnak, meg a hazádnak, viseld ezt a monétát, s légy rá kevély. Megcsókoltam a medáliát, meg az óbester kezét, azóta nem bánt a német golyóbisa. Hajtsa meg ifiurkám azokat a ludakat, mert kimennek az udvarunkból.

Az érdemjeles hős nem bírta elhajítani a röögöt, egykor mázsás zsákot emelő kezével. Teste végigroskadt a padon, az érdemrend ezüstje megvillant, s e sugár összecikkázott a hadi tüzellel, mely szemeiből villogott.

Szaladtam haza.

- Apám, miért hagyják, hogy a német golyót ültessen a szegény Badár Peti hátába? Hát nem volt elég neki a Jóska féllába? A Peti még libát se tud őrizni, a Jóska meg akár ma elmehet koldulni, a szentiványi koldusnak sincs több féllábánál.

- Hadd el kis fiam, az a hiányzó fél láb nagyobb becsületet szerez a Jóska gyerekeknek, mint a mennyit a két lába egész életében szerzett volna; a Peti meg büszkébb lehet egy olyan ezüstpénzre, mintha száz zsákot föl tudna emelni egyszerre. A haza védelmében lettek nyomorékok.

Sokat gondolkoztam e fölött. Mi az a haza? A házunk, a kertünk, a falu, a nyírfaerdő, a pajtáskert, a patak, a templom, a szántóföldek, legelők, a kukoricás, a szilvás, szóval az egész Ukk, végig a türjei, gógánfai meg a jánosházi határig? Talán még a nap, csak hogy az minden este elfekszik valahol a türjei dombokon túl; nem, ez nem, a csillagok tartoznak még a hazához, mert azok minden este fölöttünk, ugyanazon a helyen ragyognak s nem fordulnak el hűtlenül a türjei dombok felé; én egyebet nem láttam még a hazából.

Kértem az apámat, mondja meg, ez-e a haza?

- Itt a haza! - felelt ő, s megkopogtatta a szívem tájékát.

(Hej bizony nagy sokáig ott volt a haza, elrejtve mélyen a szíveink fenekén!)

Lassanként mégis csak többen kezdtünk járni az isteni tiszteletre. Már legények is kezdtek járogatni. De milyen legények? Az öreg emberek támogatták őket.

És még boldog volt az az öreg, a kinek volt kit támogatni, ölelgetni. Be sokan jártak boldogtalanabbak az édesanyámhoz, a kik sirtalan halottjukat siratták, kinek még fejfájára se borulhattak.

Nyárutója volt, fecskék búcsúztak az eresztől, falevelek a fától; rövidebb volt a nap, hűvösebb az est; őszi alá szántottak a mezőn, szedték a gyümölcsöt, sokat lövöldöztek a szőlőben, mert már rájárt a madár.

Ekkor érkezett a legszomorubb csapat; ispánunk vezette. Mintha betegek lettek volna, pedig semmi bajuk se volt. Se kezük, se lábuk nem hiányzott, se felkötve nem volt. Bevánszorogtak a faluba zajtalanul, mintha lopni jöttek volna, a kutyák vonitva bujtak előlük, a nép összesereglett, mindenki örült a maga hazatértjének, de a hazatértek nem örültek az otthon találatnak. Mintha a leboruló est árnyai lettek volna, szétsuhantak a házak között.

Ispánunk persze apámhoz ment.

Én utána siettem. Mire utólrém, már a tornácon álltak, apám, anyám s Károly bácsi (az ispán.)

Sirtak mindahárman. Világost siratták. Károly bácsi zsebébe nyúlt s elővett belőle egy olyan ezüstpénzt, a milyen a Badár Peti mellét verdeste; sokáig csókolgatta; aztán kigombolta a kabátját s egy nemzetiszín zászlót csavart le a derekáról, leterítette a tornácasztalra, s ráborulva zokogott, mint a hogy még férfit nem láttam zokogni.

- Fiam, elveszett a haza, - szólt hozzám édesapám.

Én önkéntelenül a szívemhez kaptam, mintha onnan kiszakítottak volna valamit. A mint a magas tornácról eltekintettem a messze tájra, ott nem vettem észre semmi változást; a falu nyugodtan feküdt, a vacsoratűz füstje kóválygott a házak fölött, tul rajtuk az erdő, a mezők, mind a szokott est képet nyújtották. Okvetlenül a szívemben történt változás.

A magyar szívek e borzasztóan pusztító telére csúf ősz következett. Eső zuhogott alá, az északi szél a mi völgyünkbe járt ordítani s köd nyelte el a falut.

Az ősz egyik leglucskosabb estéjén éppen vacsoránál ültünk, mikor kocsi robogott be udvarunkba.

Nagybátyám jött Szent-Gróthról, vele egy idegen ur. Szó nélkül megölelték egymást, az idegen ur meghajolt.

Engem anyám kivezetett a szobából. Mikor egy fertály óra mulva visszamentünk, apám így szólt hozzám:

- Fiu, itt van Sándor bácsi, a ki téged a francia és német nyelvre, meg zongorázásra tanít. Te őt nevelő urnak szólitod, s úgy engedelmeskedel neki, mint nekem.

Odamentem az idegen urhoz és kezet adtam neki. Ő megcsókolt. Ezalatt nagybátyám magára szedte bundáját, s a mint jött, oly zajtalanul eltávozott. Négy szürkéjének fáradt lihegését fölhallottam a tornácrá.

Mindjárt észrevettem, hogy apám az idegen ur iránt nagy előzékenységet, sőt tiszteletet tanusít. Valami idegen nyelven beszéltek egymással.

- Apám, - szólék bele, - maguk most németül beszélnek?

- Igen fiam! Miért?

- Én kijelentem, hogy németül nem akarok tanulni.

- Miért?

- Azért, mert a német elvitte a Jóska féllábát, mert nyomorékra lőtte a Badár Petit, mert szomorúságot okoz édesapámnak, meg az egész falunak. Én bizony nem tanulom meg a nyelvét annak a rossz németnek.

- Derék fiu vagy, - szólt a nevelő ur furcsa magyar kiejtéssel, - jó barátok leszünk. - Ezzel megint megcsókolt. Apám szemében könnyeket láttam.

(Nem is tudok én németül még most se.)

Másnap reggel furcsára ébredtem: a nevelő urnak bajusza s szakállá eltűnt az éjszaka, leborotválta. Haját is egészen rövidre vágta. Alig ismertem rá.

Rövid idő alatt legjobb barátok lettünk. Mindennap 2-3 óra hosszat tanított, aztán a nagy kertben sétálgatva beszélgettünk.

- Tudja-e azt nevelő ur, - kértem egy nap őt, - hogy veszve a haza?

Meglepetve fordult felém.

- Kitől hallottad te ezt?

- Az apámtól.

- Tudom, fiam.

- Nagy baj az, ha veszve a haza?

- Látod ezt fészket itt a fák száraz ágai közt. Mit gondolsz, baj lett volna-e az a madárnak, mikor kicsinyei benne voltak, ha te azt onnan leverted volna?

- Halálos baj, a földön pusztultak volna el.

- Látod, mi most ilyen fészkükből kivert, földön vergődő madarak vagyunk.

- Nevelő ur, szereti a hazáját?

- Két hazám volt, mindegyiket elveszítettem, - suttogta maga elé, - most bujdosó vagyok.

Nem mertem többet kérdéssel zavarni. Én nem tudom mi nagy baj lehetett akkor a világon, többet sirtak akkor a felnőttek, mint a gyerekek.

Apám valósággal megrémült, mikor másnap azt kérdeztem tőle:

- Miért bujdosik a nevelő ur, apa?

Térdei közé vett s így szólt:

- Fiam, te okos fiu vagy, hallgass rám: a német, a ki elvette a Jóska fél lábát, neki az életét akarja elvenni, de ő nem akarja odaadni, s azért elbujt, hogy a német ne találjon rá. De erről, ha szereted apádat és anyádat, soha senkinek se szólj.

Egy délután vad vágatással lovaslegény száguldott be udvarunkba s levelet hozott Szent-Gróthról, nagybátyámtól.

Apám keze reszketni kezdett, mikor a levelet olvasta.

A nevelő ur nyugodtan rajzolta a házat lent az udvarban.

- Malatinszky! - kiáltá apám harsányan.

A nevelő ur a tornácra sietett.

- A sümegi zsandárpikét fölfedezte önt, tudja, hogy fejére jutalmat tűztek ki, a zsandárok azonnal itt lehetnek; Pista! (ezt az istálló felé kiáltotta) nyergeljétek meg a Villámot; ez a leggyorsabb lovam, hamar kapkodja össze kalapját, felsőkabátját, én azalatt levelet irok öcsémhez, a ki a Bakonyban lakik. Pista, nyergeld meg a Gondost is, Hetesbe vezeted a nevelő urat.

Apám lázasan, hol sápadtan, hol meg elvörösödve beszélt. A nevelő nyugodtan maradt. Fejébe nyomta kalapját, nyaka közé kerített egy köpenyeget, s rövid, de megható búcsu után kivágatott (Pista lovász kíséretében) az udvarból.

Félóra mulva lovaik nyomát egy husz főből álló lovas zsandárcsapat taposta el az udvarban.

A zsandártiszt a tornác elé ugratott.

- Én Malatinszky Kázmér bárót keresem, volt huszárfőhadnagyot a császári hadseregben, a ki dezertált a rebellisek hadseregébe, s ott kapitányságig emelkedett a lengyel légióban.

- Nem ismerem.

- Tíz ember leszáll kutatni, ha menekülni akar, agyonlövitek. Öt ember a jánosházi, öt a gógánfai uton vágatva el.

A lovasok fele elrobogott. A többi ott maradt. A tiszt szintén leszállt lováról, kardját hüvelyébe taszítá, szivarra gyújtott, s az udvarban föl s alá sétált. Én meg bámultam őt. Ez hát a német. Jóska visszakérhetné tőle a féllábát.

Egy félóra múlva kocsizörgést és lódobogást hallottam. Öt zsandár jött vissza, kísérve egy kocsit, melyben Pista fetrengett ordítva, s mellette Malatinszky ült, Pista fejét az ölében tartva. Lovainkat a zsandárok vezették.

Malatinszky kiugrott a kocsiból, s a zsandártiszthez fordult.

- Uram, én Malatinszky Kázmér báró vagyok, kapitány a magyar hadseregben. Ön engem keres?

- Igen.

- Azonnal rendelkezésére állok. Uram! - szólt hidegen, apámhoz fordulva, - a falu végén megbokrosodott a kísérőm lova, lovasát levetette, s a fiú eltörte a lábát; mialatt sebét mostam a patakban, s bekötöztem, elfogtak a zsandárok.

Apám egy székre rogyott, anyám kezeit tördelte, én ott álltam, s mindebből nem értettem semmit.

- Semmi érzékenység, ez többet árulna el, mint a mennyi az önök érdekében tanácsos, - mondá Malatinszky fojtott hangon; apámat megcsókolta, engem is, anyámnak kezet csókolt, s azzal a szobába indult.

- Báró ur! - szólt a zsandár-tiszt, - katonáim körülállva tartják a házat.

- Ne tartson semmitől, főhadnagy ur, a mint látja, nem vagyok praktikus ember a szökésben.

S egy mosolylyal ajkán eltűnt.

Egy perc múlva durránást hallottunk. Malatinszky a legelső szobában agyonlőtte magát.

Igaza lett, életét nem vette el a német, elvette ő maga.

A zsandártiszt kissé vakarta a fejét, aztán *megparancsolta* apámnak, hogy fogasson be egy szekérbe, s arra tetesse föl a holttestet. A holttest mellé pedig üljön föl maga is, mert neki egy halott nem elég, muszáj egy elevennel is beszámolnia.

Egy év múlva láttam viszont az apámat!

IDUSKA.

Jer, kedves kis leányom, Margit, ülj a térdemre s hallgasd meg, a mit Iduskáról beszélek. Ugy szeretett téged, míg élt; ő tanított beszélni, ő tanított járni s ő vigyázott rád, mikor a pándi templom oldala mellett a nagy szederfa alatt, figyelve a madarak dalára és a zsoltárok hangjaira, a porban játszadoztál.

Az öreg szederfa most is áll még s rügyei fakadoznak már, a daloló madarak is visszatérnek hozzá nemsokára: de te hiába fogod várni az Iduska kedves hangját, ő nem fog többé megszólalni soha. A tavasz, mely mindennek életet ad, neki csak a halált hozá.

Most ott nyugszik a ceglédi nagy temetőben, a zajos város e csöndes részében, hol az ellenségek oly szépen megférnek egymás mellett, s földi hivság többé nem bántja őket. Sirja fölött sivit a végtelen pusztán szabadon rohanó szélvész, s zörgeti a koszorukat a fejfán, mely azt mondja, hogy *élt 18 évet*.

...Életem legboldogabb korszakának kedves tanuja volt ő. Huszonnégy éves voltam, szerelmes voltam. S elmentem Pándra, a kies faluba, hol két hegy között, zugó patak partján, a kálvinista vaskakas oltalma alatt igénytelen emberek zajtalan életet élnek. S megjelentem a kálvinista papnál, ki puritán egyszerűségben, szegényül, de boldogan élt családjá körében. Dombtetőn állt a ház, a templom mellett, gyümölcsfák között. Egykor temető volt e helyen, s buján termett a föld, melyet a régi halottak rothadása tett termékenynyé. Ott állt a százados nagy szederfa az udvarban, odasimulva a templom oldalához, virágos ágai bekandikáltak az Isten házába.

A toronytetőn csikorgott a vaskakas, lent az udvarban zümmögtek a méhek. Az udvar csupa virág volt. Rózsacsoportok kábitó illatot leheltek. A folyosó oszlopain a fölfutó virága ingott, a kerítés hosszában tamariszk-fák ringatóztak a csendes szellőben. A háztetőn galambok nevettek, turbékoltak, hófehér macska mosdott a küszöbön, kis cicák kergetőztek a gyeppel magas fűvében.

Ez volt a papcsalád környezete. S az élet, melyet ez a keret befoglalt, szintén ily idilli volt. A tiszteletes ur, a tiszteletes asszony, azután a legidősebb leány, az én tizenhétéves menyasszonyom, három viruló kis gyermek, s - Iduska, a ki akkor tizenhárom éves volt.

A tiszteletes asszony a kacagó gyermekeknek s a mosolygó virágoknak élt. Vidáman töltöttük napjainkat e földi paradicsomban. Tavasz volt, ábránd s szerelem világa.

De az ábránd hamar valóságra vált, mert bevallottam szerelmemet s viszontszerelmet nyerék. Mindnyájan boldogok valánk - csak az Iduska sirdogált. Mert azon járt az esze, hogy én elviszem a Jankát.

Szegény Iduska! Már akkor magában hordotta a halál csiráját, melynek fejlődését semmi hatalom meg nem állíthatta. Gyöngé, kicsi, fejletlen teste, behorpadt melle, magas vállai voltak; e kedves, érzékeny léleknek egy roncsolt, beteg, erőtlen test szolgált börtönül, mely halála napjáig megmaradt gyermeknek, míg a szellem egyre növekedett, finomodott. Összeszorított, tenyérszerű nagyságú kis tüdejével már akkor gyorsan és röviden kapkodta a lélekzetet, míg végre a tüdő elfogyott s a szervezet összeomlott.

Mikor nyaranta mind együtt voltunk Pándon, mily boldog volt e környezetben! Senki nálánál vidámabban kacagni, őszintébben elmulatni nem tudott. Tréfa tréfát kergetett ajkain. De idegenek iránt bizalmatlan volt; mintha érezte volna, hogy testi fogyatkozásai miatt talán azok is bizalmatlansággal tekintenek rá.

Milyen kellemesek voltak vőlegénységem alatt a pándi kirándulások! Hogy kapaszkodtak berobogó kocsimra a gyerekek, hogy sietett ki piruló menyasszonyom, hogy kiáltott a praktikus Iduska mindjárt a cselédekért, hogy a podgyászomat levegyék. S hogy simult aztán hozzám, hogy legalább a félkezem neki jusson. Télviz idején ő hozta mindjárt a jó forró párolgó kávét s ő szalasztatott valakit a harangozóért, hogy a sáros cipőmet megtisztítani a parókiára citálják. Téli estéken, míg kint a kis falu fölött dühöngött a hóvihar s rázta ablakainkat, Iduska volt a legkitartóbb kártyázó s legnagyobb bánata volt, ha vele fogattuk el a fölsőt. A megszokott, szerető körben boldognak, szépnak érezte magát s ártatlan lelkének sejtelve se volt arról, hogy a kegyetlen szeszélyű természet milyen különbséget tett közte s embertársai közt.

Azután sok sirás között elvittem a Jankát és sokáig nem látták őt Pándon. Mikor pedig egy nyáron visszatértünk, a kocsirolt leszállt a Janka, utána pedig leszállt egy másik Janka, egy szöszkehajú, kékszemű kis angyal - az te voltál, édes Margit leányom, a kit a boldog Idus, a nagynéni, mindjárt gondjaiba vett.

Mikor nyáron ki-kirándultam családom látogatására, hányszor jöttetek apa elé a bicskei ákácfasorig, hogy kocsimra fölkapaszkodjatok. Iduska vezette a kis csapatot s utközben diszes koszorut font fejükre mezei virágokból. Térdemen, lábaimnál elhelyezkedve, fölvirágozva kocogtunk be a parókiára, hol várt bennünket a nagypapa, a nagymama s a kis mama. Volt ilyenkor öröm, multság.

Kedves Iduskánk! Boldog voltál kicsiny körödben, elhervadtál, meghaltál. A tizenkilencedik tavasz virágait már nem érted meg. A kikelet első enyhe lehelete már sirdombod gyepét fogja csókolgatni.

Ne vigasztaljátok az édesanyját azzal, hogy jól tette az Isten, hogy magához vette őt. Beteg volt, nyomorék volt, szenvedő volt.

Mert az anya azt feleli rá: A szép lányomat, a derék lányomat, az ép lányomat elvitték tőlem. Azt hittem, hogy legalább ő arra való lesz, hogy halálomig velem maradjon. Őt nem viszi el senki, ő lesz vigaszom, támaszom, ápolóm, *leányom*, ha már minden lányom elhagy és új családba lép.

Óh, *anyai* szív kikutathatatlan mélységei, mennyi drágakő rejlik még bennetek, a mit nem találtak meg költők és lélekbuvárok.

ÉS MÉG SEM MOZOG A FÖLD.

Tíz esztendei buzgó tanítás után Bokor, a párdi tanító, nem tudta annyira vinni, hogy valaki tanítványai közül elhigye, hogy a föld forog.

Az iskola kellőképp föl volt szerelve csillagászati mappákkal, földgömbbel, Bokor ur a nagy fekete táblára is lerajzolta nekik a világrendszert, elmondott nekik minden jelt, bizonyítékot, mely a föld forgása mellett beszél, s mégis a fiuk csak addig hitték, a míg iskolában voltak. A mint a tanítói hatalom körén kívül estek, megtagadták a mestert. A míg féltek tőle, addig hitték.

Egy-egy hosszú télnek a vége felé a gyerekek mégis hinni kezdték a csudát, de aztán jött a nyár, a falu ifjusága széteszlott a mezőkön, kanászkodni, juhászkodni, s mire visszakerült Bokor urhoz, kipárolgott a fejéből minden hit. Olyankor előlről kellett kezdeni az oktatást.

Végre belátta Bokor ur, hogy Párdon sohsem fogják elhinni a föld forgását, s nem erőltette tovább a dolgot, hanem főgondját az írás-olvasásra fordította. A föld azért úgy is forog tovább, akár hiszik Párdon, akár nem.

Egy téli alkonyatkor az öreg Csorba látogatott el hozzá, egy jómódu, okos paraszt, a ki olvasni is szokott s még tarokkozni is tudott. Azért látogatta meg most is, hogy valami könyvet kérjen kölcsön a kaszinó kis könyvtárából.

Pipára gyujtottak s a disznótorra fordult a beszéd, melyet előtte való nap mulattak végig Czipósnál.

- Hát tanító uram meddig volt ott? - kérdé az öreg Csorba.

- Éjfél után kettőkor jöttem haza.

- Kár volt, mert aztán jött a java. A tűz körül kint a havon táncoltak. A legények és leányok összefogózkodtak s úgy forogtak muzsikaszóra a tűz körül, *mint Blaskó alatt a föld.*

Ez megütötte Bokor fülét.

- Hát hogyan forog a föld Blaskó alatt?

Csorba gazda jóízűt nevetett.

- Hát aszongya Blaskó, hogy ez a föld (s ütögette mázsás csizmájával), a kin a tanító ur háza, meg az enyém, meg az én földem áll, hogy az egész falu, a határ, meg a járás, egy szóval az egész föld *forog*.

- Aztán kicsoda az a Blaskó?

- Egy káta parasztgazda. Rajta is maradt szegényen, - s Csorba gazda újra nevetett.

- No, Csorba gazda, hiába nevetnek, mert ennek a Blaskónak okos embernek köll lenni, ha azt tartja.

A paraszt nem nevetett. Felkönyökölt az asztalra, s bizonyos lenéző sajnálkozással tekintett a szeme közé.

- Hát még tanító uram is hiszi ezt a dolgot?

- Hogy a föld forog? De hiszem ám, hiszen abban Blaskónak tökéletesen igaza van.

- Már hogy Blaskó hiszi, a maga tudatlan paraszt eszivel, azt értem, de hogy a tanító ur higgye uri ember létére, a kitől az egész falu tanul, azt már soha sem gondoltam volna.

- Hát maga nem hiszi?

- Nem én. Isten ments!

- No, majd elhiszi mindjárt.

Bokor ur átfutott az iskolába s áthozta onnan a földgömböt, mely, ha pörgették, sebesen és nyikorogva forgott a saját tengelye körül. Tengerek és szárazföldek igen szépen látszottak meg rajta, bár nem lehetett egészen tisztán kivenni, hogy hol végződik a tenger és hol kezdődik a szárazföld. Ellenben igen jól látszott, hogy hol bökődnek rá legtöbbit, a parasztyerekek s mely éghajlatot kedvelnek a párdi legyek. A jeles földgömbön Magyarországnak is jutott egy akkora hely, mint a fél tenyerem s ide bele volt írva Párd, a gyöngébbek kedvéért, nehogy a yerekek valahol az Atlanti óceán közepén keressék szülőföldjüket. Bokor ur Csorba koma elé állította a gömböt s melléje tette a gyertyát. A gyertya képviselte a napot, bár ezt a föltevést Csorba koma erős fejcsóválással fogadta. S elkezdődött a magyarázat. Itt lakunk mi magyarok. Erre forog a föld, s ha így van fordulva, akkor nálunk éjszaka van (most éppen úgy van fordulva), ha pedig így fordul, akkor ránk süt a nap és nappal van.

- Hát a nap, az nem mozdul?

- Az egy helyben áll.

- Hogy tudja ezt a tanító ur?

- Tudós emberek, a kik a csillagokban olvasnak, kiszámították.

- Lehet, hogy így van, ott a hol kiszámították. De nálunk Párdon senki sem számította még ki.

- Párdon sem lehet máskép, mint ott.

- Nem-e? Voltam én Taljánországba katona, aztán ettem narancsot a fáról decemberben, a mikor itt nálunk krumplit is csak a veremből lehet szedni. Hát az nem más?

- Persze, hogy a föld egyes helyein más-másképpen folynak a dolgok. De vannak dolgok, a melyek mindenütt egyformák. A föld itt is forog Párdon, meg egész Pestmegyében, meg Taljánországban is és mindenütt. A nap pedig áll akár innen nézve, akár Taljánországból.

A csillagászati értekezést Bokorné szakította félbe, a vacsora föltalalásával. A buzgó tanító nem akarta Csorba gazdát elszalasztani, most, mikor már félig meg volt csipve a tudomány számára. Ott marasztotta vacsorára s Csorba uram sokkal könnyebben bevette a csuszát és a bort, mint a tudományos tanokat. De a vacsorának megvolt az a haszna, hogy Csorba uramat fogékonyabbá tette a csillagászat iránt. Mert, a mint megtörölték a szájukat s ujra elővették a földgömböt, rövid kapacitálás után Csorba uram kijelentette, hogy *ő most már hiszi, hogy a föld forog.*

A tanító ur vállára vert és koccintottak. Beszélt Csorba gazdának a tudomány szépségéről, a legujabb találmányokról s dicsérgette, hogy ő (Csorba) most már mennyivel különb ember a többinél.

Kilenc óra után fogta Csorba gazda a kalapját s kászolódott. Bokor uram gyertyával kísérte ki az első hívőt, a kit meg kell becsülni. Magasra emelte a gyertyát s figyelmeztette Csorbát, hogy bele ne essék ebbe a gödörbe itt balról, s bele ne lépjen abba a pocsolyába ott jobbról. (Szép is volna, megtérése estéjén.) De Csorba gazda nem indult el, hanem füle tövét vakarva, gondolkozni látszott.

- Hát tanító uram! - szólal meg, - az már szent, hogy én hiszem, hogy a föld forog. De egyre kérem: *ne tessék ezt senkinek se mondani.*

- Mér'? Hisz kendnek az csak dicsőségére válik. Avval is különb a tudatlan embereknel.

- Azér' még se tessék elmondani. Vagy tán ellenségem a tanító ur?

- Éppen azért mondom el, mert nem vagyok ellensége. Hadd tudják az emberek, hogy milyen okos ember az öreg Csorba.

- Látom már, hogy én is Blaskó sorsára jutok: falu csúfja leszek. No, tanító ur, ha már így vagyunk, már csak kibököm én az igazságot.

- Mi az?

- Ne tessék rossz néven venni: nem hiszem biz' én, hogy a föld forog.

- Az árgyélusát, Csorba gazda. Hát mit teszi bolonddá az embert?

- Láttam, hogy örömet szerzek vele a tanító urnak, aztán meg meg akartam hálálni a hozzám való jószágot a vacsorával: azért mondtam. De nem igaz. Hiszi a fene. Istennek ajánlom.

És Csorba gazda elballagott. Ez volt az egyetlen ember Párdon, a ki *majdnem* elhitte, hogy a föld forog. S így joggal őt lehet Párdon a legtudományosabb embernek tartani, mert a többi még közel sem járt e hithez. De Bokor ur sem keresi már a hívőket.

AZ OROSLÁNBŐR.

Lord Simpson azt az ügyetlenséget követte el, hogy elkésve született. T. i. mikor az apjának már két fia volt. Az első örökölte a teljes apai vagyont, a másik kettőnek még a fennmaradó szegénységet is kétfelé kellett osztani.

A legifjabb Simpson kapott egy villát Skócia havas hegyei közt s övé volt a tar tetőkön ugráló zerge mind, sőt a levegőben kóválygó sasokat is jogosan magáénak tarthatta. A jó levegőből is tetszés szerinti mennyiséget szivhatott egészséges tüdejébe.

Körülbelül annyi évi jövedelme volt, a mennyit bátyjaura Windsorban az udvarhölgyeknek ajándékozott virágbokrétaakra elköltött.

Vagyis legidősebb lord Simpson virágárusnéja annyi jövedelmet húzott a Simpson-családtól, a mennyit maga a legifjabb Simpson-ivadék.

Beállt katonának; bátyja vett neki tiszti rangot; de nem parádés katonának készült, táncolni a királyné előtt, lovagolni fényes hadiszemléken s katonai akadályversenyeken.

Akkor állt be, mikor verekedni kellett; elment Ázsiába, megfürdött az Indus szent vizében, vadászott a Paropamizus lejtőin, korbácsolta a hindukat és ölte az afgánokat. Azután harcolt, koplalt és izzadott Afrika sivatagain, kaszabolt boereket és zulukat, fél fülét Ázsiában, három ujját Afrikában hagyta, s egypár szurás és lövés nyomát hordozta hatalmas testében.

Mikor aztán megunta azt az életet, hogy az árnyas bokrok alól nyugalom helyett a halál leskelődjék rá, s mindig azzal a kilátással hajtsa le a fejét, hogy többet sohasem emeli föl, mert orvellenség vagy mérges kígyó örökre elszenderitheti: egy rakás exotikus fegyverrel, tigris- és oroszlánbőrökkel megterhelten visszatért Angliába.

Mikor a vad katona fekete arcával megjelent bátyja házánál, ez éppen egy hadiszemlééről tért vissza, (kapitány volt a testőröknél) s ragyogó disz-egyenruháját ledobálta magáról.

- Hoztam neked egy oroszlánbőrt Indiából.

- Mit csinállok én vele? Szebbet veszek a Trafalgarsquare-on.

A vadember dühbe jött.

- Mit csinálsz vele? Hát majd belebujsz, ha számárnak érzed magadat.

- Főhadnagy ur! ön nem sok udvariasságot tanult a pokol fenekén, a hol járt.

- Kapitány ur! én nem pacsulit, hanem vért szoktam szagolgatni, nem az udvarhölgyek kezét, hanem a kardom markolatát szoktam szorongatni. Nem viaszfigura vagyok, hanem katona. Nem mézeskalácsból, hanem acélból van a fegyverem.

Ezzel fogta kapitány-bátyja kardját, s kétfelé törte.

- Ne busuljon kapitány ur! majd küldök másikat a legközelebbi játékszer-kereskedésből.

- Fél jobb! Mars! - kiáltott a kapitány, s Simpson Arthur főhadnagy a bengáliai lovasezredben eltávozott.

Ilyen volt a találkozás a két testvér között.

Az oroszlánbőr azonban ott maradt.

Arthur Londonba ment, ott lakott Mary.

Ki volt Mary? Az első nő, a ki Arthurnak örök hűséget esküdött. De pap nem volt jelen az esküvőn. Csillagok és virágok látták a szerelmi kettőst. A csillagok ragyogtak, a virágok illatoztak (ezt teszik már évezredek óta), a szerelmesek csókolóztak, s örök hűséget esküvének egymásnak (ezt teszik már évezredek óta). De ah! a csillag lehull, a virág elhervad, a csók elcsattanik, s a hűség elmulik.

Arthur lóháton ment Londonba, a hol köd volt s éjszaka, mikor megérkezett. Afrika és Ázsia melegsége után borzongatta testét a hideg hazai levegő.

Másnap Maryhez ment, a ki fölugrott a kanapéről és elpirult, mikor őt meglátta. De e piruló arcot nem rejté a harcos széles keblére; zavart jelentett az, nem a szerelmes szív örömét árulta el.

- Nézz rám, Mary. Arthur vagyok. Szeretsz még?

A leány nem felelt. Arthur feléje akart lépni, de megbotlott valamibe, a mi a diván elé volt terítve.

Egy oroszlánbőr volt.

Arthurt halálos ijedtség fogta el. Eleven oroszlán előtt sohasem érezte e félelmet.

- Kitől kaptad ezt az oroszlánbőrt?

Mary nem felelt.

- Mert ezt én lőttem Indiában s a bátyámnak ajándékoztam. Ő tőle kaptad?

Néma csönd.

- Mióta vagy a kedvese?

Mary zokogott.

- Mit sirsz? Hisz jó dolgod van. A kedves bátyám roppant gazdag s melléje nagyon ostoba; te meg szegény vagy és okos: éppen összeilletek.

Egy darabig a bengál harci indulót verte a két sarkantyujával, aztán elnevette magát.

- Ez kómikus. A bátyámnak viszem az oroszlánbőrt, használat végett, pedig én vagyok a számár. Ez az oroszlán nagyon jó szolgálatot tett nekem, sajnálnám itt hagyni; küldesd a Charing-Cross-hotelbe. Adieu, kis csalfa!

...Eltávozott. Rá egy évre agyonlőtték Szudánban.

LEVÉL A JÉZUSKÁHOZ.

A Gyurka haza jön az iskolából, s táskáját le nem téve, kabátját le nem vetve szól:

- Papa, tud a Jézuska olvasni?

Az ilyen Jézuska-kérdésekkel szemben nagyon bizalmatlan vagyok, mert sohse tudom, hogy a gyerek miféle karácsonyi titkot akar kivenni belőlem, a melyet neki még nem szabad tudni. Azért csak némi habozás után feleltem:

- Tud.

- Hát magyarul tud-e?

- A Jézuska minden nyelven tud.

- Hogyan?

- Ugy, hogy ráteszi a kezét a könyvre, s rögtön tudja, hogy mi van benne. A hogy a doktor bácsi rátette a multkor a kezét a mellekre, s rögtön tudta, hogy beteg vagy.

Ez a kissé sántító hasonlat eloszlatta György ur tizéves elméjének minden kételkedését s így felelt:

- Akkor a Vágónak igaza volt.

- Mit mondott a Vágó?

- Azt, hogy karácsony előtt meg lehet irni a Jézuskának, hogy mi a kívánságunk, s ő mindent teljesít.

- De csak azét, a ki jó.

- Irhatunk mi is, papa?

- Hogyne, csak rajta.

Erre a fiuk és lányok rögtön összeültek tanácskozni. Napokon keresztül csak tanácskoztak és jegyeztettek, végre friss tintával, új tollal a tiszta papiros elé ültek s nagy izgatottsággal mindegyik elkezdte szépen sorjába fölírni, hogy mit kíván a Jézuskától. Még Palkó is kapott egy vörös ceruzát, egy darab papirost, s nagy buzgósággal hatalmas ákombákomokat rajzolt.

Két nap alatt készen voltak a levelek, egy napig még tanakodtak azon, hogy mit felejtettek ki, aztán leragasztották.

- Papa, hová tegyük?

- Hát Mikuláskor hová raktátok a cipőtöket?

- Az ablakba. Gyerekek, rakjuk az ablakba.

Ki is rakták mind az ablakba, s most már a napokon át tartott csönd és rend teljesen fölomlott. Az a nézet kapott lábra, hogy most már szabad a vásár, lehet rosszkodni, mert a levelek visszavonhatatlanul elmentek a Jézuskához, az ajándék biztos.

A Gyurka nagy elbizakodottságában összeverekedett az öcscsével, a miért az anyja, bár a fiu nagyon ellenkezett, becsukta az éléskamrába.

Mikor hazajöttem és értesültem a dologról, kieresztettem a fiut, s mint kuria (mert az asszony legföljebb királyi tábla lehet a háznál) súlyosítottam a büntetést. Még pedig a következőképp:

Megnéztem az ablakot. A Jézuska hála Isten még nem vitte el a leveleket. Kivettem a Gyuri levelét s a gyerekek feszült figyelme közt fölbontottam.

- Mit csinál vele a papa? - kérdé az urfi szepegve.

- Beleirom, hogy számodra egy nagy virgácsot is hozzon.

- De nem fog ám hozni.

- Miért?

- Mert a Jézuska sohase hoz büntetést, csak ajándékot. A büntetést a Mikulásra bizta az Isten.

Meghökkenem. Ebben van valami. Nem kell a Jézuska fényes nimbusát tönkretenni.

- Jó, igazad van. Hanem akkor kihuzok egyet a kért könyveidből.

Itt a Kata sugott neki valamit.

- Jól van papa, - szólt György ur vidám ábrázattal, - akkor huzza ki a maga könyvét, a *Hős fiuk*-at.

(Szépen vagyunk. Mint író én vagyok gyermekeim előtt a legnépszerűtlenebb.)

- Miért éppen az enyimet?

- Mert az ugy is megvan a maga könyvtárában.

(Vagy ugy? No így megbocsátok.)

Kihuztam a *Hős fiuk*-at s az egész paksamétát visszatettem az ablakba. Este volt, mind lefeküdni készültek. A vetkőzés ezuttal nem járt a szőnyegen való hempergéssel s az ágyról való lebukfencezéssel, ellenkezőleg, nagy csendben folyt le, mert a Kata mesélte nekik, hogyan jutnak el a levelek a Jézuskához.

- Tudjátok, mikor már mindenki elalszik, még az utcai lámpások is és senkise jár az utcán, nagy fehér sasokon ülve száz meg száz kis angyal száll le a városba, ablakról ablakra jár, keresztülnyul az üvegen (keresztül tud ám az angyal nyulni a falon is, még ha vasból van is) s beszedi a leveleket. Mikor mind beszédtek, a fehér sasok röpülnek velük az ég felé. Az első csillagnál megpihennek, ott sok ezer fehér szakállu öreg bácsi lakik, a kik átvizsgálják a leveleket. Ezek az öreg emberek mindenkit ismernek, a ki a földön lakik. Egész nap a csillag szélén ülnek, s hosszú messzelátókon nézik a földet, s mindent látnak, a mi ott történik. Ők átolvassák a mi levelünket is. Ha aztán van egy fiu, vagy leány, a ki különben jó magaviseletű, de rosszul tanul: ezért a rossz tanuláért kihuznak egy könyvet, vagy egy játékot. Ha valakiről tudják, hogy torkos (Maca, ez neked szól), azért is kihuznak egy ajándékot. Mikor mindezt elvégezték, a fehér sasok repülnek tovább a kis angyalokkal és a levelekkel. A következő csillagon laknak a mindentudó idősebb angyalok, a kik még egyszer átvizsgálják a leveleket, s újra kihuznak valamit. Ezek az idősebb angyalok nappal kint sétálnak a mezőn, hol aranyból van a fű és gyémántból a virág, este pedig a mint leereszkedik a felhő s párnaként beteríti a mezőt, vagyis a jó Isten megveti nekik az ágyat: lefeküsznek és megálmodnak mindent, a mit a földön az emberek cselekesznek. Mikor ők is elvégezték a dolgukat, a kis angyalok a fehér sasokon ülve repülnek tovább, tovább, föl a legfényesebb csillaghoz. Ez a legfényesebb csillag a kis Jézus házának ablaka, mely mindig nyitva van és mindig ragyog. Ezen az ablakon a kis angyalok egyszerre bezuditják a sok levelet, mely úgy hull oda be, mint télen, mikor a hó esik, a hópelyhek milliói a hogy hullanak az égből.

Erre György ur, a ki már az orráig huzta a paplant, megriadt.

- S a Jézuska megint kihuz? De jó, hogy olyan sokat irtam a levelembe...

- Nem, a Jézuska már nem huz ki semmit... Ő csak kiadja a parancsot, hogy melyik gyereknek melyik angyal viszi az ajándékokat...

- Csönd, aludjatok, - szólt rájuk a mama s elfújta a lámpást.

S én a szomszéd szobában meghatva gondoltam arra, hogy ez a sötét gyerekszoba mily dicső birodalomná változott át e pillanatban: csillagsugaras, aranymezős, gyémántvirágos tündér-birodalommá, melyben fehér sasokon apró angyalok repülnek csillagról csillagra.

Másnap délután a Gyuri egy kopott ruhás, lyukas könyökű fiút hozott haza az iskolából.

- Papa, ez a Hoffmann, a ki egy osztályba jár velem.

- Mit akar?

- Elmeséltem neki, hogyan irtunk levelet a Jézuskának és hogyan szedték össze és vitték a csillagba az angyalkák. Azt mondja, hogy ő is szeretne írni.

- Hát miért nem ír?

- Mert nincs neki se apja, se anyja, se testvére, a ki megmutatná neki, hogyan kell írni... és hogy ő olyan szegény fiu, hogy őt még a messzelátós fehérszakállu bácsik meg a mindentudó angyalok se ösmerik...

Ekkor megszólalt Hoffman:

- Kérem, bácsi, én pincében lakom, oda nem látnak le az égből...

- Dehogyan nem, fiam, az égből mindenkit látnak...

- De engem nem; én rólam nem tudnak semmit, mert engem nem is Hoffmannnak hívnak.

- Hát?

- Szabónak - Hoffman az az asztalos, a ki nevel...

- No majd meglátod, hogy észrevesznek az angyalkák, csak ülj le a Gyurival és irjátok meg a levelet....

Gyuri boldog volt, mert csak azért hívta el a fiút. Neki ültek s egy óra alatt szerencsésen elkészültek a kívánságok listájával.

Ekkor Gyuri kétségbeesett arccal jön hozzám.

- Papa, nem tudjuk, mit csináljunk a levéllel.

- Miért?

- Mert a Hoffman olyan pincében lakik, a melynek nincsen ablaka... az inasokkal van ott együtt.

- Jó, hát tegyétek ki a mi ablakunkba.

Ki is tették s a szegény Hoffman elégedetten távozott. Kíváncsai különben szerények voltak. Csak sok-sok cukrot, süteményt, egy labdát, egy fűtyülőt s egy ostort óhajtott. Meg is kapta, no meg két viseltes ruhát a Gyurkától.

A Jézuska különben elkövetett egy feledékenységet is: Gyurkának meghozta a kitörölt *Hős fiuk*-at.

A mit György ur úgy magyarázott, hogy ő még sem olyan rossz fiú, mint az apja gondolja.

Kata ellenben úgy, hogy a papa olyan híres író, hogy munkáit még a mennybéli hatalmak is tisztelik.

Ez az elismerés volt az én karácsonyi ajándékom.

AHMED.

Elmondom a kis Ahmed történetét, hallgassatok reám.

Ahmed Jezero mellett született, mikor az apja meg az anyja hazafelé lovagolt a jajcai vásárról. Jajcát már egy jó félórája elhagyták, de Jezeróhoz még messze voltak. Azért a derék Riza bég, az apa, nem kis zavarba jutott, mikor az asszony jelentette, hogy Ahmed meg akar születni. A lovakat egy fához kötötte, az asszonyt a fűbe ültette, maga meg lement az ott folydogáló Pliva vizéhez, megmosakodott a hűvös habokban, hogy elméje tisztuljon és gondolatai világosabbak legyenek és aztán elkezdte a fejét törni.

Allah nem vonta meg segítségét jámbor és hív szolgájától. Rizának eszébe jutott, hogy itt, ahol a Pliva vizesései közt most állanak, lakik a komája, Jusszuf, a molnár. Megint lóra kaptak és pár pillanat múlva már a malom előtt égő nagy tűz mellett állva üdvözölhették Jusszufot, a ki a jóféle piláfot marékszám ette, közbe-közbe aludt-tejet hörpintve rá, a miből látható, hogy a garat nem üresen járt, vagyis a malom virágzott. Az asszonyok elvonultak a maguk külön szobájába, a két érdemes férfiú sűrű cigarettázás, de kevés beszélgetés közt melegedett a tüznél, itta a fekete kávé és hallgatta a vizesések moraját.

A hold sárga pompájával gyorsan keresztülvonult az égen. Utána kis ideig homály volt, de aztán kelet felé új világosság mutatkozott, jelentve, hogy az égnek hatalmasabbik királya közeledik. Ugy három óra tájban a lakóháznak egyik emeleti rácsos ablakában megszólal Jusszuf felesége:

- Riza bég, örvendezzen a te szived, fiad született.

Riza fölemelkedett, kelet felé fordulva keresztbe font karokkal háromszor meghajolt és mindannyiszor ezt morogta:

- Áldassék érte Allah. Legyen a fiu neve Ahmed.

Ekkor Jusszuf odalépett hozzá és szóla:

- Legyen a te fiad testben és lélekben hozzád hasonló, de tenálad több, óh, emberséges bég Riza. Ha te bátor vagy, legyen ő hős, ha te jómódu vagy, legyen ő dúsgazdag, ha te csinos vagy, legyen ő csodaszép. Ezt kívánja neked tiszta szívből a Pozorból való plivaparti molnár Jusszuf fia Jusszuf.

A két török mélyen meghajtotta magát s jobbkezüikkel szívüket, fejüket és ajkukat érintették. Aztán újra lehevertek és némán cigarettáztak tovább.

Egyszerre csak újra megzördült a rácsos ablak és Jusszuf felesége kiszólt:

- Riza bég, szenvedő asszonyod kívánja, a ki nevednek és jószágodnak örököst adott: Eredj a jajcai országuton a meddig csak vak koldussal nem találkozol és kérdezd meg tőle, mi sors vár arra a fiura, a ki ma éjjel jött a világra a plivaparti Jusszuf molnár házában?

Riza bég elindult a fehér országuton. Százhetvenkettőt lépett, mikor szembe jött vele az öreg Mehmed, a kinek a Fekete-hegyek közt kisütötték mind a két szemét, hogy soha többet rabolni oda vissza ne térhessen.

- Megállj, Mehmed, fehérszakállu vén koldus, Riza bég beszél hozzád.

Mehmed üres szemeire a hang felé fordította.

- Mit kívánsz, emberséges bég?

- Vén koldus Mehmed, a ki befelé fordított tekintettel mindig önmagadat vizsgálod és gondolkozol olyan dolgok fölött, melyekről talán mi semmit se tudunk, mert látószemünk a világ gyönyörűségeit viszi fejünkbe, felelj meg egy kérdésemre.

- Mi legyen az, kérdezz.

- Mi sors vár arra a fiúra, a ki ma éjjel született a plivaparti Jusszuf molnár házában?

Mehmed megsimogatta a szakállát. Aztán lefeküdt és fülét a földhöz szorítva, mormogni kezdett:

- Feleljetek ti, földnek szellemei.

Aztán az erdő felé tárta ki karjait, és éles hangon a lombok közé kiáltott:

- És mit szölk ti, szörös manói a nagy rengetegnek?

Pár pillanatig figyelt. Aztán egy csomó kavicsot markolt föl, lecammogott a víz partjára és belehajította.

Az apró kövek nagy zajjal, bugyborékolva tűntek el.

- Zavarlak, zavarlak benneteket, ti vízi tündérek. Feleljetek a kérdésre, feleljetek.

Egészen a víz mellé fekve rikácsolta el ezeket a szavakat, s pár percre hallgatva figyelt. A hullámok lassu morajjal csapkodták a partot.

Aztán fölemelkedett.

- Riza bég, hallod-e az üzenetet?

- Hallom.

- A föld néma. Az erdő nem felel. De a víz mindig fecseg, az megszölk. Azt suttozták fülemben az ő tündérei, hogy a plivaparti Jusszuf molnár házában született fiu boldog lesz, mert nem a maga lábán fog járni.

Riza bég egy kis ezüstpénzt adott a koldusnak és visszaballagott. Ahmedből tehát nagy ur lesz, mert nem a maga lábán jár. Vagyis kocsin, lóháton, hajón. Helyes, nagyon helyes.

Mikor a malomhoz ért, Jusszuf még mindig a tűz mellett hevert. Riza be akart menni a házba.

- Megállj, - szólt rá Jusszuf.

Riza megállt. Jusszuf felült és hallgatagon egy bottal sokáig piszkálta a parazsat. Végre megszölk:

- Ne menj be a házba.

- Miért?

- Mert tenálad sokkal nagyobb ur van odabent.

- Kicsoda?

- A halál.

Riza egyet rándult, mintha a nyakára hurkot vetettek volna. Odalépett Jusszufhoz, melléje térdelt és halkán így szólt hozzá:

- A fiu?

- Nem. Az asszony.

Riza bég fölkel... nehezen... lassan... mintha valami nagy terhet tettek volna a vállára... Szinte nyögött. Bement a házba. Jusszuf pedig végignyult a földön, s egészen a tűzhöz könyökölt. Szinte beleért a szakálla.

Nemsokára kijött a házból Riza bég.

Kezében, fehér feredsébe takarva, a kis fia. Lassan elindult.

Jusszuf felült, s utána bámult.

- Hová viszed? - kérdé.

Riza nem felelt. Leért a folyó mellé. A víz itt széles hullámokban hömpölygött a vizesés felé, melynek zaja mint távoli mennydörgés hallatszott ide. Aztán Riza fölemelte karját, s a fiut messze bedobta a vízbe.

Nem nézett utána. Hirtelen visszafordult. Lassu léptekkel a tűzhöz jött, lehevert, s belebámult a parázsba. Csend volt. Egyszerre rekedt hangon megszólalt:

- Ő megölte az anyját, én megöltem őt.

A csalfa vizitündéreknek igazuk volt. Akkor lesz boldog, ha nem a maga lábán jár, ott uszik, lebeg, gyenge kis testét szelid ringással viszik az alattomos hullámok. Talán a vízi tündérek emelik vállaikon, s édes dalt zengenek hozzá, neki, a ki már csakugyan boldog, mert meghalt. A forgatag elkapja... lezuhan a mélybe... a feredse megakadt egy sziklán, s a víz sodra lebeg-teti, csapkodja, mintha egy fehér női alak kétségbeesve kapkodna a gyermeke után.

*

Elmondtam. Hol hallottam, nem tudom, de ott jártam, e helyeken és talán a jezerói vizesések dőrején át meghallottam a gyermek nyöszörgését és az anya sikoltását? Vagy a körülálló őserdők morájából tört hozzám a véres panasz? Vagy talán álmodtam a jajcai barna vár-omladék alatt? Nem tudom. De emlékszem utamból sötét, vészjósló szemekre, szenvedélyes arcokra, szívtepő bús dalokra, elfojtott jajszavakra, rácsos ablakok mögött siró, szenvedő nőkre, marcona férfiakra... S mikor ezek mind megelevenednek emlékezetemben, így kiáltok: Nem álmodtam, igaz volt.

A DECEMBER.

Ő a nagybácsi a hónapok közt, a kedves, jó, öreg nagybácsi, a ki valahányszor megjelenik köztünk, a zsebei tele vannak édességekkel és ajándékokkal. Mindenki örül a megérkezésének, mindenki búsul a távozásán. Jó meleg szobával várjuk s még ölelését is téli kabátban fogadjuk. Sőt nyakig begombolkozunk előtte, a mit ő nem vesz rossz néven, bár meglehetősen hidegen bánik velünk.

A karakterét az adja meg a decembernek, hogy befejezi az esztendőt s tanuja a mi megtört reményeinknek, melyek januárban oly magasra duzzasztották keblünket. Ez az önkritika hónapja, melyben szemlét tartunk a fölött, hogy mit váltottunk be abból, a mit az év elején fogadtunk s rájövünk, hogy meg lehetünk-e elégedve magunkkal vagy nem. Ez az önkritika csak decemberben szigorú. Más hónapokban könnyű vérral azt mondjuk a mulasztásra: „Eh! majd megcsinálom a jövő hónapban!” Decemberben ezt már nem merjük mondani, mert a jövő hónap már a jövő esztendőt jelenti. S azért inkább magunkba szállunk és elismerjük hanyagságunkat.

Ez a decemberek pszichológiai jelentősége. De sokkal nagyobb jelentősége van külső nyilatkozásainak.

Három olyan napja van, melyen ajándékokat szokás osztogatni: a *Mikulás*, a karácsony és az újév. Az újévet is beleszámítom ebbe a hónapba, mert ezeket az ajándékokat is decemberben kell megvenni, s a megvétel keservei decemberre esnek, holott az ajándékozás örömeit már januárius foglalja le magának.

Ez az ajándékvásárlás az alapja egy nagy csomó üzlet virágzásának. Ma már a Mikulás kezd versenyezni a kis Jézussal, s alig kezdődik el a hónap, szaladunk vásárolni püspököket, krampuszokat, kéménysöprőket, cukrot és más egyebet, s így edződünk a karácsonyi nagy vásárra. Mikulás és karácsony közt elég hosszú az idő, hogy a gyerekek elrontott gyomra helyreálljon és képes legyen befogadni a második édesség-rohamot.

Különös jelek mutatják a karácsony közeledését. A családi kötelékek meglazulnak. Az asszony nem bánja, ha hosszabb ideig maradsz a klubban, a kis leány minden héten háromszor a nagymamánál ebédel, s valahányszor haza megy, mindig azt veszed észre, hogy a szobalány a kapuban les és szalad be, jelenteni érkezésedet. Franciaországban a szobalánynak ilyen eljárása családi drámát jelentene: egy huszárkapitánynyal, revolveres férjjel, megölt asszonynyal és esküdtszéki fölmentéssel. De hála civilizálatlanabb viszonyainknak, minálunk ez a különös dolog családi örömet jelent. És nemcsak, hogy nem ragadod meg a sápadó szobalányt, fülébe dörögvén:

- Nyomorult, te egy követ fujsz hűtlen asszonyoddal!

Hanem úgy téssz, mintha mit se vettél volna észre s ha a feleséged kérdi:

- Ugyan, hol lehet az a Böske? Már egy fertályórája, hogy a boltba küldtem. Bizonyosan a kapuban álldogál; - akkor mélyen hallgatsz, s csak magadban konstatárod, hogy a Böske személyesen és jóval erélyesebben megkapná ezeket a szemrehányásokat, ha csakugyan a kapuban álldogált volna.

Mindezekből a jelekből, ha a családi életben csak egy kis tapasztalatod van, összeállíthatod a következőket:

Karácsonyi ajándékkul kapsz egy pár papucsot, egy házisapkát és egy kihimezett szivartárcát. Az egyiket a feleséged, a másikat a leányod készíti. A fiuk nem készítenek semmit. Azok vagy verset szavalnak neked Pósa Lajostól, vagy szekundát hoznak haza a karácsonyi bizonyítványban a latinból. Ez az igazi meglepetés, mert erre legalább nincs elkészülve az ember.

Ha Böske csakugyan a fűszeresnél jár és nincs ideje téged lesni és te ennek folytán váratlanul betoppansz, mire az asszonyka zavartan hebeg és himez-hámoz: akkor biztosra veheted, hogy *himez*; sőt több mint bizonyos, hogy a nagy sietségben a köténye alá rejthette csak a munkát, s alig várja, hogy szobádba menj és ő a meglepetést jobban elrejttesse.

Minél jobban közeledik a karácsony, az ajándék tünetei annál aggasztóbbak lesznek.

Az asszonykát hirtelen makacs köhögés lepi meg. Néha olyan jóízűen köhög, hogy a szeme is könnybe lábad. Ez így tart huszonnégy óráig, te sajnálkozol, mire ő ezzel a kéréssel lep meg:

- Édesem, ne dohányozzék itthon egypár napig. Nagyon csiklandozza a torkomat, s köhögésre ingerel.

- Óh, kérem, nagyon szívesen. Hát mért nem mondta hamarább?

Rettentő rosszul esik ugyan ebéd után a csibukot és vacsora után a szivart elhagyni, de hát délben a fekete kávéhoz és este a teához idegesen összetördelsz és szétharapdalsz öt-hat fogpiszkálót és néhányszor rámondulsz a gyerekekre. A dohányzást nem pótolja, de egy kicsit lecsillapítja izgatottságodat, melyet a füst hiánya okoz.

A második füst nélkül végződő ebéd után, mikor már a bajuszod végét csavarod be a fogaid közé, az asszonyka így szól:

- Látom, hogy maga szenved. Ugyan tegye meg, hogy a mig a köhögésem nem szűnik, igya meg a kávéját a klubban. A kedvemért!

A klubban! A kedvéért! Ahán, most már össze tudom állítani az egész manővert. Az asszonyka a himzéssel el van késve. Nem is készül el vele karácsonyig, ha én annyi időt töltök otthon, mint máskor. Engem tehát el kell tuszkolni hazulról, a minék sorrendje a következő: 1. A köhögés. 2. Kérelem, hogy a férj ne dohányozzék. Ha a férj önző, amikor ő maga kijelenti, hogy egyelőre a klubban ebédtutáni feketekávézik. Ha jó és önzetlen, akkor nem dohányzik, de otthon marad. Most jön aztán, hogy az asszonyka (rendes körülmények közt ádáz ellensége a szivarfüstnek) fölfedezi, hogy: 3. A férj a füst hijján szenved. 4. Kérelem, hogy ne szenvedjen, hanem menjen a klubba feketézni és szivarozni.

És a szerencsés férj lemondó mosolylyal fogja a kalapját, elbucsuzik nejétől, gyermekeitől, s mint egy áldozat, óriás léptekkel rohan a klubba kávézni. Szerencse, hogy ilyenkor a Böskét nem állítják ki a kapuba utána nézni.

Az a férj aztán burookban született szerencsegyerek, a kinek a meglepetésével annyira el van késve az asszonyka, hogy még vacsora után is eltuszkolja hazulról teázni. Ha a késés nem ily nagy, akkor a kis menyecske, a ki ebéd után azonnal észreveszi szenvedéseidet, vacsora után rettentő közömbösen tudja nézni tantalusi szivarszomjadat, s ha pedzeni mernéd, hogy kimégy az utcára elszívni egy szivart, alighanem egypár könny jelennék meg a kék szemek szögletében.

Üdvözlég, öreg december, üdvözlég a családapák hosszabbra eresztett pórása nevében. Tudom, hogy kevés ember van meglegedve veled, de én szeretem zuzmarás szakálladat és fagyos sóhajtásaidat. Ha erősen fagy, sokat kell fűtésre költeni; ha nem fagy, nincs korcsolyázás; ha nem esik a hó, busul a szánkázni szerető ember és az utcaseprő; ha esik a hó, busul a városi hatóság és a vasutigazgatóság. De te ezzel ne törődjél: a gyerekvilág szeretete beragyogja deres fejedet s örökzöld koszorut fon homlokod körül.

MINDENNAPI ALAKOK.

A szerkesztőséggel szemközt van egy fiakkerállomás. Ma ott megfogadtam egy kocsit holnaputánra. Az alkut megkötöttük és fölmentem a hivatalba.

Pár perc múlva megjelent a kocsis.

- Kérem, azt hallottam, hogy lakodalomra tetszett megfogadni.

- Arra.

- Akkor drágább.

- Miért?

- Mert ahhoz kiállítás kell.

- Miféle kiállítás?

- Cilinder, sárga kabát, virág, borotválkozás, szerszám, lóstuccolás, Csetvájó.

- Mind helyes. De mi az a Csetvájó?

- Jószagu víz, a mivel a kocsit, a pokrócot, meg a keztyűmet behintem.

- Jól van.

- Aztán meg, tetszik tudni, én már délelőtt nem igen vállalhatok fuvart, hogy a kocsim tiszta maradjon.

- Az igaz.

- Vörös nyakkendőt is szeretnék felkötni, meg egy színes mellü inget.

- Ahoz már nekem semmi közöm.

- De meg kell tenni, nagyságos ur, mert nemcsak a fiatal párt meg a nyoszolyólányokat nézik ám, hanem a kocsisokat is. Jóra való kocsis, ha tart magára valamit, köteles ilyenkor kiöltözködni, különben lenyelvelik.

- Ezt nem tudtam.

- Pedig úgy van, kérem. Akármicsoda magától járó gőzbérkocsit találnak is ki, a fiakkeres a kocsisok királya s a fiakker az elegáns kocsi marad mindig. Tessék megnézni: gavallérmágnás mind fiakkeren jár, sohse a maga fogatán.

Szóval, szombat délutánra szóló szerződésünket egész új alapokra helyeztük.

Eszembe jutottak a különböző kocsis-típusok, a kikkel már dolgom volt.

Mikor Berlinbe megérkeztem s az anhalti pályaudvar magasságából lépcsőn leballagtam, egy rendőr minden áron valami pléhtáblát akart a kezembe nyomni. Vadidegen létemre nem értettem meg a nagylelkű adományozás célját és hidegen tovább haladtam. Egy darabig lármázott utánam, aztán vállat vont és osztogatta a többi utasnak a pléhet, melyet mindnyájan elfogadtak.

Az állomás előtt a kocsiknak óriási tömege állt. Mikor körülnéztem, megszólított az egyik:

- Micsoda száma van?

De furcsa. Nálunk a kocsinak van száma, nem a passasérnak.

- Vigyen el engem a Hotel Kaiserhofba.
- Adja ide a számát.
- De nekem nincs számom!
- Hát akkor, kérem, ne tartóztasson, - és azzal otthagyt.

Különös dolog. A mint az ember Berlin város területére lép, elvesziti a nevét és helyette számot kap, mint a gályarabok!

Akkor vettem észre, hogy a kitóduló utasok a pléhtáblákról hangosan leolvasott számokkal szolítják a megfelelő számú kocsit. Megszégyenülve visszaballagtam a rendőrhöz s alázatosan egy számot kértem tőle. Éreztem, hogy első összeütközésem a porosz állammal rám nézve kudarccal végződött.

Csakhamar megtaláltam a kocsit és minden rendben volt.

Egész berlini időzésem alatt egyetlen rokonszenves kocsist sem találtam. Morózus, szűkszavu frátereknek látszottak.

A bécsi kocsis hetyke és követelő. Lehetetlen vele szembeszállni, mert példátlanul goromba tud lenni. Ha valaki, a kit ő különben nem nézett urnak, várakozása ellenére jól megfizeti őt, még akkor is szemtelen. Gunyos alázatossággal köszöni meg a zsiros borraivalót s érezteti a balekkel, hogy azért neki nem imponál, mert tudja, hogy burgerrel van dolga.

A párisi kocsis végtelen finomsággal tud szemtelen lenni. Nagyon kedves, előzékeny, fecsegő, ha utasával meg van elégedve, de végtelenül impertinens, ha megharagszik.

Egyszer a Madeleine-boulevardon kocsiba akartam ülni, hogy a Père-Lachaisebe menjek. Jó messze van, de sokaltam, a mit a kocsis kért. Mikor ezt megmondtam neki, végtelen jóakarattal, atyailag nézett rám, s résztvevő hangon kérdezte:

- A lába fáj önnek?
- Nem.
- Hisz akkor gyalog is elmehet.

Elindítja a lovát és ott hágy. Tíz lépésről visszatekint és ugyanazon a jóindulatu hangon mondja:

- Menjen, menjen. A mozgás nagyon egészséges. Nem fog elhizni.

A párisi kocsis soha sem kínálja magát, ennél sokkal büszkébb. Az olasz ellenben úgy szalad utánad, mint a kis kutya. Különösen a nápolyi.

Ebben a városban történt velem a legmulatságosabb kocsis-dolog.

Egy reggel kilépek a fogadómból és tekintetem szórakozottan végigfut az ott álló bérkocsikon. Egy fekete, füstös fickó rögtön a bakra ugrik, megcsapkodja a lovát és odahajt mellém.

- Kocsit parancsol? - kérdé levett kalappal.
- Nem.
- Inteni tetszett.
- Nem.

- A fejével méltóztatott inteni. Óh, nekem, nagyon jó szemem van, azonnal észrevettem.

Eközben már javában megy és a kocsis folyton veled tart, a gyalogut mellett s a bakon állva intézi hozzád szavait.

- Pedig meg voltam győződve, hogy uraságod használni fogja kocsimat. A szegény embernek egyetlen reménye az idegenben van. Nápolyban csak ők járnak kocsin. Mit méltóztatott mondani?

- Semmit.

- Lovam arabs félvér. Ugy megy, mint a villám, félóra alatt kiviszem önt a Szolfatarához.

- Ugyan menjen a pokolba, ne toladokdjék.

- Rosszul teszi, ha haragszik. Nincs igaza. Én csak kötelességemet teljesítem. Csupán az ön kényelmét tartom szem előtt. Nagy fájdalomra szolgálna, mylord, ha önnek boszuságot okoznék.

(A gazemberek, ha valakit meg akarnak pumpolni, mylordnak szólítják.)

Szótlanul, gyors léptekkel, lesütött szemmel haladtam, ő folyton velem egy irányban hajtotta a lovát, a kocsin. Az olasz csak egyben kitartó: a koldulásban. És emellett oly válogatott nyelven szónokolt hozzám, hogy nekem az volt a benyomásom, mintha a Divina Comoediát szavalná.

Az volt a vége, hogy adtam neki két lírát. De nem szálltam be. Erre ő leugrott a kocsiról s így szólt:

- Végtelen sajnálom, hogy mylord alamizsnaként adja nekem a pénzt. Higgye el, hogy szíven sajnó - de elfogadom, mert őt testvéremnek keresem a kenyerét. Arra azonban figyelmeztetem, hogy az idő gyönyörű, s a felsőkabát fölösleges. Bocsánat mylord.

Ezzel kivette kezemből a felsőkabátomat, beleültette a kocsiba és elvágatott.

Visszavitte a fogadóba.

KIÁLTÁS AZ ÉJSZAKÁBA.*

Elmémet visszafordítom a múltba és emlékezem.

Óh, de nehéz visszaemlékezni!

Ha a jövőre gondolkodom, elmém, mint az ifjú sas, merészen repül az ég felé, hol a dicsőséget és a halhatatlanságot osztogatják.

De ha visszapillantok a múltba, elmém olyan, mint a messziről jött vándormadár: lassan jár, meg-megáll pihenni s fáradt szárnylebbentései alig viszik előre.

Mintha félne behatolni az eltemetett, elfeledett múltba. Mintha azt mondaná: Vigyázz, a mi benne kellemes volt, azt vissza nem idézed; a mi benne kellemetlen volt, azt jobb, ha föl nem bolygatod.

Ime, a mi jót életedben élveztél, annak terajta semmi nyoma, de a mi rossz veled történt, az beléd véste bélyegét: egy csalódást szivedbe, egy ráncot a homlokodra, ősz hajszálakat a fejedre.

A rossz tehát erősebb, mint a jó. Ne nézz hátra!

És én mégis hátra nézek.

És innen a nagy kőpaloták között bódultan, lihegve futkosó szegény emberek közül elszáll a lelkem valahová messze... S látok alakokat, a kiket valaha régen ismertem... s az elporladt alakok révén elfelejtett történetek csendülnek meg lelkemben...

Emlékezem...

*

Tavasza volt, édes, illatos tavasz. És mi ez édes, illatos tavaszunk egy holdas éjszakáján szekéren haladtunk Székely-Udvarhelyről Segesvárra.

Hárman voltunk: a bátyám, én és Puskás bácsi, a vén székely birtokos; az apró székely macskák lassan kocogtak, a szekér zörgött s én, a két ember lábánál, a kasban ülve, édesdeden aludtam. Kicsi fiú voltam még.

Egyszerre megáll a kocs, a bátyám fölraz.

- Megérkeztünk? - kérdém álmosan.

- Szállj le! - mondá ő felelet helyett.

Egy hidra léptünk, a lovakat meg lehajtották a hid alá itatni.

- Nézz körül, - szolt a bátyám, - a Küküllő hidján állunk. Ez a segesvári csatatér.

Karjával végigmutatott a völgyön, aztán halkán hozzátette:

- Itt esett el Petőfi Sándor.

Hallgattak egy darabig. Lebámultak az alattunk zúgó vízbe, melynek habjaival a hold sugarai enyelegtek.

- Ha elesett, - tette hozzá a bátyám.

* Felolvasta a szerző a nagykárolyi Petőfi-ünnepen 1899 szeptember 24-én.

- Elesett, bizonyos, hogy elesett. Meghalt, - mormogott maga elé Puskás bácsi.

Ujra csönd lett.

- Tudom, mert itt voltam, - folytatta Puskás.

- Láta elesni?

- Nem. De tudom, hogy meghalt. Hej, véres napja volt az a magyarnak... Darabokra szaggattak, eltiportak, szétzúztak bennünket. Itt jött ránc egy ezred tiszta fehér lovon, ott egy ezred csupa almásszürke lovon s a sápadt, rongyos, fakó, sovány székely honvéd lehajtott fejjel várta a halált...

És az öreg Puskás belemeresztette a szemét a Küküllő fölött lebegő hold ezüstös porába, mintha az elesettek lelkei ott gyülekeznének meghallgatni őt... és beszélt tovább, ránc sem nézve, a szellembajtársakhoz.

- A mi zászlóaljunktól csak öten menekültünk meg. Négy nagy-enyedi ifju diák, meg én... Héjasfalván rejtőztünk el s mikor sötétedni kezdett, az erdőbe menekültünk... föl, egyenesen annak a nagy hegynek... fegyverünk nem volt... némán futottunk... mig az egyik diák össze nem esett. A karja át volt löve. Vittük magunkkal tovább. Kiverte szegényt a forráság. Egyre az édesanyját hívta és vizet kért... Nem mertünk ránézni, nehezen zihálva vittük tovább. Végre fölértünk a hegytetőre. Sötét éjszaka volt. Az égen kigyultak a csillagok, a földön kigyultak a tábortüzek. A Küküllő völgye tele volt az oroszok tüzeivel... Néha távoli trombitaszó ütötte meg fülünket. A csucson heverve, mint zaklatott vadállatok tompa kétségbeeséssel bámultunk alá... Vége mindennek, beszéltek a diákok. Talán csak mi öten maradtunk a nagy romlásból. De jó azoknak, a kik meghaltak, együtt vannak a legvitézebbekkel - és már nem fáj nekik semmi. Elesett Bem apó, elesett Petőfi... Petőfi? Ki látta? Futni látták. Bizonyosan bekerítették... Szegény Petőfi! A seblázás diák, ki háttal egy fának ült, kimeredt szemmel bámult ránc s a forró lehelet ki-be szaladt a száján. Fáj valamije? kérdém. Fáj, a szívem - felelt. Elveszett a zászlónk is, elveszett Petőfi is... Petőfi, Petőfi! suttagá többször...

...És éjfél lőn. Az égre sötét felhők borultak. Elbujtak a csillagok. Az erdő fájdalmasan bugott, mintha a menekültek, a szenvedők, a haldoklók csöndes jajgatása volna. Elhallgattunk.

Egyszerre... Mi volt ez? Rémulten fölugrottunk és egymásra tekintettünk. Egy irtóztató jajkiáltás hasította végig a mindenséget. Végighömpölygött a völgyön... Vagy tán az égből jött?... Vagy a föld alól tört ki? Nem tudom. S mig mi egymásra meredtünk, a seblázás diák lassan fölemelte kezét, lemutatott a völgybe és rebegett:

- Most ütötték agyon Petőfit!

Hideg borzadály futott át. Talán a haragos ég tiltakozó szavát hallottuk? Talán a fájdalmas anya, a haza jajkiáltása dörgött a fülünkbe? És mi visszafojtott lélekzettel lestük, nem nyilik-e meg a föld, hogy elnyelje a rémtett elkövetőit? Nem szakad-e le az ég, hogy összetörje a földgolyót, melynek egyik világosságát kioltották? Nem, nem... minden csöndes, csak szívünk heves dobogása hallik. És lent a völgyben elhamvadtak a tábortüzek... csak a szélső örök tüze égett hosszú vonalban és nekünk ugy tetszett, mintha a megölt költő piros vére csorogna ott végig a fekete éjszakában.

*

Puskás elhallgatott... és én remegve néztem átszellemült alakjára, eltorzult arcára s fényes szemére, melylyel mintha most is látná a kegyetlen éjszakát minden rémeivel... az elgázolt hazával, a vérbefuladt szabadsággal, a megfojtott költővel... S mintha most is hallaná a rejtelmes, nagy, velőhasító jajkiáltást...

Az öreg Puskás végigsimitotta homlokát s így fejezte be:

- Bizony meghalt Petőfi.

*

Rá valami tizenöt évre Szatmármegyébe vetődtem. Egy barátom hítt meg, a ki megígérte, hogy megmutatja az ecsedi lápot.

Egy rekkenő nyári napon, puskával a vállunkon, behatoltunk a sás világába.

Nagy csöndesség vett körül bennünket; még a bogarak sem zümmögtek; még a madarak sem röpködtek; minden teremtetett állat elült és aludt.

Egyszerre a messzeségben tompa dördülés gördült végig az égen. Azután a nádas elkezdett halkán zizegni, mintha azt suttogná: vihar lesz, vihar lesz, vigyázzunk.

Azután a víz elkezdett remegni, fodrosodni. Apró hullámokban szaladt a part felé, mintha ott akarna elbujni.

Madarak jeladó kiáltásai töltötték meg a levegőt. Figyelmeztették egymást a vészre s gyors rebbenéssel menekültek.

Most a vihar első hadoszlopa végigszágulott a lápon. Jajgatva borult le előtte a gyöngesáserdő s összekuszálva emelte föl újra fejét.

Mi egy nádvágó ember kunyhójába menekültünk.

Hirtelen sötétség borult a földre. Aztán nagy dördülés következett, mely megrázott eget és földet s az erőszakosan kettérepesztett felhőből egyszerre leszakadó eső korbácsolni kezdte a lápot.

S a láp jajgatott.

A mint a kis ajtó előtt fekve, kifelé figyeltem, az irtóztató hangzavarból mintha sirást, majd kétségbeesett jajveszékelést, zokogást, nyöszörgést, mormogást, ijedt feleselést hallottam volna ki.

Mintha a láp ismeretlen világának ezer meg ezer rejtelmes állata marná egymást a biztos menedékhelyért... vagy mintha, az elnyomottak csikorgatnák tehetetlenül a fogukat a zsarnok ostorcsapásai alatt...

Kábultan bámultam ki az elemek ütközetébe.

És ekkor egy éles hang, egy óriási kiáltás hasította végig a kaoszt.

Mi volt ez?

Talán a küzködő láp lelkének jajszava?

Talán egy szenvedő embertársam kiáltása, a ki hirtelen megjelenni látja maga előtt a Halált?

És ekkor, mintha agyvelőm sötétségén is villám cikázott volna keresztül, eszembe jutott az a holdas éj a Küküllő hidján... az öreg Puskás elbeszélése... és az a hang, mely a segesvári véres nap éjszakáján jajgatott a sötétségben.

És akkor eszembe jutott, hogy hol vagyok.

Eszembe jutott, hogy a vihar egyik végén van Erdőd, a másik végén van Koltó... A világnak az a két pontja, mely boldognak látta a költőkirályt... és csak ez a két hely látta boldognak...

És a dörgéstől, a villámlástól, a rejtelmes hangok zürzavarától elkábult fejemben különös gondolat támadt. Őrült gondolat volt, de betöltötte minden porcikámat s hevesen zúgott át rajtam, vérem lüktető hullámaival együtt.

Odafordultam társamhoz:

- Hallottad azt a kiáltást?
- Nem hallottam semmit.
- Azt az éles jajkiáltást, mely keresztül zúgott a viharon?
- Hallucinálsz, édes fiam.

...Nem, nem, ez nem káprázat... Ő itt van, itt bujdosik, itt bolyong, hol az első szerelem édes kínjai marcangolták szivét... hol a völgyben nyílnak a réti virágok... hol zöldel a nyárfa az ablak előtt... ott nyargal szilajul a szélvész és villám szárnyán... panaszát belerikoltozza a mennydörgésbe... jajgat elvesztett ifju életén... Siratja rövid boldogságát.

Ne feledjétek ezt ti, kik engem hallgattok, délceg szülöttei e bájos vidéknek, ti szépséges asszonyok és barnaarcu férfiak... a költő lelke itt él köztetek... a virág illatában, az erdő zúgásában, a patakok csörgésében, a vadvirágos mezőket elöntő arany napfényben, vagy az éjjel tovasuhanó fekete madarak éles kiáltásában... de itt él. S gondoljatok rá, ha a lép titokzatos világa felől a vihar mennydörgését halljátok!

A CALUMPITI GYŐZŐ.

Engedjék meg, hogy bemutassam önöknek az előttem is teljesen ismeretlen Tunston ezredest, a calumpiti győzőt. Ugyebár, önök nem hallottak semmit a calumpiti győzelemről? Bevallom, hogy nehéz is erről valamit hallani. Talán én vagyok Magyarországon az egyetlen ember, a ki erről tudomást vett, még pedig azért, mert kezdet óta élénk figyelemmel kísérem az amerikaiak háboruját s érdeklődésem még most se lankadt meg. Nagyon kíváncsi voltam rá, hogyan végez el egy háborút egy olyan nemzet, melynek európai értelemben vett katonasága nincs s a mely Európával szemben mindig ezzel dicsekedett. Várakozásomban nem csalódtam, mert ebben a háboruban tömérdek humorisztikus dolgot találtam. S ha a spanyolok teljes pénztelensége és vezéreik tehetetlensége döntő szerepet nem játszik a háboruban, az amerikaiak tökéletes fiasok voltak volna.

Mindezt azonban csak melleleg jegyzem meg. Másról akarok írni. Az is fölöttébb érdekelt, hogy ez a yankee-ország, a hol a katonai erények absolute nem találhatnak méltánylásra, hogyan fog átalakulni és miképp talál majd magának katonai bálványokat. Nagyon hamar talált. Az első volt Dewey admirális, a ki a manilai öbölben állomásozó rozoga spanyol flottát megtámadta és elsüllyesztette. Dewey admirálisnak olyan ágyúk álltak rendelkezésére, melyek tíz tengeri mérföldre hordtak. Mikor a spanyolok még nem is látták az ellenséget, elkezdtek potyogni a bombák. És micsoda bombák! Minden ilyen bomba tizezer forintjába került az Egyesült-Államoknak. Hanem aztán ha a hajóba furódott, szétrobbant s mint egy tűzokádó kráter lövelt föl, elpusztítva mindent. A spanyolok egész flottáján nem volt tizezer forint ára puska. Őket csak az a tudat vértette föl, hogy királynéjuk a toledói Szent Szűz előtt térdenállva imádkozott értük s kieszközölte számukra a pápa áldását. Ez a fegyverzet azonban háboru idején csak rövid időre elégséges. A mint tehát az amerikai szörnyetegek a szemhatáron megjelentek, a spanyolok gyors és dühös ágyuzás után a partra menekültek, mire Dewey az üres hajókat rommá lövette. A partra futott spanyolok ott levő ütegeikből (talán még tizenhetedik századbeli ágyúkkal lehettek felszerelve) pár napig lövöldöztek az amerikai hajókra, aztán megadták magukat. Mindez Deweynek belekerült harminc emberébe, a kik közül tizet a napszúrás ölt meg. És látták volna, az amerikai lapok hogy tárgyalták a dolgot. Dewey a *manilai hős* címet kapta, az Egyesült-Államoknak legnépszerűbb alakja lett, s e pillanatban Mac Kinleynek komoly konkurrens az elnöki székre.

A második népszerű katonalakjuk, a kiért egészen lázban égtek, Hobson tengerészhadnagy. Hobsonról már komolyabban kell megemlékezni, mert valódi hőstettet hajtott végre. Hobson volt az, a ki egy maroknyi emberrel a *Merimac* hajón a sant-iágói öböl torkolatához evezett, ott a hajót elsüllyesztette, ő és emberei pedig a parti ütegek golyózápora közt csónakon elmenekültek. Ez a hajó zárta be Cervera hajóhadát az öbölbe, a mivel a sorsa is eldőlt.

A vitéz tett hatalmas üdvívalgás követte az Egyesült-Államokban. Vezércikk, vers, dráma, fotográfia hirdették Hobson dicsőségét százezer és millió példányban. Mikor hazatért, úgy fogadták, mint egy királyt, nem, nem mint egy királyt... ez kevés... mint egy primadonnát. Nem hogy a lovait kifogták volna, hanem be sem fogták. Mindig álltak rendelkezésére rajongó fiatalember, a kik bármerre ment, huzzák a kocsiját. Nem is ment emberszámba, a ki kezét nem fogott vele. Nem is tekintette magát *fashionable* asszonynak, a ki meg nem csókolta... Csak házassági ajánlatot ezerkétszázat kapott. Valószínű, hogy az ezerkétszázegyediket fogja feleségül venni. A delirium jó sokáig tartott, de aztán elpárolgott és a lelkesültség jobb zsákmány után nézett.

Ilyet találni nagyon nehéz volt. Nem mintha az amerikai hadsereg nem bővelkednék hőstettre elszánt férfiakból, hanem mert az alkalom hiányzott hozzá. Olyan gyámoltalan ellenféllel szemben, mint a gyarmati spanyol, nagyon nehéz volt hőstetteket elkövetni. Mindenütt lanyha ellenállást tanusítottak s ostoba módon, gyorsan megadták magukat. A háboru elposványosodott, a jól fizetett önkéntesek zúgolódtak, a pacifikáció lassan ment s a dicsőségre szomjas katonák láztól gyötörve a kórházakba kerültek...

Szerencsére kiderült, hogy a filippinók, vagyis a Fülöp-szigetek lakói a maguk módja, nem pedig az amerikaiak értelmezése szerint akarnak boldogulni. A spanyol iga helyett nem hajlandók az amerikai igát a nyakukba venni s nem fogadják el ezt a szabadság nevében sem. Otis tábornok vezetése alatt tehát újra megkezdődött a harc - és most érkezünk a calumpiti hőshöz, Tunston Frigyeshez.

Ennek az embernek a pályafutása ránk elmaradt európaiakra nézve nagyon érdekes. Mi a fiainkat valamely pályára elkészítjük, ha azon nem boldogul, akkor vége, elproletárosodik s a legjobb esetben egy nyomorult kis hivatalban tengeti végig az életet. Soha még csak eszébe sem jut sorsán változtatni, javítani, legföljebb a totalizátor vagy a kártya útján. Mert az élet küzdelmeivel szemben gyáván van nevelve, nevelési rendszerünk az akaratot és az önállóságot elhanyagolja. Ha a fiunkat katonának akarjuk nevelni, beszorítjuk a kadétiskolába, aztán tömjük pénzzel, ő meg, akár tehetség, akár nem, megállapított időközökben lép följebb s elnyeri a felsőbb sarzsikat. Nézzük most Tunston barátunk karrierjét.

Kanaszban született, s apja elvégeztette vele a gimnáziumot. Ekkor megkérdezte tőle, hogy mi akar lenni?

- Még nem tudom, mert az életet nem ismerem.

- Nos, nesze száz dollár, eredj és ösmerd meg az életet.

Nálunk erre a fiatalember elmegy az orfeumba, s a száz dollárt két nap alatt eldözsöli. Ifjabb Tunston utazni óhajtott s ezért beállt vasuti konduktornak. Ilyen minőségben sok várost és sok embert megismert. Egyszer udvariasságból egy öreg utasnak átengedte a vonaton konduktori ágyát. Az öreg látta a beszélgetéséből, hogy tanult fiu s fölszólította, hogy menjen vele birtokára, a számadásokat vezetni. Tunston elment s az öreg marhatenyésztő mellett dolgozott két esztendeig. Ekkor egy ciklon elpusztította a farmot. Sok ember, még több marha ott veszett. Tunston nyeregbe ül, a legközelebbi városba vágat s ott nagy riportot ír a szerencsétlenségről a helyi lapba. A szerkesztő boldog, mindaddig, míg Tunston tiszteletdíjat nem kér. Ekkor goromba lesz, végre revolverre kerül a dolog. Több golyóváltás után Tunston átlövi a szerkesztő balkarját, mire ez - mit gondolnak, mit tesz? - szerződötteti Tunstont belső dolgozótársnak. Ha jól is lő, nemcsak jól ír, méltán helyet foglalhat egy amerikai szerkesztőségben. Tunston mint ujságíró politikával kezdett foglalkozni s ezen a réven állást kapott Washingtonban, a földmívelési minisztériumban. 1894-ben, mikor az alaskai aranybányáknak első hire érkezett, a kormány őt küldte ki, hogy a dolog mibenlétét kikutassa. Ezer veszedelem közt tört magának utat odáig, de ez még nem volt neki elég. Dawson Cityből a Jeges-tengerre ment s résztvett a cethalászatban. Hazatérve megtette jelentését a kormánynak, aztán lemondott állásáról s fölolvásó körutat tett Kanaszban. Még megemlítjük, hogy Mexikóban is volt s kávétermesztéssel próbált szerencsét. De ezt hamar megunta s visszatért Newyorkba, hol beállt vasuti hivatalnoknak. Közbe pedig egy kivándorolt francia katonatisztől leckét vett a hadi tudományokból. Ezt a tudományt aztán gyakorlatilag is érvényesíteni akarta s elment mint önkéntes Kubába, a fölkelők soraiban verekedni. Itt a tüzéséget bizták rá s csakhamar ezredességig fölvitte. Sebekkel megrakva tért vissza hazájába s a kanasziak lelkesen

fogadták. Akkor tört ki a spanyol-amerikai háború s honfitársai egyhangulag megválasztották a 20-ik számú kanzaszi önkéntes gyalogezred parancsnokává.

Ez az amerikai katonai karrier! 1897-ben vasuti tiszt, 1898-ban ezredes. Ilyen gyorsan még tán a főhercegek sem avanzsiroznak nálunk. A kanzaszi önkéntesek élén a Fülöp-szigetekre került s hála a barnabőrű tagok ellenállásának, ma tábornok, sőt calumpiti hős!

Ez a calumpiti ütközet kisebb volt, mint a königgrätzi vagy az asperni. Összesen tán tízezer ember állt szemben egymással. A baj az volt, hogy a filippinók igen jól föl voltak fegyverkezve, hisz puskáikat az amerikaiaktól kapták (de a spanyolok ellen). Hosszas ágyuzás után Tunston megunt a dolgot, elővette revolverét, intett a marcona legényeknek s az ezred egyszerre rávetette magát a taglokra. Ez a roham döntötte el a csata sorsát. Tunston volt a nap hőse.

Három nap múlva megkapta Mac Kinleytől tábornoki kinevezését, az ezred pedig gyűlést tartott s ott az ellenségtől elvett sáncok közt elhatározta, hogy Tunstont a legközelebbi ciklusra meg fogja választani Kanzas állam kormányzójának.

Kanzas államban azóta az újszülött fiuk felét Tunstonra keresztelik.

Németországban sokat mulattam azon, hogy az utcák és a gyerekek fele vagy Frigyes, vagy Vilmos, vagy Frigyes Vilmos. És ime, a demokratikus köztársaságban épp úgy megvan a személyi kultusz, mint az európai császárságban. Azzal a csekély különbséggel mégis, hogy az amerikaiak az ő körükből kinőtt polgártársért rajonganak s neki hódolnak, mintegy azt mondva fiaiknak: *Légy derék ember, te is olyan sokra fogod vinni, mint Tunston, mert ime hazánkban a legmagasabb polc is nyitva van előttünk.* Tessék elképzelni, micsoda ambícióra serkenti ez a fiatal yankeeket! Bezzeg a német apa pusztán lojalitásból kereszteli a fiát császárra nevére, - mert világos, hogy azzal nem kecsegtetheti: Tanulj fiu, császár lesz belőled.

Próbáljuk meg most ezt az amerikai dolgot magyarra fordítani. Tegyük föl, hogy Lobkovitz megveri az oroszokat, tegyük föl, hogy erre Hentaller úgy fölkel, hogy fiát, Gábort (a lölle Robinettit) Lobkovitzra kereszteli. Lesz belőle *Hentaller Lobkovitz*. Ugy-e, kómikusan hangzik? Pedig csak annyit jelentene, mint Pulszky Garibaldi vagy Vámbéry Rusztem, - a mit mindenki természetesnek talál.

Tanulságul csak azt akarom kijelenteni, hogy a katonaság kultuszától még egy olyan szervezetű és szellemű civilország se ment, mint Amerika... S egy év óta egy egész nagy nemzet, még pedig dolgozni tudó, munkás, józan nemzet táplálkozik belőle, lelkesül rajta... Még az amerikai magyarok is tüzet lehelnek és lángot lelkesedésükben... A ki nem hiszi, nézze meg az amerikai magyar lapokat.

És igazuk van. Örülünk neki, hogy találtak e tekintetben egy kis külön hadi táplálékot. Mert abból, hogy a honvédőrség egyszer egy esztendőben fölmege a budai királyi palotába őrt állani, mi itthonvalók is csak nagyon szegényesen tudunk megélni.

STEEVENS.

A fiataliságot a kalandos olvasmányok sokszor meggondolatlan tettekre ragadják. Robinzon története hozza először mozgásba az ifjui fantáziát, azután jönnek Mayne Reid, Cooper regényei, majd rákerül a sor Jules Verne-re s társaira. Ekkor a fantázia már a forrás pontján van s emésztő vágy gyullad a kebelben megismerni ismeretlen földrészeket, exotikus népeket. S aztán jön a kivitel. Gimnázista fiuk nekiindulnak a világnak harminc forinttal, a ki legmesszebb jut, az eléri Fiumét, honnan az atyai rendőrség rendesen hazaszállítja. A görög-török háború idején egész csomó tizenöt-tizenhat éves fiút kellett hazaszuppolni a szülei házához, a kik mind a török táborba igyekeztek. Az ősz óta is számos gyerekről emlékeztek meg a lapok, a kik, égvén a vágytól, a búrokon segíteni, nekivágtak a világnak s szerencsésen el is jutottak Nagybecskerekéről Kisujszállásig. Még szerencse, ha elcsipik őket s nem engedik eltűnni, mert a meghatározhatatlan, ködös vágyon kívül nincs semmi bennük, a mi őket ilyen vállalkozásra kvalifikálná. Mert másképp áll a dolog a francia, német s különösen az angol gyerekekkel. Ezek, tegyük föl, szökve elhagyják hazájukat s világjáró hajóik egyikén elmennek Amerikába: ott kilyukadnak saját hazájuk gyarmatain, a hol az ő nyelvük, az ő nemzetük, az ő kormányuk uralkodik, parancsol. Szóval, van, a ki törődjék, foglalkozzék velük s vagy fölkarolja őket, ha életrevalók, vagy biztos őrizet alatt hazaküldi, ha hasznavehetetlenek. S ők ott is Ó-Anglia, Germánia, Frankhon dicsőségén és gazdagságán dolgoznak. A mi fiaink már Fiumében idegen világba kerülnek, s ha tovább vetődnek, elvesznek a világ forgatagában. Ha beválnak, idegen nemzetnek válnak hasznára, mi pedig a mérlegen beirhatjuk őket veszteségnek. Ha elkallódnak a külföldön, az pláne veszteség. Hátha itthon el tudták volna végezni a nemzeti munka bármi kis részét?

Azért hát ne bolondozzatok, fiuk, hanem maradjatok itthon. A kinek van rá pénze, az igenis menjen ki külföldre, itthon végzett tanulmányai befejezésére, de oroszánvadászat és vörösbőrűek ellen való harc céljából ne mozduljatok ki Lovászpátonáról.

Nem tagadom, hogy magam is kalandvágyó ifju voltam egykor s kis hijja volt, hogy tizenkilenc éves koromban be nem álltam a francia idegen légióba. Már annyira mentem, hogy a trieszti kikötőben fölkerestem egy marseillei hajó kapitányát s alkudoztam vele, hogy mennyiért visz el Marseillebe. Mikor megtudta, hogy miért akarok oda elmenni, kijelentette, hogy ingyen elvisz, ha becsületszavamat adom, hogy Marseilleben tényleg beálllok az idegen légió katonájának. Gondolkozási időt kértem estig. Délután a hajó kormányosával ismerkedtem meg a kávéházban. Ő azelőtt az *Invincible* nevű francia hadihajón szolgált, mint a tengerészgyalogság káplárja s Tonkingban együtt harcolt az idegen légióval. Ő aztán elmondta, hogy micsoda élet ez. Kijelentette, hogy a biztos halálba megyek. A fáradalmak és az ázsiai láz meg fognak ölni. Erre aztán meghátráltam. Éreztem, hogy nem arra születtem, hogy a tonkingi faerődben, az őserdők közt lassan hervadjak el, éjjelenként hallgatva a vadállatok ordítását és a mérgezett nyilak surranását.

És itthon maradtam.

Mindezek a dolgok eszembe jutnak most, mikor azt olvasom a külföldi lapokban, hogy egy jó ismerősöm, G. W. Steevens, a *Daily Mail* egyik harctéri levelezője, meghalt az ostromlott Ladysmithben. Őt is a kalandos élet szeretete döntötte korai sirjába. Apja előkelő, gazdag ember volt, a ki fiának gondos nevelést adott. Azt hitte, mint ügyvéd fogja pályáját megfutni, vagy képviselő lesz, vagy Indiában csinál civilkarriert. Talán Steevens maga is ezt hitte. Már az oxfordi egyetemen rugta a labdát és evezett Cambridge ellen, mikor a zurnaliszta váratlanul kitört belőle. Az apja egy vakáció alkalmával pénzt adott neki, hogy menjen Párisba

egy kicsit mulatni. Ő felült a *repülő skót* nevű edinburgh-londoni iszonyu sebes gyorsvonatra, hogy Londonba utazzék. A vonat azonban utközben kisiklott s vagy husz ember meghalt. Steevensnek is összeroncsolódott a kis ujj. Ő a sebet beköti zsebkendőjével, a legközelebbi városba siet, s összes pénzét arra fordítja, hogy a londoni *Daily Mail*-nak egy több száz soros tudósítást táviratozzon. Azután a kórházba megy és a kis ujját amputáltatja. Három nap múlva megjelenik a *Daily Mail* szerkesztőségében, hogy költségeit fölvegye.

- Hány éves ön? - kérdé a szerkesztő.

- Husz.

- Tudja-e, fiatalember, hogy önben kiváló zszurnaliszta rejlik?

- Eddig nem tudtam.

- Sőt becses írói tulajdonságokat is elárult. Mondhatom, hogy tudósítása általános föltűnést keltett.

- Nagyon örvendek.

- Elannyira, hogy én fölszólítom, hogy lépjen be a redakcióba. Van kedve hozzá?

- Nem tudnék határozott feleletet adni, mert jóformán belenyugodtam már abba a pályába, a mit az apám nekem szánt... bár ahhoz nincs kedvem, ezt már határozottan mondhatom.

- Ön született zszurnaliszta.

- De irodai munkához nincs kedvem, annyit mondhatok.

- Nem is kap. Ön az ugynevezett *nagy riportot* fogja csinálni.

- Magyarázza meg *theoretice*, hogy mi az, mert *practice* már próbáltam.

Rövid beszélgetés és gondolkozás után Steevens fölcsapott. Valami két hónapig bejárt a szerkesztőségbe, mert a belső étellel, a lap zártának idejével, a betűk minőségével, szóval az elkerülhetetlen chablonokkal meg kellett ismerkednie.

Én Kielben, az Északi- és Keleti-tengert összekötő csatorna megnyitása alkalmával, 1895-ben, ismerkedtem meg vele. Nem mondom, hogy barátságot kötöttünk. Az angol ember nehezen barátkozik. Jól öltözködő, simára borotvált, kimért modoru, hallgatag uriember volt. A legtöbb ujságíró nem is tudta, hogy kicsoda. Én ma megtaláltam külföldi emlékeim közt a vizitkártyáját és megtaláltam azt a fényképet, melyen az orosz cár fredensborgi (dániai) nyári kastélyának terrászában együtt vagyunk levéve. Épp olyan ezen a képen, mint a *Graphic* két hét előtti számában, hol szegény Steevens ezzel az aláírással jelent meg: *Meghalt Ladysmith-ben, az ostrom alatt, tifuszbán.*

Micsoda mozgalmas életet élt az utolsó öt év alatt! Résztvett a csitrali hadjáratban, Indiában, a török-görög háboruban, a rennesi Dreyfus-pörben, Kitehener basát kísérte Egyiptomba, a dervisek ellen vezetett hadjáratban, mely Omdurmánnál megtörte a mádi hatalmát. Minden expediciójáról könyvben is beszámolt a közönségnek, melyek közül az utolsó, a *Lord Kitchenerral Kartumig* című, valósággal szenzációt csinált. Közben ráért megházasodni is, de mikor a dél-afrikai helyzet kritikussá kezdett válni, otthagyt az ifju nőt, családot s a Fokföldre, onnan Natálba sietett, mert a köteleesség parancsolta, a hivatás szölitotta. Az ellenségeskedés megkezdésekor már ott volt s Withe tábornokkal ő is bent szorult Ladysmithben.

S most következett hirlapírói pályájának legnehezebb része. Hogyan lássa el lapját tudósításokkal? Mint igazi ujságírónak, ez a gondolat végtelen gyötrelmeket okozott neki. Végre aztán megtalálta a módját. A kaffer munkások közt toborzott magának egy csomó ügyes, fiatal

fickót s ezekkel küldte ki táviratait és leveleit A kaffer mindig vitt magával egy levelet is, mely így szólt:

A bur parancsnoknak!

Tisztelt uram! Én nem vagyok kém, sem katona, hanem újságíró! Nekem az a kenyerem, hogy a lapomat tudósítsam. Kérem, olvassák el a kaffernél talált leveleimet, azt hiszem, nincs bennük semmi, a mi az önök hadműveleteinek árthatna. De elolvasás után kérem az ég szerelmére, továbbítsák, hogy Londonba juthasson. Tisztelettel és üdvözlettel

G. W. Steevens,
a *Daily Mail* levelezője.

Ez a levél arra az esetre szólt, ha a kaffer hirtűt a burok megcsipik. S mikor a londoni polgár a reggeli teánál a táviratokat olvasta, nem is sejtette, hogy a szegény, félmeztelen néger, a ki hason csuszva-mászva mérföldekre terjedő utat, forró nappal és hűvös éjjel, mennyi halálfélelmet állott ki, míg az írást rendeltetése helyére juttatta.

A Steevens kafferei tényleg két ízben Joubert bur tábornok kezébe kerültek, s ő hűségesen továbbította a leveleket, ezzel a fölirattal: *Láttam, Joubert*. A kaffereket azonban, biztosság okáért, agyonlövötte.

Egyszer azonban a levelek elmaradtak, szegény Steevens megbetegedett. A gyalázatos ivó-viztől megkapta a tifuszt. Ladysmithben akkor már nem volt egy egészséges falat, egy korty bor s egy csepp orvosság sem s az orvosok tehetetlenül álltak a sok beteggel szemben. Steevensen sem tudtak segíteni. Ott hentergett egyszerű szobájában, melynek összes butorzata egy tábori ágy, egy asztal, két szék s ifju szép neje arcképe volt. Lázálmában hallgatta a bombák szétrobbanását, a csapatok ide-odaszaladgálását, a dobszót s a trombitajeleket. Mikor meghalt, egyedül a *Times*-nek az afrikai lappangó láztól szintén elgyötört levelezője ült a fejénél, fogta le hánykolódó testét és simította le tágra nyílt szemeit.

Igy halt meg ez a nyugtalan lelkű ember, alig 32 éves korában, tíz kötet kitűnő munka hátrahagyásával.

LOS MISMOS PERROS, CON ALTROS COLLARES.

Este volt. A kávéház ablakában ültünk s az óriási üvegtáblán keresztül nézegettük, hogyan sötétedik az ég és világosodik a város. Számos világlátott ember lévén a társaságban, európai kérdéseket feszegettünk. Csakhamar áttértünk arra, hogy ki fog győzni a spanyol-amerikai háboruban?

A spanyol elszánt, kétségbeesetten vakmerő, büszke nemzet, de vérevesztett, koldus. Dél-Amerikát benépesítette, az anyaország meg pangott. Amerika kincsei korrumpálták.

Ellenfelében megvan az angol-szászok hideg bátorsága, kitartása, szivóssága. És mindennek fölött pénze van.

Minden spanyol szuronyra egy zsák dollár esik. Az eredmény nem lehet kétes.

- Ez nálatok csak kombináció, - szólt Kádár, a ki előtte való nap jött haza Párisból, - de majd én tényeket fogok elbeszélni, a melyek ezt a kombinációt megerősítik.

*

Párisban a *Dél Csillaga* című kávéházba szoktam járni, mely a Boulevard Saint Michelen fekszik. A kávéházba a Salon des refusés művészei, diákok, írók és olyan külföldi alakok járnak, a kiket a párisi nyelv rastaquouéreknek, röviden *rastáknak* hív.

Járt oda egy olajbarna ur, a ki sokat beszélt, sokat gesztikulált és sokat fogyasztott, de keveset fizetett.

Legalább Jean egy napon odajött hozzám:

- Ösmeri monsieur Lorenzot?

- Személyesen nem.

- Ma jubileumát üli.

- Hogyhogy?

- Ma itta meg a kétezredik feketekávéját.

- Lehet neki gratulálni?

- Neki lehet, de a kávéháznak nem.

- Miért?

- Mert a kétezer feketéből egyet se fizetett meg.

- Mi az ördög! S a gazda ezt türi?

- A patron maga is dél-fanciaországi spanyol... naturalizált francia... titkos spanyol rokonszenvei vannak. De azt hiszem, a mai napon átlépte türelmének küszöbét. Nézze!

Don Lorenzo egy sarokban dominózott valakivel. A gazda odalépett és megérintvén vállát, intett neki, hogy kövesse. Don Lorenzo hátrasimitotta fekete haját, villámgyorsan körülnézett, mintha egy jó barátot, vagy egy tag kijárást keresne, aztán emelt fővel követte.

Tíz percig gesztikuláltak kölcsönösen a sarokban. Ekkor úgy látszott, mintha a gazda halasztást adott volna don Lorenzonak a feketék kifizetésére nézve.

Nemsokára megtudtuk, hogy minő föltételek mellett.

Don Lorenzo hozzám jött.

- Azt hallottam, hogy ön a lovagias és nemes magyar nemzethez tartozik.

Haboztam. Ez az ember meg akar pumpolni.

- Igen uram, - mondtam végre elszántan, - de pénzem nincs.

- Pénz? Ki beszél itt pénzről? Itt csak jótállásról van szó.

- Hogyan?

- Őszintén szólva, én roppant kávébarát vagyok. Leves, bor és pálinka, sőt néha hus helyett is feketekávé-t iszom. Így történt, hogy kétezer feketekávényi kontóm van a *Dél Csillagá*-nak tulajdonosánál. Álljon jól, hogy ki fogom fizetni.

- Az egészért?

- Nem. Fölosztottam barátaim közt. Önre négyszáz fekete esik.

- De aztán meg fogja fizetni?

- Hogy kérdezhet ilyent egy andaluziai nemestől? - kiáltá büszkén. - Azon fordul meg, hogy kibékülök-e atyámmal, a ki megharagudott reám, mert az ellenzékhez csatlakoztam.

Az lett a vége, hogy jótálltam négyszáz feketéért. Írásba kellett adnom a patron kezéhez.

Ez volt megismerkedésem don Lorenzóval. Attól kezdve megint nem reflektált reám.

A mint kezdtek bonyolódni a spanyol-amerikai ügyek, azon mértékben élénkült don Lorenzo.

Egy napon a kávéház oszlopain a következő falragasz jelent meg:

Föl a latin zászló védelmére!

Az aljas kalmár nép a latin faj egyik dicső sarjadéka ellen támad. A boltosok ki akarják dobni a lovagok nemzetét Amerikából.

A hollandi tulipánültetők utódai szembe mernek szállni Cid és don Caesar de Bazan ivadékaival.

Itt a latin unió hatalmáról, - többet mondok, Európa felsőbbbségéről van szó.

A vakmerő jingo ezzel hadat üzen az ó-világnak. Európát, a civilizáció bölcsőjét katasztrófa fenyegeti, ha összefont karokkal engedi kidobni a spanyol nemzetet Amerikából.

Ez nem spanyol ügy, ez nem is a latin faj ügye, ez egész Európa, ez az egész emberiség ügye az indiánok szemérmetlen kiirtói ellen.

Meg vagyok bizva, hogy a szent ügy számára katonákat toboroznak.

Bővebb fölvilágosításokat a *Dél Csillaga*-kávéházban egész nap adok.

Don Lorenzo de Viscaya
andaluziai nemes, a San Ildefonso-apátság
örökös ura.

A diákok, bohémek és rastaquouérek kíváncsian olvasták a hirdetést. A legtöbben nevettek rajta. Magam is. Nem nagyon lélekemelő az a tudat, hogy a San-Ildefonso-apátság örökös ura helyett egy napon négyszáz feketét fogok fizetni.

A proklamációnak azonban híre ment a Boulmichen és a Quartier Latinban s pár nap alatt husz-huszonöt kétségbeesett ember jelentkezett, a kiket főképp a San-Ildefonso-apátság kecsegtetett, melyről azt hitték, hogy a vállalat arra van betáblázva. Don Lorenzo mindegyiket bejegyezte egy könyvbe, lelkes szavakkal buzdította, s melegen rázta a kezüket.

Közbe egy hatszáz feketés bont be is váltott, a miből láttam, hogy kapott egy kis pénzt Spanyolországból.

Egy napon láttam, hogy az egész fölfogadott csapat bevonul a kávéházba és don Lorenzoval óhajt beszélni.

Don Lorenzo kissé zavartan pislogott feléjük, de egy spanyolt ilyen esetekben sohse hagy el a hidegvére. Szokva vannak ők ahhoz, hogy a bikát a szarvánál fogva megragadják.

Intett nekik és fölvezette őket az első emeleti billiárdterembe. Én utánuk mentem.

- Mivel szolgálhatok uraim? - kérdé fesztelenül.

- Ezredes ur! - szólt egy rendkívül kiéhezett fiatalember, - előleget kérünk a nemes spanyol nemzettől. Mikor fölfogadott, megígérte, de még nem adta meg.

Lorenzo nagyot sóhajtott.

- Barátaim, az előleget csak akkor adhatom át, ha a spanyol határt átléptük s mikor már önök, tisztelt uraim, nem szökhetnek meg.

E gyöngéd célzásra semmi sem hangzott abból, a mit a népszónokok úgy szoktak nevezni: *a fölháborodás moraja*. E helyett egy fenyegető hang megszólalt:

- Azt mondják, szenyor, hogy ön már megkapta a nekünk járó pénzt.

- Alávaló gaz rágalom! - kiáltott Lorenzo.

- Ezredes ur, hát az apátság? - mondá egy hang a háttérben.

- Az apátság? - szólt szomorú mosolylyal Lorenzo. - Csak a címünk van meg, az apátságot még arragoniai Ferdinánd megszüntette.

Most kezdett morajlani a csapat. Egy cigányképű ifjú előlépett és szólt:

- Ezredes ur, van egy jó eszmém, ha tetszik, előadom.

- Beszéljen barátom.

- Tegnap a Grand Cafében egy amerikaival ismerkedtem meg, a ki egy millió dollárral jött Párisba, hogy itt az Egyesült-Államok számára önkénteseket fogadjon.

- Egy millió! - zugott végig a csapaton.

Lorenzo torkon ragadta az ifjút.

- S ön megingott? Nyomorult! Ön árulójává akar lenni a szent ügynek? Micsoda ön? - rikácsolt vadul.

- Olasz vagyok.

- Olasz? A rómaiak utódja? Hitvány söpredék!

- De kérem...

- Megfojtalak...

- Ereszsze el a torkomat, mert a késemért nyulok...

- Nem addig, a míg meg nem mondod, hol lakik az az amerikai...

- A Hotel Bristolban.

- Jól van. Majd gondoskodom róla, hogy ellenaknáit fölrobbantsam... kitekerem a nyakát... holnap jőjjenek el megint ide.

E szavaknál lesiettem a kávéházba s elfoglaltam szokott helyemet. Pár perc múlva megjelent don Lorenzo, a toborzó plakátokat eltávolította az oszlopokról és elsietett.

Másnap az volt az első szenzáció a kávéházban, hogy az apátság örökös ura beváltotta az összes bonokat.

Három órakor megjelent a szabadcsapat, s némán, mint a kísértetek, vonultak föl don Lorenzo után a billiárdterembe. Én utánuk.

- Uraim! - kezdé az andaluziai nemes, - tegnap óta, mint biztos forrásból tudom, a politikai helyzet s az európai érdekkör jelentékenyen megváltozott. E pillanatban úgy áll a kérdés: akarunk-e mi, latinok és európaiak, mint a régi civilizáció bölcsőjének gyermekei, egy szabadságáért küzdő nemzetnek segítségére sietni...

- Akarunk! - kiáltott a banda egyértelműleg.

- Köszönöm uraim, hogy önök a kicsinyes nemzeti szempontokról föl tudtak emelkedni a világszabadság magaslatára... erről ösmerek rád, öreg Európa, a ki nem kérdezed, ki küzd, csak az ideált nézed... és ezrével ontod fiaidat a csatamezőkre, hol a népszabadságért küzdenek... Uraim, karöltve kell haladnunk azzal a virágzó, munkás, erős nemzettel, mely az őserdők helyén a legnagyobb civilizációt honosította meg... nekünk a csillagos lobogó alatt kell a zsarnok Cortez és a hóhér Pizarro utódjai ellen harcolnunk... Erre megesküdtem anyámnak, a ki kubai nő volt és karjaim közt halt meg éhen...

- A dologra, a dologra! - kiáltott a cigánypofájú olasz türelmetlenül.

- Ott tartok már, uraim! Holnap délután találkozunk a nyugati pályaudvarban. A vonatra szálláskor mindenki kap tíz dollárt. Havreban a *Castor* nevű amerikai fregatra szállunk és a behajózás pillanatában mindenki még száz dollárt kap...

- Éljen, éljen! Éljen az ezredes! - ordított a banda s vállaira kapva körülhurcolta don Lorenzot.

Mikor újra a kávéházban ültünk s a szabadcsapat kifelé vonult, don Lorenzo rájuk mutatva így szólt hozzám:

- *Los mismos perros, con otros collares.*

(Mely spanyol közmondás magyarul így szól: *A kutyák megmaradtak, csak a nyakövrük más.*)

HARCTÉRI LEVELEZŐK.

Az angol ujságoknak megint jó dolguk van. Lázás sietséggel folyik a munka. A szerkesztőségek permanenciában vannak, hogy négy-öt kiadást rendezhessenek naponként. A nyomda gépei folyton dübörögnek, ontják a befektetett papírost a legújabb hírekkel s a rikkancsok egész nap üvöltenek az utcákon, hogy lapjaikon tuladjanak...

Ki gondol azokra a szegény fiukra, a kik Dél-Afrika vad sikságai és magas bércei közt szenvednek, fáradnak, hogy mister John Bull másnap a teája mellett ne csak friss piritós kenyeret, hanem friss harctéri táviratokat is találjon? Rosszabb dolguk van nekik, mint a katonának, mert először ők épp úgy kockára teszik életüket, mint a katonák, másodszor róluk nem gondoskodik senki, nekik maguknak kell ellátnia magukat mindennel. Igaz, hogy rengeteg pénzzel dolgoznak, de mit ér a pénz, mikor civilizálatlan országban folyik a háború s ha a legnagyobb erőfeszítéssel sem képesek földelni távirataikat?

A multkor olvastam egy londoni lap dicsekedését, hogy neki a harctéri szolgálat naponként hétezer forintba kerül. S örülhet, ha ezért naponta ötszáz forint ára távirat megjelenik a lapjában. Igaz, hogy ez a közönségre s a konkurrenciára való tekintettel talán mégér neki huszezer forintot. Így aztán mégis nyer az üzleten.

Pár év előtt alkalmam volt érdekes dolgokat hallani az angol harctéri levelezőkről. Innsbruckban megismerkedtem mr. Melton Priorral, a *Graphic* harctéri rajzolójával, a ki ott a csitráli hadjárat fáradalmait pihente ki. Ez a Csitrál egy kis indiai fejedelemség a Himalaya hegyei közt. Melton Prior éppen Kis-Ázsiában rajzolgatott örmény vérengzéseket (a mi mindig népszerű az angol közönség előtt), mikor megkapja a parancsot, hogy Indiába utazzék. Azonnal Sztambulba sietett, onnan hajón Port-Szaidba ment, ott fölkapott a Peninsular-Company hajójára és Bombayban kötött ki. Itt már tekintélyes summa várta, a mivel ő megkezdte az expedíció szervezését. Két jó ló, két szolgál, jó sátor.

De hát ő csak rajzoló volt. Nehezebb dolguk volt a napilapok tudósítóinak. Mindegyiknek volt egy magántitkára és három-négy katonaviselt hindu szolgálja, a kiknek föladatuk volt a táviratokat elhagyott vad vidékekről, sokszor ellenséges törzseken keresztül, táviróállomásra vinni. Minden levelező és inas egy-egy jó revolvert viselt az övében, hat halállal.

Mialatt az expedicionális hadtest szervezkedett, a levelezők is szervezkedtek. Mikor az utóbbiak készen voltak, összegyűltek tanácskozni s aztán deputációt küldtek a vezérő tábornokhoz s helyzetük tisztázását kérték. Ekkor a következő párbeszéd fejlődött ki:

Tábornok: Hányan vannak az urak?

- A szolgálakkal együtt kétszázan és száz ló.

T.: De uraim, ez roppant sok, ennyit nem vihetek magammal. Nem lehetne felére redukálni?

- Lehetetlen. Nem dobhatunk ki senkit.

- Akkor nem viszek el senkit.

- Hogy érti ezt? - kérdé a *Times*, a ki a szóvivő volt.

- Ugy, hogy nem engedem meg, hogy kövessenek.

- Mi alapon?

- A hadügyminiszter rendelete alapján, a kinek jelenteni fogom, hogy az ujságírók oszlopa akadályozza hadseregemet a szabad mozgásban.

- Megvan már az a rendelet?

- Meglesz!

- Nohát, mi szeretnők azt a hadügyminisztert látni.

És az ujságírók eltávoztak.

Megindult a drótverés Bombay és London közt. A tábornok is verte, meg az ujságírók is verték. De az ujságírók, úgy látszik, jobban verték, mert másnap megérkezett a hadügyminiszter rendelete, mely meghagyta a tábornoknak, hogy az ujságírókat igenis vigye magával.

A tábornok magához hivatta a reportereket.

- Uraim! Mást gondoltam. Önök, mint önálló hadoszlop velem jönnek, de colonel Troust vezetése alatt. Ő neki föltétlen engedelmességgel tartoznak, különben zavar lesz.

- Elfogadjuk.

Igy vonult a hadsereg a Himalaya bércei közé, három hónapra. A vezérkar és az ujságírók (a kik különben mind katonaviselt emberek voltak) nagyon megbarátkoztak - s Anglia csakugy visszhangzott az angol fegyverek dicsőségétől. A jó fiuk nagyon hálásnak mutatták magukat s a legegyszerűbb csetepatét is fényesre kikenték. Hullott is a kitüntetés meg az előléptetés a katonák nyakába a háboru után, - a névtelen vándormadarak pedig vonultak odább, új dicsőséget szerezni - másoknak.

Hányan estek el közülök távoli világrészekben! Így legutóbb az omdurmani ütközetben, a dervisek ellen, a *Daily Telegraph* levelezője. Elsőnek hatolt Omdurmanba, megtudni, hogy elfutott-e már az ellenség s hátramaradt lézengő dervisek agyonverték. Kollégái siremléket tettek végső nyugvó helye fölé.

Egy ilyen tragédiát csinált meg igen szép rajzokban Melton Prior.

Első kép: Az előfizető dühösen olvassa a lapot. Harmadik napja, hogy nincsenek friss harctéri táviratok.

Második kép: Goromba levelet ír *to the editor of The Times*.

Harmadik kép: A szerkesztő fölolvassa a munkatársaknak és mind szidják a levelezőt.

Negyedik kép: Bokros afrikai vidék. Tépett ruhában ott fekszik egy alak halva. Ez a levelező. Mellette egy sakál tutul, fölötte egy prédára leső sas kering. Vége.

A török-orosz háboru volt az első, melyben a magyar lapok levelezői is szerepeltek. Két fiatal ember volt lent: Mócs Zsigmond, a ki szegény azóta már meghalt és Lukács Gyula, a ki ellenben azóta már képviselő lett. Persze a török táborban voltak, ott, a hol a rokonszenvünk. Nehéz szolgálat ez, mert bizony nem sok pénz zörgött a zsebükben. Tudósításaik fő jellemvonása az volt, hogy a törökök mindig győztek, a mi helyes volt, mert ez kellett a magyarnak. Lukács máig sem hiszi el, hogy az oroszok győztek, s ha az ember ki akar vele ötven percentre egyezni, mondván, hogy az *erkölcsi* győzelem kétségtelenül a törököké volt, - ezzel sem elégszik meg.

Egy vidám koholmánynyal máig is boszantják Lukácsot.

Ott voltak ők a Szulejmán basa sipkai harcainál s vele vonultak vissza Drinápoly felé. Ekkor történt, hogy Gyulát a kozákok majd hogy el nem fogták. Ha Mócs nincs ott, a ki közbevágot

és egypár kozákot lelőve, a többit el nem kergeti, ma a monori kerület képét bizonyára más viseli. Denique Mócs elűzte az ellent, Lukács pedig megindultan borult nyakába és így szólt:

- Édes Zsigám, ezt sohasem felejttem el neked...

- Kérlek...

- Örökre hálás leszek érte...

- Ugyan hadd el, te is csak így tettél volna...

- Életem-vérem, mindenem a tied s ha valaha az életben bajba kerülsz, rám mindig biztos számíthatsz...

- Ne bomolj, öreg, gyáva gazember volnék, ha nem siettem volna segítségére... De most gyerünk!

Vágtatva indultak a visszavonuló török sereg után. Vagy egy óra múlva elhagytak egy török ezredet, s ezzel a hátuk mögött már nyugodtabban ügettek.

Mócs egyszer csak elkezd keresgélni a zsebeiben s elkáromkodja magát.

- Mi bajod?

- Elfogyott a cigarettám.

- A fenét?

Szünet.

- Ugyan Gyula, adj egypár cigarettát, - szól Mócs.

Lukács bámulva fordul feléje.

- Cigarettát? Nem bolondultam meg. Ugy-e mondtam Konstantinápolyban, hogy lásd el magad. Mit szivok aztán, ha az enyém is elfogy? Káposztalevelet? Ha jól összeszámítom, alig van már kétszáz darab a jó konstantinápolyi cigarettáimból...

- Jó, jó, azért ne haragudjál, azt hittem, több van...

- Hisz nem haragszom, de nevetséges, hogy én lássalak el cigarettával, - dohogott tovább Lukács.

A magyar harctéri tudósítók életéből ez az egy nagy jelenet maradt fenn az utódokra.

ALATTVALÓIM.

Nyáron sokkal nagyobb ur szoktam lenni, mint télen. Nyáron nagynak, erősnek, hatalmasnak érzem magam. Télen elmosódom a városi ködben, elkeveredem a százezrek tömegében, elveszek, nem létezem.

De nyáron! Ah, az egészen más. Nyáron elvonulok az én kis sárból tömött parasztházamba s a tornácról szétnézek azon a birodalmon, a melyben én vagyok a király. Nem nagy, de én vagyok az ura s ez a fő. Áll egy vén diófából, valami harminc akácfából, alattuk pedig zöld gyepterület. Határai észak felől a várdomb, dél felől az utca, kelet és nyugat felől más házak. Alattvalóim is vannak s ezekről bővebben beszélek, mert épp ezek keltik föl bennem azt az érzést, hogy nagy és hatalmas vagyok.

Az eresz alatt fészkel egypár fecske. Még ezekkel vagyok legkevésbé megelégedve, mert legkevésbé törődnek velem. Mint tulajdonosról egyáltalán nem vesznek tudomást rólam. A szerencsétlenek azt hiszik, hogy az ő fecskefészük tulajdonképp a ház, az én házam pedig a földnek egy olyan természetes kinövése, mint a várdomb, melyre viszont én ragasztottam rá kunyhócskámat. S tán még az is kitelik az ostobáktól, hogy engem tekintenek olyan fecskeféle jövevény alaknak, magukat pedig nyaralótulajdonosnak.

Szóval, köztem és fecskéim közt meglehetősen hideg viszony van. Uralkodásom a veremben kezdődik. A nélkül, hogy becsületükben akarnék gázolni, ki kell jelentenem, hogy a veréb szemtelen és falánk állat. Nem rokonszenves alattvaló, mert csupán rút anyagi érdek köti hozzám. A fecskét már az is rokonszenvessé teszi, hogy magasabb földadatokat tűz maga elé: röptiben kapja el a legyet s elbujt hernyókat szed le fáradtságos munkával a fáról. A veréb ellenben a veranda körül ólálkodik s lesi a morzsákat. Táányrnyaló. Tétlenül ugrál a ház körül s fél szemével az asztalra pislant, hogy vajjon mi hull le onnan? S ha kilépek a verandára, ijedten szétrebben. Miért? Mert rossz a lelkiismerete, mert nem bizik bennem és nem szeret, mert tudja, hogy ő se szolgált rá az én rokonszenvemre. Már csak azért is ki nem állhatom őket, mert egész nap zabálnak. Meg is adják az árát, mert mint barátaimtól hallom, nyáron igen sok veréb látható Karlsbadban.

Van két nagyon szerény alattvalóm: egy rigó és egy fülemile. A rigó rendszeren a reggelinél szokott füttyülni, a fülemile meg néha éjjel csattog. Egyiket se láttam soha. Ezek a munkájukért nem kérnek fizetést. Nem is sejtik, hogy nekem gyönyörűséget szereznek, arról meg még kevésbé van sejtelmük, hogy besoroztam őket alattvalóim közé. Szegényeknek, ilyen szerénység mellett rosszul mehet a dolguk a mai világban.

Legjobban imponálok a békáknak. Ezek eszeveszetten menekülnek, a hányszor csak megpillantanak. A természet kétségkívül mindent bölcsen elrendezett. De hogy miért helyezett az én udvaromba békát, erre nem tudok rájönni. Igyekeztem őket magamhoz édesgetni, légygyel, kenyérrel etetni: nem szelidültek meg. Szemükben mindig az a félelmes rém maradtam, a ki egy mozdulattal megölheti őket. Szomorú tapasztalataik lehetnek az emberekről.

És most áttérek azokra az alattvalóimra, a kik szememnek és elmémnek legtöbb gyönyörűséget nyújtanak.

Ezek a hangyák.

Két fa közé hálót feszítettem ki, s abban szoktam heverészni. A háló alatt van egy hatalmas hangyaboly, körülötte három négyszögöl területen sima, homokos föld. Ezen a területen szoktam a hangyák életét a függő ágyból megfigyelni.

Én nem tudom, hogy van-e a hangyának agyveleje, de esze van, az bizonyos.

A hangya gondolkodik és megfigyel. A hangya parancsol és engedelmeskedik. A hangya-ország szervezett állam, a melynek törvényeit szigorúan megtartják.

Én csak egyes tüneteket láttam, de a magam nem tudományos módja szerint kerestem köztük az összefüggést s meg is találtam. Nem bánom, ha Herman Ottó urambátyám mosolyog ezen. Sőt kívánom, hogy jól mulasson.

Az én udvari hangyáim majdnem teljesen feketék voltak. Egyszer a Balaton partján rozsdás-barna hangyákat vettem észre. Azonnal kimerítettem az utóbbi bolyból egy ásóra valót s egy kendőbe kötve haza vittem.

Szép, napos idő volt. Az én hangyáim országuk kokoláján s a vidékén mászkáltak. Közel hozzájuk kiöntöttem a magammal hozott földet.

Egy darabig a rozsdás hangyák nem jöttek elő. Meg voltak ijedve, várták, hogy mi lesz. Aztán mikor eltelt öt perc, a nélkül, hogy házuk mozgott volna, lassan-lassan kimásztak a kupacból.

Lassan, vigyázattal haladtak. Idegen, ismeretlen helyen voltak. Meg-megálltak, körülnéztek, szaglálóztak, tapogatóztak.

Akkor egyszerre, egy kupalaku hegy mögött (egy fél dióhéj volt), rábukkantak öt-hat fekete hangyára, kik egy cukormorzsát szállítottak bolyuk felé.

A két csoport meghökkenve nézegette egymást. Tanakodtak. Pár másodperc múlva a fekete hangyák futásnak eredtek lakásuk felé. De nem mind, csak ketten. A többi oldalt szaladt s a szanaszét kószáló kollégákat értesítették a veszedelemről.

Pár perc múlva az összes kint levő hangyák házuk felé siettek, hová időközben a két hirnök megérkezett s pihegve szólt:

- Jönnek a vörös hangyák!

Lent bizonyára félreverték a harangokat és megfújták a riadót. Nem telt bele nyolc perc, az összes nyílásokon tódult ki a fekete hangyasereg. Minden kapunál maradt őrség, a többi csatarendbe állt és előrenyomult.

Legelől haladtak a hirnökök, a kik az utat mutatták. Utánuk a sereg, rendes dandárokra oszolva.

Ezalatt a vörös hangyák, megfélekezve a veszedelemről, lakmározásnak adták magukat. Azt hitték, hogy Eldorádóba érkeztek, annyi volt a kenyérmorzsa, cukorpor, hus-szilánk. Dözsöltek, mint a hunok Capuában.

De egy jóllakott kollégájuk fölmászott a dióhéjra s körültekintve a sik mezőn, észrevette a tömött sorokban közeledő fekete sereget.

Én nem tudom, integetett-e vagy kiabált, de a lent lakmározó szibarita vázak egyszerre abbahagyták a tobzódást és tanácskoztak. Pár perc múlva a tisztek fölléptek a dióhéjra s széttekintettek. A többiek rohantak vissza általam odahozott házukba, hogy fegyverre szólítsák a rozsdásbarna népet.

Ekkor én lehajoltam a függő ágyból s egy kemény fadarabbal az előrenyomuló fekete hangyasereg elé hirtelen mély árkot vontam.

Megdöbbenve állt meg a hadsereg.

Mi ez?

Ez az árok eddig nem volt itt. Jól ismertek itt ők minden porszemet s az új árok roppantul föltűnt nekik.

A sereg lábhoz tett fegyverrel, mozdulatlanul állt, az előkelőségek pedig a front előtt tanácskoztak. Egyszerre csak fölhangzott a parancs, a hadsereg megfordult és visszafelé kezdett masírozni.

Nézetem szerint az a vélemény jutott tulsulyra, hogy ez az árok föl fogja tartóztatni az ellenséget s így nincs miért harcba menniök.

Egyszerre csak a sereg újra megállt. Valami okos hangya azt indítványozta, hogy meg kellene próbálni, csakugyan lehetetlen-e átmenni azon az irtóztató árkon.

Visszamasíroztak s az egész had az árok szélén foglalt állást. Ezalatt az utócsapatok nagy vigyázattal leereszkedtek az árokba s a tulsó oldalon fölkapaszkodtak. Ekkor a tisztek bizonyára belátták, hogy ha az ő népük keresztül tud menni az árkon, bizonyára a vörös hangyáké is képes erre. Tehát lassan elindították a népet s átmentek.

Itt már rendes hadoszlopokká fejlődtek ki és sokkal lassabban nyomultak előre.

Ezalatt a vörös hangyák, a kik legalább hatszor kevesebben voltak, szintén csatarendbe sorakoztak várak körül.

A mint a két ellenséges sereg megpillantotta egymást, roppant izgatottságot árut el, meggyorsította lépteit és összecsapott. A fekete sereg lassan-lassan átkarolta a vöröset. A vörös sereg egyre összébb szorult. Színházi gukkeren keresztül néztem őket s úgy vélem, hogy nemcsak harapták, hanem ütötték is egymást.

A feketéknél egészségügyi szolgálat is volt berendezve. Tisztán láttam, hogy a feketék sebesültjeiket a hátukon viszik ki a csatazajból.

A szegény vörösek ezzel nem törődtek. Ők harcoltak, elestek és meghaltak némán. A feketék utolsó emberig fölkoncolták őket.

Hét perc alatt véget ért az ütközet. Ekkor a fekete sereg a holttestekkel borított csatamezőtől két arasznyira gyűlt össze s a vezérek tanácskoztak a további teendők fölött.

Intézkedéseik nagyon érdekesek voltak.

Először is kellő segítséggel hazafelé indították a sebesülteket.

Másodszor: egy jól fegyverzett csapatot elindítottak kémsejmlére, kideríteni, hogy honnan csöppentek ide a vörös hangyák.

Harmadszor: egy erős csapatot kiküldtek a halottak eltemetésére.

De előbb a fővezér kiválasztott a vörös hangyák közül három halottat, úgy látszik, az előkelőbb tiszteket s ezeket diadalmi menettel vitték a hátukon a hangyabolyba.

Ezalatt a sebesültvivő szállítmány az árokhoz érkezett s ott tépelődve megállt. Ugy látszik, ezen nem tudtak a jajgatókkal átmenni. Ekkor megsajnálta őket s szivar-skatulya fájából hamar jó hidat csináltam eléjük.

Három-négy percnél szünet után észrevették s előbb az épek mentek át rajta, hogy kipróbálják. Azután visszasiettek a sebesültekért s vígan folytatták útjokat.

Az egész hadsereg az én hidamon tért vissza. Azután a halottak eltemetői. Végül a portyázó csapat - de ez már csak estefelé. Ezek sokáig állomásoztak a hid körül. Talán azon tanakodtak, hogy levegőbe kellene röpitni.

...Aztán hanyatt feküdtem függő ágamba és a zöld lombok közt feltekintettem a kék égre.

És eszembe jutott: Vajjon mi velünk ki játszik így, mint én a hangyákkal?

TURIN, MÁRCIUS 20.

Az órák, a napok oly lassan mulnak s az évek ah, oly gyorsan tova repülnek. Ha eszembe jut, hogy már hat éve mult Kossuth halálának, megborzadok. Mennyi hajsza, mennyi illúzió, mennyi elvesztett idő alatt s hány reményünket és barátunkat kísértük ki a temetőbe. Hat éve már! És én most is úgy emlékszem rá, mintha csak a napokban éltem volna át a turini nagy eseményeket. Sőt, különös dolog, most jobban emlékszem rájuk, mint akkor. Azokban a napokban végtelen ki voltam fáradva s nem tudtam pihenni. Álmos voltam és nem tudtam aludni. Benyomásaim összekuszálódtak, zavarosak voltak s itthon sok ideig tartott, míg a rendes kerékvágásba bele tudtam jönni. Sokszor mondták barátaim: *Mikor irod már meg a könyvet a turini négy hétről?* A levegőbe bámultam. Mi is történt az alatt a négy hét alatt? S nem jutott eszembe semmi. Egypár nagy, történelmi jelenet képe megjelent előttem, de az összefüggést létesítő részletekre nem emlékeztem.

Most azonban lassanként mindent vissza tudok idézni magam elé.

Március elején mentem le, 1894-ben. A déli vasút pályaudvarán találkoztam Helfy Ignáccal. A kis szürke ember csak úgy didergett hosszú, prémes bundájában s kétségbe volt esve a hosszú ut miatt, mely rája várt. Mert ő is Turinba igyekezett. Köhögött a füsttől s azért kiment a pályaudvar elé, hol a felesége alamizsnát adott egy öreg koldusasszonynak. Helfyné olasz volt, asszony volt s így duplán babonás. Az alamizsnával az ellen biztosította magát, hogy az uton baleset ne érje.

Kora tavasszal, ha dél felé megy az ember, óráról-órára megkönnyebbülést érez, mert egyre zöldebb vidék, több virág és balzsamosabb levegő fogadja. Ezuttal azonban távol maradt tőlem ez az érzés s hangulatom annál nyomottabb lett, minél közelebb értem Olaszországhoz. Kocsimból csak az udinei vámvizsgálat tudott kicsalni egy pillanatra, de Mestrenél, Velence állomásánál, eszembe se jutott egy pillantást vetni arrafelé, a merre ködben uszik a lagunák csöndes városa. Itt Helfyékkel, a kik Velencébe mentek pihenni, ebédeltünk az állomáson. Azután robogtam Vicenza, Verona, Milanon keresztül tovább Turin felé.

Különös érzés rabja voltam. Talán ilyet érezhet a mohamedán hívő, a ki abban a tudatban közeledik Mekka felé, hogy ott látni fogja a prófétát, talán még élve, nagybeteg, talán már halva. Gyermekekorom óta nevelődött belém Kossuth csodás nagysága, a melynek ifju és férfikoromban is föltétlen bámulója voltam... Közelről éreztem zsenijének mindent meghódító hatalmát 1889-ben, a nagy turini zarándoklás alkalmával. S nem tudtam megbékülni azzal a gondolattal, hogy ez a legendás alak is áldozatul essék a természet kérlelhetetlen törvényének. Egyszerűen lehetetlennek tartottam, hogy Kossuth meghaljon... Milanoban egy csomó vörösinges ifju özönlötte el a vonatot, s hatalmas kardalok közt boros palackokat üritgettek. Tornászok voltak... Engem is megkínáltak. Nem fogadtam el. Megütődés. Bocsánatot kértem s így szóltam:

- Vajjon énekelnének és innának-e önök, ha Garibaldi halálos ágyához mennének?

- Nem, - felelték egyhangulag, - ezt valóban nem tennők.

- Nos, tudják meg, hogy én Kossuth Lajos halálos ágyához sietek s nincs okom vigadni.

Mély csönd lett a kupében s többet egy hangot sem énekeltek. Sőt még beszélgetni is csak halkán beszélgettek. *Il generale Kossuth*-ot hirből mind jól ismerték, sőt a lapokból azt is tudták, hogy nagybeteg.

Turinban vagyunk. Micsoda hideg, kellemetlen, szabályos város. Az Alpeselek hótakart tetői néznek le rá. Este félhomályu villamos lámpák gyúlnak ki utcáin és sápadt, hideg fénybe borítanak mindent.

Hányszor támo lyogtam végig ezeken az utcákon, a fáradtságtól majdnem összeroskadva, miközben a fagyos szél havat vagdalt a szemem közé, melyet talán a hegyekről sodort le. Sokszor eszembe jutott jó Mikes Kelemen s kuruc társai, kik II. Rákóczy Ferenc haldoklása fölött virrasztottak Rodostóban. Budapestről akkor még csak valami öten voltunk lent újságírók s vagy Kossuth házá nál, vagy a fogadóban töltöttük el a napot és az éjszakát. Mindig együtt voltunk s alvásról bizony nem igen volt szó a nagy izgatottságban, mely két oldalról ostromolt bennünket kemény hullámcsapásokkal. Először az érzelmek minden skáláján átmentünk Kossuth házá nál, másodszor pedig éreztük a nemzet izgatott érdeklődését, mely abban nyilvánult, hogy a nap és az éj minden órájában kaptunk hazulról tudakozódó táviratokat. Az országnak valami ötven városából a szomorú napok alatt egyenesen hozzám fordultak Turinba s táviratilag kellett felelnem, hogy a kormányzó nem halt meg. Ezenfelül a *Budapesti Hírlap*-nak küldtem vagy tizenkét táviratot naponkint s a laptól is kaptam minden nap tudakozódásokat, utasításokat. Hajnali három-négy órákor juthattunk csak ágyba s nyolc órákor már talpon voltunk.

Volt Kossuth házá nál egy nagyon különös alak, egy kissé egoista, érzéketlen, fásult ember, a titkára: Aulich. Szolgálatkész, egyszerű, komoly magaviseletű ember volt. Erről jut eszembe most két furcsa dolog. Egyszer megkértem, hogy ha a kormányzó éjjel rosszul lesz, azonnal jöjjön hozzám a fogadóba, mert éjjelre, csak nem maradhatok a házában. Rám nézett hideg, szürke szemeivel s így felelt:

- Nem lehet az kérem.

- Miért?

- Hát honnan tudjam én azt meg, hogy a kormányzó ur rosszul lett?

Elbámulva néztem rá.

- Ön, a ki a házban lakik?

- Hja kérem, én egészen külön lakom, az udvarban levő másik épületben, egészen külön lépcsővel.

- De ember, - kiáltottam, - ha Kossuth meghal, azt egy órá mulva az egész világ tudja s ön azt hiszi, hogy nyugodtan fog aludni reggelig, ugyanabban a házban, husz lépésnyire onnan?

Hebegett valamit... Elszigetelt lakásról, a zajról, mely oda nem hat föl... Ott hagytam. De közös elhatározással beszállásoltunk hozzá egy újságírót, a ki éjjel az Aulich kanapéján hált s kötelessége volt minket fogadóbeli lakásunkon fölkelteni, ha a nagybeteg állapota véletlenül rosszabbra fordulna.

Nehéz, szomorú foglalkozás, de hát a hivatással jár... s valahányszor éjfél után egy órákor utolsó táviratomat a hivatalba vittem, eszembe jutott otthon a híreket visszafojtott lélekzettel leső nemzet, az a sok-sok ezer ember, a ki öt órá mulva Budapesten ezt a táviratomat olvassa... az a még több ezer, a ki az ország minden részében várja s mohón falja... s ilyenkor éreztem, hogy mi szerény kis csapat ott lent az egész nemzetet képviseljük, mikor lehajtott fejjel Kossuthnak szaggatott, lázas lélekzetét hallgatjuk és nyugtalan szívének dobogását figyeljük.

A másik jelenetnek, mely eszembe jut, szintén Aulich titkár ur volt a hőse. Március 20-án, Kossuth halála napján, este nyolc órákor a házá nál, az ebédlőben voltunk összegyűlve.

Középütt az asztal meg volt terítve, de az este a családból senki sem ült hozzá. Egyszer csak jött a titkár ur, világos szürke ruhában, kinyit egy pár üveg bort, kínálgat bennünket s hangos szóval széles magyarázatokba bocsátkozik, hogy a kormányzó ur miféle borokat szokott inni, melyik volt a kedvence, honnan szoktak neki hazai borokat küldeni. Mikor látta, hogy nem kell senkinek sem bor, sem magyarázat, - a cselédséggel kezdett zsörtölődni, hogy miért késik a vacsora, micsoda dolog ez, hiszen már nyolc óra van. Az ujjaim görcsösen vonaglottak. Szerettem volna ezt az embert megfojtani, a ki e pillanatban egy megrendítő tablót képviselt: a köznapi életet, mely a maga érzéketlen brutalitásával rohan tovább, eszik, iszik, szeret, gyűlöl, nem törődve az emberi nem egyik legnagyobb lángszellemének végső lobbanásaival. Ezt ábrázolta ez a jelenet, a mint tiz lépésnyire a haldokló Kossuthtól a titkár lármázva követeli a maga vacsoráját.

Szegény Aulich, nem is kárhoztatom érte, ő egy normális földlakó, nem is sejtette, hogy mit cselekszik. Sőt mentségét találok abban, hogy ő évek óta Kossuth mellett élt, dolgozott: elvesztette a mértékét Kossuth nagyságának; ő előtte a kormányzó principális volt, a ki minden hónap elsején fizetést adott neki.

A mint visszagondolok a multba, eszembe jut Kossuth holttestének hazahozatala. A részlet, mikor Udinénél az olasz határra érkeztünk. A vonat egy határhid olasz végénél állt meg, tavaszi napnyugtakor, úgy emlékszem, március harmincadikán. Kossuth Ferenc magas daliás alakja leszállt a vonatról, lassu léptekkel egy dombra ment, levette a kalapját s délfelé fordult, hol az olasz síkság terült el a hunyó nap sárga fényében úszva. Sokáig nézett a messzeségbe, mintha ő maga is bucsuznék ifjúkori emlékeitől és férfikora első küzdelmeitől, azután rezgő hangon egy remek beszédet mondott, melynek első mondata ez volt:

Isten veled, Kossuth Lajos második hazája.

...Azután újra beszálltunk és a vashidon dübörögve mentünk át Ausztriába. Mikor Cormons-ban leugrottam a vonatról, az osztrák zsandár torkon ragadott. Tovább, tovább!...

A magyar határra hajnalhasadtakor érkeztünk. A vonat itt is megállt. Harminc-negyven parasztember közeledett levett kalappal és összetett kézzel, mely láthatólag remegett...

És még mire emlékszem? Arra, hogy Balaton-Szent-Györgytől Fonyódig a nép a vasuti sín mellett térdelt és imádkozott.

Sápadtan, megdöbbenve néztünk egymásra: csak ekkor jöttünk rá, hogy a magyar nép szívében micsoda helyet foglalt el Kossuth. Mi fogja ezt az ürt betölteni? Mi lesz a kuruc legendákból, elköltöztvén az utolsó hős?...

...Március 20-ikán körülnéztem és kerestem a mauzoleumát, a szobrát. Csak az összegyűjtött százezreket láttam. Jó. Csinálják meg Erzsébet királyné szobrát. Helyes. De az ég szerelmére, mondják meg, mit csináljak a nyolc éves fiammal, mert valahányszor sétálni viszem, mindig kérdi, hogy hol a Kossuth-szobor. Jól tudom, hogy önök mit mondanak. Ezt: *Majd az ön nyolc éves fiának a nyolc éves fia is fogja ezt még kérdezni az apjától.*

Mit mondanak *Bánk bán*-ban? Aludjunk. Jó éjszakát.

(1900.)

VIZIÓ.

Alszik a város. Lomha köd ül rajta. Olyan ez, mintha a levegő is aludnék. Csak én virrasztok s velem a Betegség. Nem enged elszunnyadni, kaparja mellemet, fojtogatja a torkomat. Mint egy elzárt fenevad rombolja belsőmet és én nem fékezhetem meg. Óh, érzem, hogy öl meg lassanként, mindennap letép a tüdőmből egy darabot, májamat és vesémet harapdálja s érzem, hogy szívem egyre lassabban dobog, óvatosan, bizonytalanul, habozva löki szét a vért ereimbe, mintha kételkednék abban, hogy vissza fog-e az még egyszer térni a kamrájába?

Kimegyek a havas kertbe, friss levegőt szivni. Óh, de szép itt. A fák tele fehér virágokkal, a föld csupa fehér virág. Ugy érzem, mintha tavasz volna. Szeretnék lehemperegni s a virágok közé temetni arcom. Megrázom a fát. Óh, Istenem, egyszerre lehull minden fehérsége s ott áll alatta a száraz, fekete halál... Óh, ez nem a tavasz pompája, ez a halotti lepel...

A kert végéről valaki közeledik. Az is csupa fehér. Árnyéka nincs, pedig rátűz a hold s lépései nem hagynak nyomot a hóban. A templom tornyaiban kong az éjféli... A XIX-ik század halálharangja.

A fehér alak int. Főlegyeneselem. A fenevad meghunyászkodik bennem, s egyszerre jól érzem magamat. Egészséges vagyok, erős vagyok, óriás vagyok. A fehér alak föllép a felhőre... Követem. A Mindenségen haladunk át, a csillagok nyájas sugarai közt röpködünk tova.

S mikor a fehér felhők csúcára értünk, megálltunk. S ekkor a fehér alak kinyújtá kezét. A távolból nagy sebességgel egy fekete felhő gördült felénk. Lábunk előtt megállt s egy sötét alak bontakozott ki belőle. Fáradtnak látszott, ráncos volt. Fölemelte hozzánk bágyadt tekintetét, s kiálta:

- Üdv neked, Gábor arkangyal, im' hozzád repültem hívásodra, parancsodat várni. A Halál angyala üdvözl.

Gábor arkangyal. Órád ütött, időd lejárt, fekete angyala a földi halálnak, mehatsz pihenni, az új századdal új angyal következik.

A Halál angyala. Köszönöm, óh uram, rám fér a pihenés. Nagyon sok dolgom akadt odalent. A földlakó javithatatlan, csak ott van ő, hol száz és száz év előtt. A mit az egyik kezével épít, a másikkal lerombolja.

Én. Annyit ezer év alatt nem haladt az emberiség, mint ebben a században.

A Halál angyala. És boldogabb ma, mint száz év előtt?

Én (habozva). Nem gondolnám. De többet tud. Száz év előtt nem is álmodott dolgok ma minden gyerek előtt egészen természetesnek tetszenek.

A Halál angyala. A gőzkocsi?

Én. Az is.

A Halál angyala. Elértétek vele a madár sebességét?

Én. Nem. De a telegráffal.

A Halál angyala. Sebesebb az, mint a fény?

Én. Nem. Kikutattuk a mindenség titkait.

A Halál angyala. Magát a földet sem ismeritek még. Ott az északi sark.

Én. Tudjuk, hogy nincs ott semmi.

A Halál angyala. Ezzel csak hizelegtek magatoknak.

Én. Hagyjuk a részleteket. Hát a humanizmus? A kórházak, lelencházak, árvaházak? Hány százezer életet mentettünk meg ezzel az elveszéstől? Hát az orvosi tudomány nagy föl-fedezései? A bacillus-teoria, a szérum...

A Halál angyala. Elég. Ez mind szép dolog és a század javára lenyomná a mérleget, ha...

Én. Ha?

A Halál angyala. Ha a mérleg másik tányérában nem volna ezzel szemben a sok véres háboru, a dinamit, melinit, ekrazit, Mannlicher, Hiram, Maxim... De ne felejtse: ebben a században minden Pasteurre esik egy Krupp... a mit Pasteur épít, azt Krupp lerombolja.

Én. A műveltséget, civilizációt az egész földre kiterjesztettük...

A Halál angyala. Hiu fecsegés! Hátha az a tökéletesebb állapot: Afrikában meztelenül járni a napon s nyers banánból megélni?

Gábor arkangyal. Elég volt, fogd a halottaidat s távozz! Tiszteld lejárt, új erő következik.

S a halál angyala egyet suhintott kardjával s a mindenségen mintha óriási villám cikázott volna végig. A sirok egyszerre fölszakadtak. Föl a kidőlt fakeresztes elomló dombok, föl a Pantheonok, megrepedt a kripták földje s fehér alakok milliói sorakoztak. A Halál angyala intett ragyogó kardjával s olyan ut nyílt a felhők között, mintha megfagyott habból való volna. Elindultunk.

Én. A császár, a császár!

Ott jött, fehér lovon, szürke köpönyegben... S mögéje beláthatatlan sorok sorakoztak... Moszkvától Lisszabonig és Alexandriáig tele volt a föld e vad hódító katonáival. Ney, Murat, Desaix, Lannes haladtak nyomában s a gárda tépett alakjai. Itt az auszterlici halottak, ott a marengói győzők, azután a waterloói elesettek... S utánuk a világ összes nemzeteinek erőteljes ifjai véres cafatokban... S mögöttük a keserv... Az özvegygyé lett asszonyok, az elárvult, elpusztult gyerekek, az elaggott, gyámol nélkül maradt szülék. Mind, mind a nagy császár huzta maga után, mint egy sötét átkot... El, el!

Mennyei harmónia csengett fülemben... Mintha, csodálatos tehetséggel megáldva, egyszerre megértettem volna a természet beszédét: a tenger moráját, az erdő zúgását. Óh, ott jönnek a holt költők, Petőfi véres alakja, Hugó Viktor, Göthe, Heine, Puskin véres sebbel a homlokán... Isten veletek, édes szavu fülemléi a kihunyt századnak, gyönyörűségei a kifáradt kornak. Mikor fognak e kihült gömb mélyéből ismét ilyen szikrák fakadni!

De az égi harmóniát újra komor dobogás nyomta el... A másik, a nagy császár sápadt paródiája jött összetépett hadával... s utána a hideg germán csatasorok, Jena megboszulói, Gravolette hősei... Az öreg császár és a két ember, a ki nagygyá tette, némán lépdelt mögötte... El, el, véres császárok, az új történetíró nem a ti homlokokokra fogja fűzni a babért...

Ujra magam vagyok. A huszadik századból tizenöt perc eltelt. A multak árnyai szétfoszlottak. A vízió elmúlt. A jövő jut eszembe. Nekem, beteg embernek. Átmegyek a szobába, hol kis fiaim alusznak. Ez az én jövőm, a halhatatlanságom. A nevemet, emlékemet, egy csöpp véretem, egy agysejtemet keresztülviszik a századon s gondozni fogják a sirt, melyben forró szivem nedves férgeknek ad táplálékot, új erőt s talán reményt...

ÉJJELI KALAND.

A multkor meghívtak Budára a Városmajorba egy kis kuglizásra. A kuglizás csak a címe volt a mulatságnak, mely tulajdonképp táncból, vacsorából és ivásból állott. Vannak házigazdák, a kiknek a vendég csak a kisujját mutatja s ők mindjárt az egész embert követelik. Azt hittem, hogy Budán csupán golyókat fogok dobálni s az lett a vége, hogy palackokat is dobáltam. Mert a budai bor sokkal erősebb, mióta a szőlőt a filloxera elpusztította.

Fehérruhás ifju leányok, zene, kacagás, felköszöntők, pohárcsengés, tüzes italok elkábitottak. Széles jó kedvem támadt s duhajkodtunk mi fiatalok. Egy órával mult el éjjél, mikor megindultam haza felé, Pestre. A hegyekről friss levegő omlott alá, a fák álmosan bóbiskoltak, az alagut óriási ásitással fogadott s úgy elálmosodtam benne magam is, hogy mire kiértem belőle a budai lánchidra, alig álltam a lábamon. Semerre egy lélek. Gondoltam, hogy pihenek egy kicsit. A hideg kőoroszlán mellé leültem a földre s abban a percben elaludtam.

Nem tudom, meddig alhattam. Egyszerre csak arra ébredek, hogy az egész Lánchid reszket, inog és csikorog. A láncszemek szinte jajgattak, úgy meg voltak feszülve s a farészek recsegték és ropogtak.

Mi ez? Mi történt ezzel a hiddal? Ki jár a hidon? Ki közeledik rajta a csendes éjszakában? A nélkül, hogy a gyalogutról fölkeltem volna, az oroszlán talapzata mellett kidugtam a fejemet s zavaros, rémült, kíváncsi tekintetemet a kőoszlop nagy kapujára szegeztem. Mi történik ott? Irtóztató dübörgéssel jöttek felém ismeretlen lények. Remegtem a félelemtől s belekapaszkodtam a hidba, melyről azt hittem, hogy rögtön a vízbe szakad.

Egyszerre csak az oszlop nagy ivében barna óriások jelennek meg. Az erős holdfényben rögtön rájuk ösmertem: legelől haladt Petőfi Sándor szobra, élettelen szemei a királyi várra voltak szegezve. Hatalmas léptei alatt megrendült a hid, feje fölött kigyultak a pislogó csillagok és sugaraikat lábai elé hintették. Pásztorsip és édes furulyaszó kísérté nyomát s a pusztaságok barnapiros népe, ködös, légies alakok tolongtak utána. Mikor közelebb jött, láttam, hogy balkezével a szívében ülő kozáklándzsát fogja s vére bőven patakzik a földre.

Utána jött, tenyerét borítva arcára, Széchenyi István és Eötvös József szobra. Nehezen mentek és sűrű pihenőket tartottak, mert Deák Ferencet hozták karszékestől. A szobor mellékalakjai jöttek utánok, köztük a hazaszeretet, gyászfátyolba burkolva, tépett ruhával, sárral tele-dobálva.

- Petőfi ur! - kiáltott Deák Ferenc a költő után, - álljon meg, mert a méltóságos urak sohse érik utol.

Petőfi leült az oroszlánra. A puszták kőből faragott királya összerázkódott, szemei föllángoltak s megcsóválta a farkát. Széchenyi és Eötvös letették Deákot és a másik oroszlánra ültek. A kíséret is elhelyezkedett, ki a karfákra, ki a holdsugarba kapaszkodva.

- Ki hiányzik még? - kérde Eötvös.

- József nádor, - felelt Széchenyi.

- Ő nem is fog velünk tartani, - mondá Petőfi keserűen, - rokonságban lévén az osztrák udvarral.

- Osztrák és magyar udvar, - igazítá ki Deák a költőt, - az én kiegyezésem szerint.

E pillanatban megjelent József nádor méltóságos alakja. A mint odaért, a szobrok néma főhajtással üdvözölték, csak Petőfi fordította félre a fejét.

- Hát engem miért hagytak ki az összeesküvésből, - mondá feddőleg a nádorszobor, - avagy nem éreztem én mindig a magyar nemzettel? Ugy van! Hagyjuk itt ezt a várost, melyet a törpék nemzedéke igazgat. Hagyjuk itt a kilenc millió magyar fővárosát, mely huszezer külföldi németnek állit színházat.

- Éppen ezt tesszük, - felelt Petőfi.

- Fölkérem tekintetes Deák Ferenc urat, hogy a tényállást összefoglalni sziveskedjék, - mondá a nádor.

Deák egyet köhintett és kezdé:

- A német vagy üzleti érdekből jön a magyar fővárosba, vagy turistái kíváncsiságból. Üzleti érdekből elmegy a német az emberevő pápuák közé is, eljön ide is, ha nincs is német színház. A turista német pedig ha ide jön, itt magyar várost, magyar színházat keres, mert ez érdekli őt, nem pedig a német, melyet otthon is találhat, színházat is, várost is, nem egyet, de százat.

- Az előadás korrekt, - jegyzé meg Eötvös.

- S mivel a magyar főváros, félelemből vagy rövidlátásból, pusztá mamelukságból, vagy az önérzet hiányából...

- Hazafiatlanságból, - szólt közbe Petőfi.

- Kozmopolitizmusból, - jegyzé meg Széchenyi.

- Mindegy, akármi okból is, de a német színházat megszavazta: mi, nagy idők nagy küzdelmeinek tanui, kik a század elejétől kezdve láttuk a nemzet harcát a némettel, elhatároztuk, hogy üresen hagyjuk talapzatunkat a mai kor vak törpéi számára s mi majd elmegyünk az el nem puhult magyarok közé.

- Helyes! - kiálták a szobrok, meg nem mozduló ajakkal, de harsonaszerű hangon.

E pillanatban szétzilált, vert had suhant át a légen: Zalán serege tépett zászlókkal. Párducos magyar vezérek vágattak nyomában s tárogatók riadása közt megjelent Vörösmarty szobrának az Akadémiában őrzött mintája.

- Ablakot zuztam és úgy szöktem utánatok az Akadémiából, melynek üres, sivár világában éhező és szomjazó lélekkel ah, oly sokat szenvedtem, - szólt Vörösmarty.

A daliás idők csillogó leventéi suhantak át az égen. Utánuk Toldi toporzékoló paripán, ölében Piroskával. A Margitsziget felől mintha üvegharangokat kongattak volna; ráismertem: Arany János kedves tölgyfái zokogtak. Most jön az Arany-szobor.

Csakugyan az öreg szalontai hajdu jött, meggörnyedve, de sebesen.

- Bár én még csak minta vagyok, - mondá, - nem maradhatok itt, ha ti távoztok. Ki számára állitsanak ki engem a Muzeum elé? Az erőtlen és meghátráló korszak pygmeusait elborítja az idegenek árja és én elhagyottan, senkitől nem ismerve álljak egy zagyva nyelvű világ-városban?

Sikoltások hangzottak a távolban:

- Itt ne hagyjatok! Várjatok meg!

Kisfaludy és Kölcsey mellszobrai voltak a Muzeumkertből. Nagyon nehezen jöttek szegények, mert se kezük, se lábuk nincs.

E közben Vörösmarty oda lépett Széchenyihez s így szólt:

- Az Akadémiában lakván, volt alkalmam megismerni Zichy Antalnak gróf urról való különböző munkáit. Fogadja méltóságod őszinte részvétemet.

Az összes szobrok kondoleáltak Széchenyinek. Mikor mind együtt voltak, Petőfi fölkel (az oroszán, mely eddig a vérét nyalogatta, tüstént kővé dermedt) s némán a budai vár felé mutatott. A szobrok, a mellékalakok s a légi tűnemények megindultak az Albrecht-uton a várba. Pár pillanat múlva már csak tompa robogást hallottam s ezüstös párát láttam uszni a levegőben.

Fölálltam s lázas halántékomat az oroszán hideg talapzatához nyomtam. Pest fölött fekete felhők gyülekeztek s úgy villámlott, mintha valami szörnyeteg öltögetné az égen hosszú, tüzes nyelvét. Az egész város eltűnt valami piszkos, kénköszagu füstbe.

Egyszerre pokoli robaj hangzott a budai várhegyről. Mintha ezer vonat robogna végig egy óriási vashidon. A hegyoldalt tűz, láng borította, hajladoztak a fák, csikorogtak a kövek, porzott a föld, nyögött az egész hegy. Ablakok százai kettépattantak, hullott a vakolat, pattogtak a cserepes tetők. Kidülledt szemekkel néztem oda: ebben a pillanatban megjelent a Hentzi-szobor, üzve, hajtva, vágva, taszigálva a többi szobroktól. Vércsöppek és vasdarabok hullottak róla, csattogtak rajta a kardok, száz nyíl és dárda állott remegve a testében. Csak a hidig kergették, a vas-szobor átszaladt a hidon s a fáradt szobrok újra megállottak.

- Megálljatok! - mondá Széchenyi. - Most adtunk szobrot Pestnek, a német színház elé, gyönyörködjék benne. Most pedig váljunk el. Én elmegyek Cenkre s lefekszem őseim csontjai közé. A hogy lelkem széttört darabokra, úgy fogják majd testemet is szétzuzni s tán pénzt vernek belőle.

- Én elmegyek a karthauziak közé s egy vén diófa lombjai alól, álmodozva nézem a kék hegyeket.

És Petőfi is kinyitotta ajkait és minden szavára vérhullám tódult ki sebéből:

- És én elmegyek az alföldi szép nagy rónaságra, inni a harmatot és hallgatni a pacsirtát.

- Menjünk aludni! Bujdossunk el! Álmodjunk édes álmokat.

Igy beszéltek a szobrok, megharsantak a tárogatók s utra készültek a szobrok.

Nem birtam tovább. Kirohantam a homályból, térdre vetettem magamat s könyörgő kezeimet feléjük emeltem:

- Ne menjetek el! Ne hagyjatok itt! Veletek távozik innen minden fény, minden dicsőség, minden szépség. Veletek elhagy minket az erő, a lélek, a bátorság. E századnak minden nagyságát elviszitek magatokkal, itt hagyjátok az ürességet, a sötétséget, az élettelen falakat, az apró embereket. Elraboljátok a multban való örömünket, a jövőben való bizodalmunkat, itt hagytok minket szegény, kifáradt, elernyed, roskadozó embereket, a porban és a sárban. Könyörüljete!

A világtalan szemek részvétlenül fordultak felém a magasságból, aztán hidegen keresztül-törtek rajtam, s ott hagytak széttépett lélekkel, összerongyolt testtel.

Ugy másztam át Pestre. Huztam magamat a földön s véres ut keletkezett nyomomban. Meghalni mentem haza. Vérbeborult szemeim csak annyit láttak, hogy a súlyosan sebesült Hentzi-szobrot a Rémi-kávéházban ápolták.

Nem haltam meg. Aznap, mikor először kimentem, négy szobrot állítottak föl a városban az üresen maradt talapzatokra: a Széchenyiére tették a Zichy Antalét, a Deákéra Tisza Lajos grófét, József nádor helyére Gerlóczy Károlyét, s Petőfi Sándor helyére Rémi Róbertét.

VASÁRNAPI MUNKASZÜNET.

A török kormány igazán nagy zavarban volna, ha Európa példáján fölbuzdulva, törvénybe iktatná a vasárnapi munkaszünetet. Mert a törököknek a vasárnapja, a heti ünnepnapja a *péntek*. Mert már pénteken becsuknák a boltot mind és nem dolgoznék senki; szombaton becsukják a zsidók; vasárnap becsukják a keresztények és így a hét három napján az ipar és kereskedelem csak immel-ámmal menne. Ezért nem lehet reményünk arra, hogy Törökországban valaha a vasárnapi munkaszünetet behozzák. A mi kétségkívül búval tölti el azokat a doktrinäreket, a kik európai vesszőparipákon szeretnek nyargalászni, a nélkül, hogy a helyi viszonyokkal számolnának.

Önök meg se gondolják, uraim, hogy mit jelent ez a vasárnapi munkaszünet.

Először is a munkás ember már régen nem reflektál a vasárnapra. E napon illenék nem dolgozni, az bizonyos. És mégis dolgoztak szerteszét. Ellenben nagyobb örömeikre szolgált, hogy a hétfőt elcsiphették maguknak s akárhány műhelyben volt úgy, hogy míg vasárnap dolgoztak egész nap, hétfőn mulattak egész nap. Ez a *kék hétfő* (mint németül mondják) már ősrégi szokás s a vasárnapi munkaszünetet csak úgy lehetne teljesen elérni, ha az előtte való napot, vagyis a szombatot iktatná törvénybe. Akkor lenne csak a vasárnap igazán a nyugalomnak és a mulatságnak szentelve.

A vasárnapi munkaszünetet nem Baross találta ki, - mint sokan hiszik, - hanem az Uristen, a ki a hetedik napot a pihenésre rendelte. De sok ezer évnek kellett elmulni, míg az emberiség rájött arra, hogy az Uristennek igaza van s törvénybe kell foglalni az ő akaratát.

Ennek a törvénynek az a furcsasága, hogy nem kötelező mindenkire s rengeteg sok kivétel van alóla. Más törvény egyformán kötelez kicsinyt és nagyot, szegényt és gazdagot. Ez pedig olyan, hogy ha egy nagy csomó ember nem tartja meg, hát megbüntetik, ha pedig egy másik csomó ember megtartja - ezt is megbüntetik.

Például, ha a fűszerkereskedő nem csukja be a boltját tizenegy órakor, pénzbírságot fizet.

Ha pedig a reggel Szegedre induló személyvonat lokomotiv-vezetője Kecskemétnél azt mondja, hogy tizenegy óra van, ő becsukja a boltot és nem dirigál tovább - akkor elcsapják.

Pedig neki is volna tán jussa a vasárnapi munkaszünethez.

Hát a lóvasut mit szólna hozzá, ha kocsivezetői és kocsisai vasárnap reggel hat órától hétfő reggel hat óráig munkaszünetet követelnének?

A vasárnapi munkaszünetet Feld városligeti színigazgató magyarázta a legpraktikusabban. Ő ezentul vasárnaponként két előadást rendez. Hogy a vasárnapi munkaszünetelők többet élvezhessenek, a színészek dolgozzanak duplán.

Hir szerint akadémiai kiadványokat se szabad vasárnap olvasni, mert ez munka és nem élvezet.

A háziasszonyokat különösen figyelmeztetjük arra, hogy a szakácsnét vasárnap korán küldjék a piacra. Ezenkívül a mészárosról és a fűszerestől idejekorán meghozassák a szükséges holmit, mert tizenegy óra után már aranyért se kapnak egy kis magyar borsot. Azután jó lesz a vasárnapi vacsoráról is már délelőtt gondoskodni, mert a férj uram nem hozhat este sonkát a zsebében, legföljebb süteményt, mert a pékek és cukrászok nem szünetelnek.

A ki vasárnaponkint a menyasszonyánál ebédel, keljen fel korán és siessen a borbélyhoz, mert a Figaro tizenegykor zárlatot csinál s drága pénzért se irtja ki az állak tüskéit. Milyen nagy dülakodás lesz a helyért a borbély-műhelyekben, különösen farsangi időben! Sokan már szombat este a fodoritók ajtóit előtt fognak csoportosulni, hogy vasárnap tizenegyig végezzen velük a mester.

A magánhivatalnokok örülnek, a köztisztviselők busulnak. Mert az előbbieket (pl. a magyar általános biztosító társaság hivatalnokai) teljes vasárnapi szünetet élveznek, ellenben a fővárosi és állami hivatalnokok ezentul is bejárnak vasárnap.

Hogy a megye mit csinál, azt nem tudom.

Annyi bizonyos, Hogy Székely Józsi bátyánk, megyei levéltáros, ezentul már délelőtt kilenc-kor be fogja zárni a levéltárat, mely eddig néha tizig, sőt negyedtizenegyig is nyitva volt.

Nekem lesz a legnagyobb örömöm, a ki eddig a zszurnalisztikában a leglustább embernek voltam kikiáltva.

Vasárnap ebéd után beleülök az *Otthon*-klub pompás hintaszékébe s éjfélig meg se mozdulok belőle. Ha kérdi valaki:

- Mit csinálsz?

Ezt felelem:

- A törvénynek engedelmeskedem.

- Hogyhogy?

- Nem dolgozom.

Ez az egy törvény az, melyet megtartani nem esik az embernek nehezére. Mindig mondtam én, hogy a munka és a szorgalom nem vezet jóra: ime máris törvényt kellett hozni ellene, oly nagy mérveket öltött.

Csak attól félek, hogy a vasárnapok rám nézve el lesznek veszve. Alva fogom őket tölteni. A törvény nem engedi meg, hogy fölkeltsenek. Mert engem fölkelteni *nagy munka*.

A munkaszünet természetesen kiterjed mindazokra az írókra, a kiknek az irodalom a kenyerük. Nekik az elméjüket vasárnap reggel hat órától hétfő reggel hat óráig csukva kell tartaniok s akármilyen jó gondolatuk támad, azt nem szabad leírniok.

Tévedések kikerülése végett följegyezzük, hogy a kefekötőknek *csak délelőtt tiz óráig szabad inni*, mivel ők az ivást iparszerűleg üzik s így az törvénybe ütközik.

A munkaszünet következtében egy nevezetes vasárnapi látványosság keletkezik Budapesten: *a józan tótok*. Ugyanis a pálinkaméréseket már vasárnap délelőtt tizkor be kell zárni s ez ideig a leggyorsabb tót se képes berugni. Meg fogják látni, hogy milyen hasznos tényezője lesz ez a tótság a fővárosi életnek. Szabadban fog járkálni, vagy otthon alszik. Hétfőn pedig sokkal kevesebben fognak közülok az épületekről lepotyogni. A harmadik vasárnapra már annyira megjavulnak, hogy minden tót tagja lesz a mértékletességi egyesületnek. A pálinkamérők pedig elpusztulnak. Két dologgal nem vagyok még tisztában: az egyik az anyósom.

Eddig a feleségemmel minden vasárnap délután az anyósomnál uzsonnáltunk: ez nem volt élvezet, hanem *munka*, mert nekem kellett az anyósomat mulattatni. Munkaszünet lévén, ezentul vasárnap tilos lesz nekem az anyósomat mulattatni. Ellenben hétköznapi kénytelen leszek odajárni uzsonnára, mert akkor az élvezet tilos és a munka meg kötelesség.

Jobb is volna megfordítani a dolgot: nem kell olyan törvényt kibocsájtani, hogy ne dolgozzanak; olyan törvényt kell hozni, hogy *dolgozzanak* az emberek.

Vagy a tilalommal csak munkára akarják kaptatni az emberiséget, tudván, hogy a mi tilos, az édes? Hajdanában a hasznos krumplitermelést kemény törvényekkel és busás jutalmakkal alig tudták elterjeszteni; ellenben a kártékony dohány, bár élvezését itt-ott halállal is sujtották, villámgyorsan elterjedt Európában.

A másik dolog, a mivel nem vagyok tisztában: a házmesterem. Nekem ezentul vasárnap kapuzárás előtt kell haza mennem, hátha a cerberus nagyon tiszteli a törvényt s nem akar nekem kaput nyitni, hivatkozva a munkaszünetre.

Egy vigasztaló van a dologban: a házmester jó ember s tiz krajcárért rá fogom őt birni arra, hogy a kapunyitást ne munkának, hanem élvezetnek tartsa.

Summa-summarum: Magyarország holnap belép az európai államok nagy munkaellenes szövetségébe s ha holnap látunk embereket a Dunaparton sütkérezni és lábukat a vízbe lógatni, tudni fogjuk, hogy a látszat csal s ezek nem naplopók, hanem a törvény tisztelői és hű végrehajtói.

TÖRTÉNET A GOUYON-UTCÁBÓL.

A Gouyon-utcát kora reggel fölseperték. Gondosan, lelkiismeretesen föl is locsolták, mint akkor, a mikor a minden oroszok cárja vonult be Párisba. Egy talpalattnyi föld nem maradt szárazon. Dühöngött is érte Bertrand, mikor biciklijére kapva, az asztalosműhelybe ment. Persze, itt ma arisztokrata multság lesz. A papok és mágnások rendezik, az apáca-kolostorok javára, s hiába választottak be annyi radikális-forradalmi embert a községtanácsba, azért az arisztokratáknak mindig kész szolgája. Nem ütötték le nagyapáink elég fejét. Rosszul végezték a munkájukat. Majd mi jobban fogjuk csinálni a dolgot. Csak minél előbb el lehetne már kezdeni.

Igy dohogott Bertrand, miközben vigan mozgatta a lábait, s a mint szélesebben röpült végig Párison, kis fapipájából egész füstfelhők maradoztak el utána.

A felesége lelkére kötötte, hogy pont tizenkét órakor otthon legyen a dejeuner-re, s ő a nélkül, hogy szokott *aperitif*-jét, étvágycsináló pálinkáját megitta volna, lábolt haza. A dejeuner már az asztalon volt. A gyermekek is ott ültek már s türelmetlenül várták az apjukat.

- Ej ha, de sietünk, máskor ilyenkor titeket az utcáról kell fölhozni. Hová készültök?

Az asszony intett a gyerekeknek, hogy ne szóljanak, de Paul nem állhatta meg.

- A fölvonulást nézzük meg, papa.

- Micsoda fölvonulást?

- A jótékony bazárba.

Bertrand ránézett a feleségére. Az asszony zavartan mosolygott.

- Ugyan ne vedd rossz néven Joseph, a gyerekeknek meg kell mutatni az ilyesmit. Látni fogják a török követet, a pápai követet, az elnök ur feleségét és az összes hercegnőket. Nagyon érdekes az.

- Nem fogják látni! Nem engedem! Nem nekik való! Ne örüljenek neki az arisztokraták, hogy milyen publikumuk van nekik az utcán. Nekünk nem imponálnak, mi nem veszünk róluk tudomást... Majd csak akkor, ha újra eljön a napja, de akkor nem fognak örülni neki, - kiabált Bertrand Joseph és ütögette öklével az asztalt.

A gyerekek, Paul és Marie, félve néztek rá. Az asszony lefogta férje hadonázó öklét.

- Ugyan Joseph, legyen eszed, nem erről van szó, de az ilyesmi, a cifra fogatok, az inasok, a szép lovak és ruhák, fölérnek a gyermekeknek egy színházi előadással, s mivel nem kerül pénzbe, hát megmutatom nekik.

- Nem mutatod meg! Ne felejtse, hogy én a kerület radikális-forradalmi végrehajtó bizottságának a tagja vagyok. S nem tűröm, hogy a családom a dologtalan utcai szájtátók közé keveredjék, a kik megtapsolják Alençon hercegné uj kalapját.

- Jó, jó, csak együnk már.

Az ebéd szó nélkül folyt le. Az asszony dühös volt, Bertrand dühösnek látszott, a gyerekek pedig félig elpityeredve, hallgatagon ültek ott.

Mikor vége volt, Bertrand fölállt, s a kalapjáért nyult. Föltette és gondolkozott.

- Eh, itthon maradok. Mert ha elmegyek, te tilalmam ellenére elviszed őket.

Az asszony némán leszedte az asztalt, s nem felelt semmit. Bertrand föl s alá járkált.

- Eh, nem, elmegyek én is megnézni.

- No, látod, - szólt az asszony nevetve, - ez már okos beszéd.

- De miért megyek el? Nehogy te a gyerekek fejét telebeszeld mindenféle értelmetlen butasággal. Majd én fölvilágosítom a gyerekeket, hogy mit tartsanak erről a canailleról, mely a mi verejtékünkéből él. Majd akkor más szemmel fogják ezeket a papokat és képmutató paposkodókat nézni. Nini... Te talán még imádkozni is tanítod az én gyermekeimet?

Az asszony kiment a konyhába, sirdogált és mosogatott.

- Ne mosogasd az edényeket, gyertek!

Kézen fogta a két gyereket, az asszony egy kis piros kendőt kötött a fejére, fehér kendőt kötött maga elé és lementek a Gouyon-utcába. A füszerkereskedő előtt fölálltak egy kocsira és várták a látványosságot.

A mágnesvilág fölvonulása már megkezdődött. Az utca tele volt néppel, mely bámult.

Ott robogott Pontillac márki könnyű kocsiján, mely elé oroszosan három ló volt fogva egymás mellé. A piros lószerszám ezüsttel volt kiverve, s a hátul ülő kocsis a moszkvai imsikek kaftánját viselte. Utána Neveroszkoi gróf, az orosz nagykövetség katonai attaséja, a vörös huszárok pompás egyenruhájában, egymás elé fogott két almásszürkével. Utánuk vagy husz nyitott fogat tódult, tele kacagó fiatal menyecskékkal, kik kábitó virág- és parfümillatot terjesztettek szét a tavaszi levegőben. Széles kalapjaik alól vidáman néztek a közönségre, s hófehér fogaikat villogtatták. A tavaszi divat remekei simultak karcsu termetükre, s színes napernyőik mint megelevenedett óriási gombok rohantak el a tömeg káprázó szemei előtt.

- Az ott Luynes herceg, meg a felesége, - mormogá Bertrand, - van vagy öt kastélyuk, százezer hektár földjük, kétezer cselédjük... Nézd meg jól, asszony... csupa selyem, majd elröpül. Ez a ruha belekerült neki kétezer frankjába. És sohse dolgozott egyikük se... A kisujját se mozdította... Láttad a gyémántját, Marie? Jegyezd meg jól, hogy neked a mindennapi kenyered alig nagyobb, mint neki a gyémántja... Hallod, Marie? Neked sohse lesz akkora gyémántod... értsd meg jól, soha, soha...

- Hallgass Joseph, hallgass! feddél őt az asszony.

Paul és Marie tapsoltak örömben: az orosz nagykövet jött a régi cári hintók stílusában készült nagy batárban. A bakon muszka kocsis ült, mellette egy óriási cserkesz. A nép köszönt neki, néhányan hurrát kiáltottak, mások Oroszországot éltették. Bertrand Joseph hallgatott.

- Ott jön Mackau báró... a nagy bonapartista, fényben és gazdagságban. Ezeknek csináltuk meg a köztársaságot... Ő élvez, mi pedig nyomorgunk... És utána a többi, csupa ellenség, a nép zsarnoka... nézzétek a címeres kocsikat és libériákat... a megelégedett, a büszke urakat... és azután a nyomor bárgyu alakjait, a kik szájtátva néznek rájuk...

- Hallgass, Joseph, hallgass!

A fény, pompa, boldogság, előkelőség, fiatalság, gazdagság, hatalom egy vakító Niagarája zuhogott el a Gouyon-utcában s tűnt el a jótékony bazárban. Az elyséi mezők friss virágillata is körüllebegte őket s a tavaszi nap sugarai valóságos kékben ömlöttek alá a mozgalomra.

Bertrand leugrott a kocsiról.

- Vincent apó bormérésébe, ide szembe megyek egy kis italra.

És eltűnt. Bertrandné még megvárta a pápai nunciust s a gyerekekkel együtt keresztet vetett magára, mikor az öreg ur, hófehér kezeivel a kereszt jelét intette feléjük a levegőben. Aztán föl s alá sétáltak a Gouyon-utcában és nézték a hemzsegést.

Hirtelen valami balsejtelem vonult végig a tömegen, mint forró nyárban a távoli viharnek első hideg szele. Mindenki megállt, öntudatlanul, a maga elhatározása nélkül s mintha egy láthatatlan szörny ólomsúlylyal nehezedett volna rá. Egy pillanatig csönd és mozdulatlanság volt... azután egy nagy ordítás, alakatlan jajkiáltás töltötte be a levegőt s a tömeg egy névtelen, ismeretlen rémülettől megkapva, össze-vissza rohanni és összefüggés nélkül kiabálni kezdett.

- Tűz van! Ég a jótékony bazár! - ez a pár érthető szó vált ki a zürzavarból.

Egyszerre tele lett az utca füsttel. Azután örült mozdulatokkal tépett alakok jelentek meg. Egy égő haju asszony sikoltozva futott végig a kövezeten; nem egy, tiz... nem tiz, száz... mintha Charenton lakóit egyszerre ide rázták volna ki.

Erős trombitaszó. Megjöttek a tűzoltók. A rendőrök visszaszorítják a népet, egy zászlóalj katonaság futólépésben érkezik. Tompa robbanással lábhoz teszi a fegyvert... huszonkét elszenesedett holttest füstölög már a földön.

Bertrandné szerencsésen a kapuhoz érkezik, befurakodik s lélekzet nélkül szalad az ötödik emeletre a gyerekekkel.

Néha kimegy a folyosóra. Az ég fekete, az édes tavaszi levegő bűzös. Tompa moraj az utcákon, százezrek megdöbbenése, ezrek fájdalma csak mint egyetlen szenvedő óriásnak kínos sóhajtozása érkezik ide föl. Talán ez a hatalmas anya, a nagy Páris siratja gyermekeit?

Gyorsan beesteledett. A gyerekek megebédeltek és vetkeznek. Bertrandné az urát várja.

Nyolc órakor belép Bertrand. Az asszony fölugrik.

- Ember, mit csináltál? Mi történt veled? A szakállad fele le van pörzsölve, a ruhád össze van égve. Hol a kalapod?

Bertrand nem szól, az asztalra könyököl.

- Megsebesültél?

- Nem. Mentettem.

- Te? Te?

- Én. Nagyon sirtak a szegény nyomorultak. Megsajnáltam őket. Nem vagyok állat.

Végig törölte kormos homlokát.

- Én mentettem ki Luynes hercegnét s átadtam a férjének.

Bertrandné lehajolt a piszkos emberhez, s megcsókolta a kezét.

A gyerekek levetkőzve ültek kis ágyukban. Bertrand oda fordult.

- Hé, kölykök, imádkozzatok!

Paul félénken nézett az anyjára. Az anya biztatólag intett. A fiu összetette a kezét, szemeit fölfelé szegezte, s csengő hangon mondá el az imát.

*Én Istenem, jó Istenem,
Becsukódik már a szemem,
De a tied nyitva Atyám,
A mig alszom, vigyázz reám.*

*Vigyázz kedves szüleimre
Meg az én jó testvéremre.
Mire a nap újra fölkel,
Csókolhassuk egymást reggel.*

Amen!

- Amen! - mondá Bertrand - halljátok, ezentul minden este imádkozzatok. Akarom.

Egy kis ideig hallgatott, azután újra szólt:

- És tanuljatok meg egyet: *Sohase irigyeljetek senkit!*

BIRKÓZÁS.

Egyizben elhatároztam, hogy hosszúéletű leszek e földön. E végből tiszteltem atyámat és anyámat, de még más oldalról is biztosítottam magamat. Felültem ugyanis Fiumében az Adria-társulat *Kemény Gábor* nevű gőzhajójára s így utaztam, Olaszországot körüleveze, Marseillebe. Ez a világ leghosszadalmasabb útja, s ez uton sikerült nekem tisztes életkorra szert tennem. Brindisiben már mutatkoztak legelső ősz hajszálaim. Maltában fogaim hullani kezdtek, Nápolyban úgy szagatott a köszvény, mint a szakácsné a csipkedettét. Palermóban (s ez az öregedés legaggasztóbb jele) már nősülésen gondolkoztam, s Marseilleben kerekesszéken gurítottak ki a szárazföldre. Ugy éreztem, mintha százéves volnék s utamról olyan impresszióim voltak, mintha Ulyssesnél hosszabb ideig bolyongtam volna a tengereken.

Igy kerültem én Marseillebe.

Egy este a kapitányom elvitt a *Zöld tehén*-hez címzett tengerész-mulatóba, melynek fővonzóereje a birkozás volt. Még pedig nem professzionátusok, hanem amatőrök verekedtek egymással. Még pedig leginkább matrózok. A kocsmá tulajdonosa díjakat tűzött ki s a fiúk azokért dulakodtak. Láttam ott nemcsak európai, hanem hindu, maláj, néger és arab birkozókat is, kik a nagy óceánjáró hajókon mint matrózok, vagy még inkább mint fűtők szolgáltak. A birkozók öltözete csak egy uszónadrág volt s az exotikus népek bajvivói megkenték olajjal a felsőtestüket, hogy lecsuszszerk róla az ellenfél marka. Az európai birkozók ezt nem tették, sőt trikóinget is vettek föl.

Érdekes volt a publikum magatartása. A feketék és színesek akárhogy birkoztak, nem törődött vele senki. Sőt egyenesen brutalitásokra biztatták őket. Hasbarugás, pof, harapás, körmölés, gáncsolás, minden meg volt engedve s a szerencsétlenek véresre verve hagyták el a porondot, a mi a fehérbőrű publikumot végtelenül izgatta és mulattatta.

Egészen más alakot öltött a fehérek birkozása. Itt a hajó és a nemzet, melyhez a birkozó tartozott, természetesen pártját fogta neki és semmiféle szabályellenes dolgot nem engedett meg. Biztatták, kiabáltak, tomboltak, s embereiket a végső erőfeszítésre serkentették. Ebből gyakran véres verekedések keletkeztek s különösen olaszok és franciák sokszor késelték egymást.

Azóta sok birkozást láttam már, de ilyenkor mindig előttem állt a marseillei kis aréna vadul üvöltöző tömegével, egyéni és nemzeti versengésével s konstátálom, hogy az érdekesebb, mert őszintébb s komolyabb, mint a professzionátus viadorok mérkőzése.

Az utóbbi már komédia, cirkusz, a hol a győző és az elbukott a küzdelem után együtt vacsorálnak, mint a dráma után a megölt Duncan és gyilkosa, Macbeth, sőt Duncan néha kifizeti a Macbeth által elfogyasztott székely-gulyást - a mi nekem, mint jó publikumnak rosszul esik, mert én meg akarom őrizni naiv hitemet és illuziómat, a mi nélkül nincs igazi színházi élvezet.

A professzionátusok mérkőzése azért mégis érdekes és komoly, mert ők ezzel keresik a mindennapi kenyerüket. Ez az igazi küzdelem a létért. Csak én azt találom komikusnak, hogy valakinek attól függjön az évi jövedelme, hogy hányszor érintette mind a két vállával a földet.

Én is azt mondom, a mit jó Pálffy Albert szokott írni regényeiben, egy-egy új fejezet élén: Vessünk egy pillantást a közelmúlt eseményeire.

A nemzetközi birokversenyben Hakkenschmidt, a balti tartományokból való orosz, legyőzte Kara Ahmedet, a brusszai hamalt.

Ez a fiatal, alig huszonhárom éves Hakkenschmidt a mérnöki pályára készült s pár évi tehnikát el is végzett, de rettentő izomereje más pályára csalta. Mikor észrevette, hogy micsoda tehetséggel áldotta meg az Isten, elkezdett trenirozni. Uszott, futott, tornázott, súlyokat emelt s nemsokára csudaszámba ment ismerősei közt. Épp egy építőmester irodájában dolgozott egy rubel napidijért, mikor a cirkusz birokversenyt hirdetett. Első díj ötszáz, második háromszáz, harmadik kétszáz, negyedik száz rubel. Hakkenschmidt egyet gondolt és jelentkezett, földhöz vágta az összes birkozót és elvitte az első díjat. Két hét alatt többet keresett, mint a mennyi egész évi fizetése volt. A mesterségét tehát szegre akasztotta s elvei föntartásával (mondanák politikusaink) belépett a professzionátus birkozók közé. Ha okosan él, elbirkozhatik negyven éves koráig s szép vagyont szerezhethet. Tovább nem igen viheti, mert akkorra minden birkozó megroskad. Látjuk a hatalmas Robinettin, a ki egykor Massont leverte s most már csak szánalmas rom.

Kara Ahmed teherhordó volt Brüsszában. Lovakat és zongorákat vitt a hátán. Egyszer egy lóháton ülő göröggel összeveszett s dühében Pausanias derék utódját lovastól a levegőbe emelte. A görög lefordult, de azonnal fölkel s Ahmedhez lépve, megveregette a vállát és szóla:

- Te az én emberem vagy. Gyere velem és gazdagok leszünk mind a ketten.

Ő volt Ahmed első imprezariója. A török sohse volt ügyes viaskodó, ma se az. Az európai birkozók fogásai közül nem sajátított el semmit; izmai nincsenek is kidolgozva, de iszonyu öserejével lebirt mindenkit. Ha egyszer derékon kapott valakit, annak vége volt. Hakkenschmidt csak ravaszságával és akrobata ügyességével tudta őt legyőzni. Mikor az orosz a földön hasalt s a török fölötté térdelve, tündött, hogy miképp fordíthatná meg, akkor az orosz hirtelen egy hatalmas lökéssel hanyatt taszította, ráugrott s mielőtt Ahmed magához térhetett volna meglepetéséből, a két válla a földhöz volt nyomva.

Én sajnáltam a szegény Kara Ahmedet, mert mint turáni rokonomhoz, hozzá szitottam az árja Hakkenechmidt ellenében. Különösen sajnáltam, mikor láttam, hogy a düh és a szégyen könnyeket sajtol ki a szemeiből. Tartozom azzal a kijelentéssel (a rossz nyelvek azt állítják, hogy nemcsak kijelentéssel tartozom), hogy a közönség közt Karának is volt pártja, de mikor három órai sikertelen dulakodása a legényt dühbe hozta és pofozni s karmolni kezdte a muszkát, a hivek kisded csapatja elnémult s csak én, Kozma Andor, a Kisfaludy-Társaság titkára, egy ismeretlen tűzérőhadnagy és Mardili Ábrahám köruti datolyaüzér mertünk még kifejezést adni Kara-párti érzelmeinknek. Az indogermánok vezére Vampetics kocsmáros, az indo-sváb volt; ő rohant be legelő a porondra, az oroszoknak gratulálni, ő adott jelt, hogy föl a vállra a győztes, mialatt mi Kara Ahmed nejét, a párisi születésű Fatmát, a ki elájult, közrevettük és kivonultunk.

Magyar csak egy volt a birkozók közt. Egy vékony, de izmos fickó, a kinek csak az eleje volt magyar, a hátulja pedig német, mert hívták vala őt Sándorfi Mayernek. Mely különös név nekünk sovínisztáknak igen nagy szolgálatot tett. Mert ha dupla vezetéknév honfitársunk győzött, a nép tombolva üvöltötte Sándorfi nevét és diadalát. Ellenben mikor földhöz vágta (s én mint objektív magyar, nem tagadom, hogy ez gyakrabban megtörtént), mindnyájan szidtuk a nyavalyás Mayert, nem habozván őt az egységes Németország szégyenfeltjának tekinteni. Szóval a derék birkozót bifurkáltuk s így kikerültük azt, hogy Hunnia nyögjön letiporva és két vállával érintve a földet.

A birkozásért a magyar egyáltalán csak mint néző lelkesül. A daliás időkből Toldi Miklós erejének emléke maradt fönn; de ezt Arany lezárta, folytatása nem lett. Néha fölmerül a vidéki cirkuszokban egy-egy birkozó, a ki magát Toldi Jánosnak nevezi, de nemzetközileg nem tud

érvényesülni. Az én diákkoromban volt a Józsefvárosban egy Markules nevű birkozó, a ki úgy vagdalta a földhöz a mészároslegényeket, mint pajzán gyermek a labdáját. Tudok egy Nagy Sándor nevű ceglédi mészároslegényről is, a ki szülővárosában minden cirkuszi bajnokot lever. De ambíciói nem terjednek messze, s Nagy-Kőrösön meg Alberti-Irsán már nem birkoznék a viláért se. Otthon megteszi, mert szülővárosának becsületéről van szó. Nálunk, azt hiszem, a parasztlegény is lealázó kenyérkeresetnek tekinti a rendes birkozást.

Az egész birkozás alatt legnagyobb gyönyörűséget mégis Kreindl, *Ausztria bajnoka* szerzett nekem, egy sörtől fölpuffadt pentzingi alak. Kreindl ur azonnal a defenzívába ment át s folyton hason csuszkált a földön. Nem adok igazat annak a barátomnak, a ki ebből azt következtette, hogy Kreindl bácsi miniszteri pályára készül s a spanyol etikett szabályai szerint birkozik; ellenben igazat adok mindazoknak, a kik óriási humort találtak abban, hogy valaki *Ausztria bajnoka* büszke címmel legyen fölruházva s e mellett vagy a hasával, vagy a két vállával érintse folyton a földet. Adjon a magyarok Istene sok ilyen bajnokot Ausztriának.

Végül nem állhatom meg, hogy ne említsem föl az éles különbséget a gentleman-kódex és a birkozó-kódex közt. Ha az egyik gentleman a másikat pofonúti, mindenesetre az utóbbit diszkvalifikálják, ha ez nem kér és vesz elégtételt. A birkozóknál épp ellenkezőleg azt diszkvalifikálják, a ki pofonútotta a másikat. S beáll ezáltal az a különös helyzet, hogy uriember csak a diszkvalifikált birkozóval verekedhetik meg...

SÉTA A KELETEN.

Van nekünk egy söröző társaságunk, mely akkor keletkezett, mikor a filloxéra aggasztó terjedése következtében valószínűvé kezdett válni, hogy egy iparág: a hamis bor gyártása, erősen föl fog lendülni hazánkban.

A következmények bebizonyították, hogy igazunk volt, mikor a borivásról áttértünk a sörivás gyakorlására, mert sok élelmes férfiú adta arra a problémára a fejét: hogyan lehet a bortermelést függetleníteni az időjárás szeszélyeitől.

Én csak azt sajnálom, hogy ezek a borhamisító urak nem Amerikában kísérleteztek, mert ott egy se fejezte volna be életét ágyban, párnák közt, hanem csüngtek volna, mint a gyümölcs a fán. Mert az olyan ember, a ki millió szőlőmunkásnak a kenyerére tör, csakugyan nem érdemel egyebet.

Azt tartja a mondás, hogy a rossz bortól a bicska kinyilik az ember zsebében. Nohát, a hamisított bortól is kinyilik, de csak azért, hogy az ember beledöfje a hamisítóba.

De most veszem észre, hogy nem erről akarok én írni. A mi söröző társaságunkat akarom a nagyérdemű közönségnek bemutatni.

Ebben a társaságban mi meglehetősen hangosan szoktunk diskurálni és itélni elevenek és holtak fölött. A kivel valami történt, azt széles mederben szokta előadni s apró kávéházi kalandok Don Juan-féle szerelmi regényekké dagadva szoktak, sörrel vegyest, asztalunkon végighömpölyögni.

Csak az elnökünk, a kiváló fogtechnikus hallgatott mindig makacsul és konokul. Csak akkor hallottuk a hangját, mikor *snittet* rendelt. Igaz, hogy ezt gyakran hallottuk.

Egy izben előadtam a Keleti-tengeren torpedónaszádon tett utazásomat, német tengerészek társaságában s persze fantáziám négy tüzes lova közé odahajítottam a gyeplőt: hadd ragadjanak el.

Előadásom egyik legszenzációsabb pontja az volt, hogy a vihartól egy hétig nem tudván partraszállni, éléskamránk kifogyott s összes élelmünk keleti-tengeri heringekből állt.

Ez ellen semmi ellenvetés se volt. Akkor azonban áttértem a torpedóval folytatott lövőgyakorlatokra, s azt állítottam, hogy a kilőtt torpedó negyvenöt méter kezdő sebességgel halad.

- Ötvenegy, - szólt egy hang.

Általános szenzáció: az elnök tette ezt a megjegyzést.

- Negyvenöt, - szóltam türelmetlenül.

- Ötvenegy, - viszonzá az elnök hidegen.

- Lehet, hogy a Józsefvárosban ötvenegy, - szóltam maró gunynyal, - de nem a tengeren.

- A tengeren, - felelt az elnök ridegen.

- Ugyan kérem, elnök ur, mit szól bele a torpedók dolgába.

Az elnök zavarba jött.

- Igaz, hogy vakmerőség tőlem, mert bizony már régen nem is láttam torpedót...

- Látott? Még szép, hogy látott. Tán a kiállításon tetszett azokat a kis mustra-torpedókat látni...

- Nem kérem, Pólában...

- Pólában?

- Igen, mikor a *San Sego*-n szolgáltam.

- Mi az a *San Sego*?

- A *San Sego* az osztrák-magyar hadi flotta legelső torpedónaszádja...

- Maga tengerész volt?

- Három évig.

Nagyot ütöttem az asztalra.

- Uraim! Rá vagyok szedve, be vagyok csapva, föl vagyok ültetve. Elnök ur, ez közönséges merénylet. Engedi, hogy én itt a vén tengeri farkast játszszam, sőt olyan képet vág, mintha soha Soroksárnál messzebb nem járt volna. Ez perfidia! Ez a barátság? Aztán látott is valamit?

Az elnök ur egy darabig vonogatta a vállát.

- Nem érdemes róla beszélni. A dulcignói flottademonstrációban vettem csak részt.

- És utazott is?

- Ebben nem volt nagy szerencsém. Kis-Ázsián, Észak-Afrikán és Dél-Amerikán kívül nem láttam semmit.

Itt már a guta környékezett. És ő hágy itt minket évek óta nagy előadásokat tartani. Megfoszt minket a legérdekesebb kalandok hallásától. Csináltam is rá mérgemben egy irtóztató viccet. Ha tengerész volt, lehetett *sorhajóhadnagy*; de mivel fogtechnikus, most nem lehet más, mint *fogsorhajóhadnagy*; de mivel sok sört iszik, jogosan csakis *fogsörhajóhadnagynak* nevezhető.

Ez volt rajta a boszum.

Azóta nagyon óvatos vagyok külföldi kalandjaim regélésében. És megtanultam azt, hogy a tengerrel való közeli ösmeretség nagyon hallgataggá teszi az embereket.

Ezt a mult héten is tapasztaltam.

Egy jóbarátom vacsorát rendezett, melyen részint híres emberek, részint érdekes személyiségek voltak jelen. Vacsora előtt jóbarátom félre hí s egy napbarnította szálás fiatalemberre mutat, a ki civilruhában volt.

- Nézd azt a legényt. Tengerésztiszt, most jött haza Kinából. A mellett fogsz ülni. Barátkozzál meg vele, sok érdekes dolgot megtudhatsz.

A nevét is megmondta, de nem voltam képes megjegyezni, mert inkarnátus cseh hangzása volt. Ilyenforma: *Krancsenkruncsek*. Tessék ebből kiszedni a magánhangzókat s megkapják a nevet. Ugy hangzik, mint távoli puskaropogás.

Nohát, én is kiszedtem belőle, nem ugyan a magánhangzókat, hanem mindent, a mit ő a messze Keleten látott. Nehezen ment, néha harapófogót alkalmaztam, de ment.

Ő a *Zenta* hajón szolgált, mely a japán partokon cirkált, mikor a boxermozgalom lángra gyulladt. Azonnal Taku alá rendelték őket.

Az egész hajó személyzetét fölviillanyozta a hír, hogy egy kis verekedés lesz Kinában. Egypár bombát vetnek valami városba, néhány copfos alakot föbelőnek, rá nagy ebédet esznek valami főmandarinnál s azzal vége. Senkise álmodott arról, hogy ebből milyen nagy európai összefüggés lesz.

Pár hét alatt aztán rájöttek, hogy ez Kina hadüzenete Európának.

Az én Krancsenkruncsek barátom, mint kapitányának az adjutánsa, részt vett a haditanácsban is, mely azt tárgyalta, hogy előnyomuljanak-e azonnal Peking felé, vagy még újabb csapat-erősítéseket várjanak.

Ez már azután volt, hogy Seymour admirális, az első segítőcsapattal, kénytelen volt pekingi útját abbahagyni és folyton verekedve visszatérni.

A második segítőcsapat még csak tizenötezer főből állott. Köröskörül égő városok lángjai vörösítették az éjszakát s menekülő kínai keresztények és hittérítők rémitették a vezéreket. A felkelők számát száz meg százezerre tették s az európai tábornokok és tengernagyok közt az a nézet kezdett tulnyomóvá válni, hogy legalább harmincezer ember kell ahhoz, hogy e rettentő birodalom belsejébe nyomuljanak s a követségeket fölmentsék.

Órák hosszú során át folyt a tanácskozás. Minden parancsnok beszélt, csak a japáni tábornok hallgatott. A kis kiszáradt majom, cifra franciás uniformisban, fölfelé metszett szemeivel, türelmesen végighallgatta a szépen borotvált, jól táplált, természetes európaiakat. Végre ő rá fordultak kérdőleg a tekintetek. Ekkor a kicsike fölállt s korrekt angolsággal így szólt:

- Elvégezték az urak? Jó. Akkor hallgassanak meg engem. Kémeim azt jelentik, s tudják, hogy az én kémeim kitűnők, hogy minden percnyi késedelem a követek biztos fölkoncolását jelenti. Másrészt ösmerem a kinait, eleget verekedtem velük. Egy erélyes előrenyomulás elől szét-szóródnak s mi könnyű szerrel Pekingbe juthatunk. Én tehát indítványozom, hogy vágjunk neki. Ha pedig önök erre nem hajlandók: én magam is neki vágok a hatezer emberemmel, még pedig azonnal.

Ezzel szalutált és adjutánsaival eltávozott. Az európaiak meglepetve néztek egymásra. Pár perc múlva hallották, hogy a japáni táborban fújják a riadót.

- Ezek az ördögös fickók nem tréfálnak, - mormogá az angol parancsnok.

- Igazuk van, - szólt a francia parancsnok, - uraim, csatlakozom a japánokhoz.

- Én is, - szólt az orosz.

Az angol gyorsan fölkel.

- Nos, uraim, - szólt, - kimondom az egyhangu határozatot: azonnal megkezdjük az előnyomulást Peking ellen. A beosztást, haditervet mind ösmerik; előre, Isten nevében.

Mindenki helyeslőleg biccentett, az urak némán kezet fogtak és elváltak. Negyedóra múlva az összes táborokban verték a riadót s a fölmentő sereg elindult.

Azt már Rosthornnak a jelentéséből is tudom, hogy annak a kis japáninak, az ő elhatározottságának és energiájának köszönhetik a követségek a megmenekülésüket. Ha csak három nappal később indulnak el, már későn érkeztek volna.

- És önnek volt valami érdekesebb kalandja? - kérdem Krancsenkruncseket.

- Nem. Semmi. Csan-Ting megrohanásában ugyan résztvettünk, de a továbbiakban nekem csekély részem volt...

- Miért?

- Mert három napot a pincében töltöttem s így elmaradtam és az utócsapathoz osztottak be.
 - Mit csinált a pincében?
 - Unatkoztam.
 - Hát miért nem jött ki?
 - Nem lehetett.
 - A bombák elől menekült oda?
 - Oh, dehogy, - felelt a tiszt olyan arccal, mint a kit a kérdések untatnak s boszankodik, hogy ennek a szárazföldi patkánynak elejétől kezdve el kell mondani a dolgot.
 - Hát, hogy volt?
 - Ugy, hogy mikor a csan-tingi erődöt elfoglaltuk s benne voltunk már, a kínaiak fölrobbantották... Én csapatommal éppen a kazematákban szedtem össze a fegyvereket. Ez volt a szerencsénk. A romok ugyan eltemettek bennünket, de kiástak mindannyiunkat...
- A vér elhült bennem.
- Senkinek se történt semmi baja?
 - De igen. Két ember megsiketült, egy pedig megőrült az élve eltemetés iszonyuságától...
 - Köszönöm.
- Fölkeltem és a másik szobába mentem. A gazda utánam jött.
- Nos, ott hagytad a csehet?
 - Ott. Barátom, én félek az olyan embertől, a kit fölrobbantanak egy várral, a kit élve eltemetnek a föld alá s *mindezzel nem dicsekszik*.
- Ilyenek a tengerészek.

AZ EGRI REMETE.

Azok, a kik a Nemzeti Színház előadásán Gárdonyi Gézá-t kitapsolták, nem is sejtik, hogy milyen különös ember jelent meg előttük.

Magas, sovány, szenvedő, szürke alak. Első pillanatra látszik rajta, hogy az életnek legkeservesebb iskoláján ment keresztül. Éhezett, fázott, csetlett-botlott, tanult, gondolkozott és most itt áll előttünk, mint kész író. Mint nagy író, mint minden porcikájában igazi nagy magyar író.

Az emberekkel való érintkezésben ügyetlen, a lázasan dolgozó, előre törekvő társadalomtól szinte fél. Azért is huzódott félre, a vidékre s csak néha jön le Budapestre, hogy barátaival egy kicsit kibeszélgesse magát.

Lelke roppant érzékeny. És tele van művészi hajlamokkal. Képet fest, igaz, hogy rosszat, de neki ez a foglalkozás is gyönyörűséget szerez. Szobrot farag s ugyancsak fájna neki, ha Fadrusz kinevetné, - pedig kinevetné. Zongorázik, hegedül s természettudományi problémákkal foglalkozik. Néha megunja az írást s akkor a művészetnek itt felsorolt ágaival szórakozik. Még a pipáját is maga rajzolta meg, azután kigyurta agyagból s úgy csináltatta meg valami pipagyárossal.

Az apja is ezermester volt. Az öregnek a nyughatatlan vérét és sokoldalúságát a fia is örökölte. Az öreg gépészféle ember volt és hogy a mesterségét jól kitanulja, fölment Bécsbe. Itt érte az 1848-iki forradalom, a mikor ő is beállt a halálfejes diáklégióba, résztvett Bécs védelmében a császári csapatok ellen, majd a diákokkal együtt lejött Magyarországra. Itt azonban őt fegyvergyárba tették, hadnagyi ranggal és fizetéssel. Mikor a kormány Debrecenbe vonult, a fegyvergyárat Lahner Nagyváradon állította föl s azt már ő vezette. Aradig követte a kormányt, ott aztán, zsebében száz forinttal, oláh kocsisnak öltözve menekült ki a halál hálóiból, a melyeket ott fontak-kötöttek a világosi katasztrófa után. Visszament Bécsbe, a hol egy gyáros barátja bizonyítványt adott neki, hogy a szabadságharc éveit ott töltötte. Talán ott is marad, ha a Jankovicsok le nem hozatják Szöllös-Győrökre, Somogy vármegyébe, hogy egy gőzmalom terveit készítse el s a gépezetet állítsa be. Itt érte az apát egész életében a legnagyobb baj: egy újfajta malomkereket talált fel, mely a rajta lezudult vizet megint visszaviszi oda, a honnan újra a kerékre folyhatik. Erre a találmányra, mely genális volt, zörgött és forgott mint a fene, csak éppen a vizet nem akarta visszavinni oda, a honnan jött, az öreg minden pénzét ráköltötte s ezért megmaradt szegény embernek.

Gárdonyi Géza, Agárdon, Fejérmegyében született. Elvégezett három gimnáziumot, aztán a tanítóképző-intézetbe adták Egerbe, - mert apja már akkor Borsodban lakott.

Tizenöt éves volt, mikor apját elvesztette s ekkor szakadt rá a nyomoruság. Csuda, hogy keresztülgázolt rajta, mert ifjúkorában semmit se árult el a benne lakozó nagy tehetségből. A tanítóképző-intézetben együgyű fiúnak tartották s csak az irodalom tanára vigasztalgatta néha, nem azzal, hogy lesz belőle valami, hanem azzal, hogy ne busuljon, meg fogja tudni keresni a kenyerét.

A mit itt említettem, ez volt az összes iskolája: a többi mind magától tanulta. Elsajátította az angol, francia, német nyelvet s többféle művészetben tett szert annyi jártasságra, hogy kellemesen töltheti velük az időt.

A Dunántul több vármegyéjében tanítóskodott s élt a parasztemberek közt, főnnhatóságuk alatt. A Göre Gábor alakját a Somogy-vármegyei Karádról hozta.

Itt, mikor tanítónak megválasztották, a lakásának az ablakai mind be voltak törve. Míg a nyár melege tartott, rendben volt a dolog, de mikor a hűvös őszi szelek kezdtek fujni: elment a nevezetes biróhoz.

- Biró uram, csináltassa meg a lakásom ablakait, hidegre fordult az idő.

- Nem lehet, tanító uram, nincs egy krajcár se a község ládájában.

- De így nem állom ki.

- Dehogyan, ha muszáj, - vigasztalta a biró, - de mivel vasárnap van s ha már nálam van: maradjon itt tanító ur ebédre.

Gárdonyi persze szívesen vette a marasztalást. Akkor tíz forint havi fizetése volt, mint segédtanítónak. Az ebéd tárkonyos báránylevesséssel kezdődött, malacpecsenyével folytatódott és pogácsán végződött. Hozzá jó, finom vörösbor.

- Látta, biró uram, - szólt Gárdonyi, - ennek az ebédnek a költségén nemcsak a tanítólak, de az iskola összes ablakait is újra meg lehetne csináltatni.

Mire a biró büszkén:

- Hisz nem azt mondtam, hogy a biró szegény, hanem hogy a község szegény. Nekem, hál' isten, van mit apiritani a tejbe.

De a tanítói lak ablakai csínálatlanok maradtak.

Gárdonyit roppant tudományszomj bántotta, de ehhez könyv kellett volna. A könyv pedig olyan luxustárgy, melyet egy tanító csak a legkritikább esetekben engedhet meg magának. Elhatározta tehát, hogy meggazdagszik. Miből lehet legkönnyebben meggazdagodni? Természetesen abból, ha az ember a tanítóknak egy naptárat csinál. Ezt minden tanító megveszi s dől a pénz, mint a parancsolat. Ezt a nagy tervet főzve agyában, kis falujából fölment Győrbe, hogy ott kiadót keres az eszmére, a mit ő úgy értett, hogy még egy halandót boldoggá tesz. Elment ahhoz a laphoz, melybe irogatni szokott (mert mint tanító kezdte már a tollat forgatni). Ez aztán azt az ajánlatot tette neki, hogy maradjon ott munkatártnak, hárman vannak a laphoz, mindegyikre esik ezerháromszáz forint fejenként és évenként.

Ezerháromszáz forint! Gárdonyi elszédült, mikor ezt a summát hallotta. Ime, a szerencse egyszerre üstökön ragadta. A *Tanítók Naptára* az egyik főnyeremény. Ez az ajánlat a másik főnyeremény. Természetesen azonnal fölcsapott s a tanítóságnak örökre hátat fordított.

Jó ideig dolgozott ott potom pénzért, végre türelmét vesztette s megszólította a szerkesztőt:

- Mikor osztozunk?

- Miben akar osztozni?

- Azt tetszett mondani, hogy rám ezerháromszáz forint esik...

- Esik, esik, majd ha a lap letörlesztette az adósságát.

- Mennyi adóssága van?

- Hatezer forint.

- És törlődik?

- Erősen. Két éve még csak négyezer forint volt.

Gárdonyi vállat vont és továbbra is ott maradt. Nem történt semmi, csak az egyik főnyeremény esett a kutba.

A tanítók naptárát is megcsinálta, de a százasok nem nagyon tódultak be hozzá. Maradt az, a mivé őt a végzet predestinálta: szegény ember. Most már szegény író.

De a meggazdagodás vágya nem hagyta őt nyugodni. Két nagy eszmét süttött ki e végből: az egyik volt az Öröknaptár, a másik a Pokol.

Az Öröknaptár állt egy fali kalendáriumból, a melyből nemcsak előre, de hátra is ki lehetett számítani az időt. Meg lehetett belőle mondani, hogy a mohácsi csata mely napra esett, viszont azt is mutatta, hogy 1920-ban mikor lesz husvét.

De ezt csak Gárdonyi tudta belőle kimutatni. Kivüle nem találtam még egy embert, a ki eligazodott volna rajta.

A *Pokol*, Dante Poklának körképileg való bemutatása, jó eszme volt, de csekély anyagi eszközökkel, kontármódra valósitották meg ezt az eszmét.

Gárdonyi az előkészületek alatt boldog volt: nemcsak művészi föladatot végez, hanem egy világraszóló vállalatot is megvalósít.

Ez se sikerült. Sőt a vállalat adósságainak egy része az ő nyakába szakadt. Akkor menekült el végképp a fővárosból s kifáradva, megtépve az élet küzdelmeitől, letelepedett Egerben.

Fönt a hegyen, a legfélreesebb helyen, csupa szegény ember közt, vett egy kis parasztházat, s azt lassankint kicsinosította, fölépítette magának.

A szomszédjai nagyot néztek, mikor odajött.

Ki lehet ez? Urnak látszik, de nem lehet az, mert akkor lent laknék a városban a porban, a sárban, nem itt a parasztok közt fönn az egészséges jó levegőn, a zöld pázsit közt.

Mit keres itt, a hol régente a bűnösöket akasztották? A hol hajdan a hóhér is lakott?

Nézték, hogy mit csinál. Pipál a kertben, nagy könyvekből olvas, egyebet nem tesz egész istenadta nap. Egyszer aztán valaki kisütötte, hogy *író* és a város dolgait írja, a miért kap havonkint huszonöt forintokat.

Gárdonyi a kapu elé hársfákat ültetett s leste, hogyan nőnek. Egerben nem ismerkedett meg senkivel és senki se sejtette, hogy ki az a magányos alak, a ki az akasztott ember dombjáról csendesen pipázgatva néz le Dobó régi városára.

Egy éjjel aztán Gárdonyi arra ébredt, hogy a háza előtt levő padon egy ember ül és énekel. Azt éneкли, hogy:

*...Kossuth Ferenc magyar gyerek,
Magyarországon született,
Illik a kard oldalára
A koszu ru homlokára.*

Aztán a hangos ismeretlen abbahagyja a nótát és elkezd zsörtölődni a zsidóval, a ki tizenkét krajcárért adott neki pálinkát s mikor többet akart inni, hitelbe, kidobta a kocsmából. Mikor az ügyét elmonologizálta, újra kezdte a nótázást így:

*Szabadságom be van zárva
Ferenc József ládájába,
Elveszett a láda kulcsa,
Nem szabadulok ki soha!*

Aztán újra a kocsmáros lelketlen eljárásának ecsetelése következett, prózában. Ekkor már Gárdonyi felöltözködött és kiment.

- Hallja, barátom, miért énekel az én ablakom alatt? Nem tudok aludni.
- Én se.
- De én sohase énekelek a maga ablaka alatt, hát maga se énekeljen.
- Már, kérem, ez itt köztér, itt tehetek, a mit akarok, az ur ebbe nekem nem parancsol.
- De már az a pad, a kin ül, az enyém, abba én parancsolok.

A paraszt rögtön fölkel.

- Énekelhetek én állva is.

És rögtön rágyújtott egy újabb nótára.

Ez az eset, meg az a körülmény, hogy hársfáit a tehenek leették, kitördelték, arra birta Gárdonyit, hogy a várostól megvásárolja és bekeríttesse a háza elejét.

Ekkor jöttek csak rá, hogy ki az a Robinzon ott fönt a szegény emberek során: a város odaadta neki a ház elejét ajándékképpen.

Azóta dolgozik ott vigan és zavartalanul. Milyen eredménynyel, mutatja *A bor* és a török világból vett nagy történeti regénye: *Az egri csillagok*.

Abból az alacsony, nádfödeles parasztházból a magyar irodalomnak még számos gyöngyszeme fog kiperegni.

A MAGYAR FŐVÁROS.

A napokban meglehetősen goromba levelet kaptam Lipcséből. A levélíró a *Pester Lloyd*-ban olvasta, hogy a fővárosi közgyűlésen a német színház ellen agitáltam és szavaztam, s ezért hálátlan Kossuth-kutyának nevez, mert, - ugymond, - *ön a németeknek köszönheti európai hirnevét, mert munkáit a német nyelv révén fordították le idegen nyelvekre, s így került bele a világirodalomba.* Hát ez ugyan nem igaz, mert Horn Emil (francia), Schumacker (dán), Mayerhoffer (cseh) és Sarapov (orosz), direkt magyarból fordítottak le az illető nyelvre, de föltéve, hogy a levélírónak van igaza, mi van akkor? Én legyek hálás azért, hogy a munkáimat szíveskedtek lefordítani, kiadni és belőlük esetleg pénzt bevenni? Vagy jók voltak ezek a dolgok, vagy rosszak. Ha jók: az illető lapoknak használtak, ha rosszak, ostobaság volt lefordítani. Előismerem, hogy erkölcsi hasznom van belőle, de az anyagiakat a jó németek tisztán maguknak tartották meg. Egy világhírű német cég is alkudozott velem egy kötetre s e közben azon óhajának adott kifejezést, hogy legjobb szeretné, ha ingyen odaadnám neki. A mire ezt feleltem: *Szegény és kicsi hazám elég jól fizet, semmi okom sincs a nagy és gazdag Németország számára ingyen dolgozni.* Erre aztán küldött - hetven márkát. A magyar irodalmi cikkeknek óriási exportja van Ausztriába és Németországba, de ez tisztán a fordítók üzlete. Én csak egy korrekt fordítót ismerek: Binder Jenő késmárki tanárt, a ki mindig előre kikéri az engedélyt, utólag pedig kéretlenül mindig megküldi a kapott honorárium egyharmad részét. Hogy miért teszi, mikor ha nem tenné is, az ördög se zaklatná érte? Nem tudom. Ugy látszik, gyógyíthatatlan becsületességben szenved.

Oscar von Krücken, a ki a magyarból németre való fordítást valóságos gyáriparrá fejlesztette (a munka egy részét, azt hiszem, gépekkel végezteti) a megmondhatója, hogy én a fordításokért soha követelésekkel nem léptem föl, legföljebb annyit engedtem meg magamnak, hogy ha Krücken urral találkoztam, mint az Alföldön mondják, *a fenével etettem őt.* De az ellen már élenken tiltakoznom kell, hogy ezen a címen még én viseltessem mély hálával Németország iránt és hozzájáruljak a német import elősegítéséhez.

Ebben a kérdésben a németeket nem lehet a helyes álláspontra terelni.

Először nekik tudniok kellene, hogy velünk háromszáz év óta minden gazságot a németek nevében követtek el. Az tehát természetes, hogy nem kedveljük őket és félünk a befolyásuktól. De hát szereti őket a dán, a francia, az orosz? Gyűlöli. Pedig egyiknek se vétettek annyit, mint nekünk, - ők vagy azok, a kik ránk uszították őket, itt nem feszegetem.

Másodszor, ők azért is hálátlanoknak tartanak bennünket, hogy ő tőlük vettük át a kulturát, s most szabadulni akarunk tőlük. Soh'se hallottam, hogy az olaszok ilyesmit a németeknek a szemére lobbantottak volna. Pedig volt idő, mikor a mai professzorok ősei félmeztelen barbárok voltak, s csak lassan civilizálta őket át a római kultúra. Köztünk és köztük csak az a különbség, hogy mi később léptünk bele a civilizációba, mint ők. De minket azért ugy leckéztetnek, mintha mi a turóscsuszát ma is nyereg alatt puhitanók, az európai civilizáció pedig nem Kis-Ázsiából és Egyiptomból, majd Hellaszból és Rómából indult volna ki, hanem Ottakringben, Hernalsban vagy Oberhollabrunnban találták volna föl.

Egy elfogulatlan német emberrel találkoztam egész életemben. Diplomata volt. Ez azt mondta, hogy Németország jól van lakva, Elzász-Lotharingia volt az utolsó falat. Van még neki mit megemészteni Pózenben s újabb hódításokra Európában nem gondol. Gyarmati politikát csinál, hogy kivándorlóit elhelyezze, de a birodalom határán kívül lakó németekkel nem foglalkozhatik. Legkevésbé a magyarországi németekkel. A legrövidlátóbb politika volna a

magyarországi németekkel német faji politikát csinálni, *nekik egész erejükkel a magyar hegemoniát kell támogatniok*, mert ha ez meggyengül, akkor a szlávok kerekednek ott felül s akkor jaj a németeknek. De csapás ez Németországra nézve is, mert a mely pillanatban nem a magyar elem vezet, Szent István országa megszűnik *a német birodalomra nézve megbízható politikai szövetségesnek lenni*. A magyar németek s a magyarok fogjanak össze és csináljanak magyar nemzeti politikát, magyar faji politikát, hogy így az egységes államot örökre biztosítsák s a nyugalmat, a békés fejlődés föltételeit utódaiknak biztosítsák. S akkor az ország Európa bármely államára nézve mindig becses és keresett szövetséges lesz.

A mit itt irtam, ez évek óta szóról-szóra le van írva a berlini *Hotel Kaiserhof* levélpapírosán. Eltettem akkor, melegiben leírva, hogy majd egyszer, ha szükség lesz rá, előveszem.

Mi következik ebből?

Az, hogy nekünk a német érdekek szempontjából is itthon sovinszta magyar politikát kell folytatnunk s a nemzeti államot az egész vonalon kiépitennünk. De ezt mi csak szóval teszszük, szóval se mind. Hogy a hazai németek nagy része pedig hogyan gondolkozik a dolgról: arról se beszéljünk. Elég az erdélyi szászok példájára hivatkozni, a kik lapjaikban és gyűléseiken kétségbeesett harcot folytatnak a magyarosítás ellen, e mellett szakadatlanul *oláhosodnak*. Nem egyszer jártam köztük. A hol az oláh köházban lakik és kőtemplomban imádkozik: az mind szász pusztulást jelent. Oláhus minden szász tud, magyarul legföljebb ha tiz-huszezer a száznolcvanezerből. De azért ők mi ellenünk izgatnak, s nagynémet tendenciákban nevelik ifjúságukat. Amszterdamban láttam egy szindarabot, melyben a normannok egy cölöphöz kötött kelta harcost földdel lassanként eltemetnek. A kelta ég felé emelt szemmel, vad dalokban bucsuzik el pogány isteneitől. Ez a szász politika. Németországra szegzett tekintettel harsogják a *Deutschland, Deutschland über alles*-t, az oláh föld pedig lassan-lassan betemeti őket. Ma-holnap már csak a fejük, az intelligencia áll ki a földből.

*

A mi városatyáinkat nem penetrálja az a fölséges gondolat: nemzeti főváros, egy millió lakossal. Ez a magyar nemzet örökkévalóságát jelenti, még az esetre is, ha Gurko tábornok parancsol a budai várban.

Hol állunk mi ettől az ideáltól?

Az elemi iskolákban németül tanítanak, a templomainkban németül prédikálnak, a kereskedők nagy része németül vezeti az üzletét, minden hordár, kocsis, de különösen minden kaputos ember tud németül s a pestiek nagy többségére nézve magyar nyelv - német nyelv, magyar könyv - német könyv, magyar színház - német színház teljesen mindegy.

Most a magyar és német kultúra egyensúlyban tartják egymást. De hátha ez az egyensúly a német javára fölbillen? Akkor vajjon nem az is mindegy lesz a lakosságnak: Magyarország-e vagy Németország?

Mi a magyar nyelv korlátlan, kizárólagos uralmát akarjuk diadalra juttatni.

Nézzétek, milyen félénken kerülgeti a főváros a német nyelvnek iskoláinkból való kiküszöbölését. Mikor minden okos ember belátja, hogy az elemi iskolák tanulóit, kik tizféle nemzeti-séghez tartoznak, ott kell kezdeni magyarrá gyurni s úgy megtanítani magyarul, a hogy a jászkun gyerekek beszélnek. Mert ez a *pesti* magyar nyelv, a mit nemcsak az iskolákban, hanem már a felnőttek is beszélnek, utálatos, magyartalan, inkorrekt, tele zsidó és német fordításokkal. A főváros elemi, polgári és ipariskolaiban a fősulyt a magyar nyelv (nem a nyelvtan) kitűnő tanítására kell fektetni s erre kell a legtöbb időt szentelni.

Ha Budapesten minden ember magyarul beszél, imádkozik, számol, kereskedik és kaláberezik, ha a német műveltség olyan szerepet fog nálunk játszani, mint Németországban, Olaszországban, vagy nálunk a francia műveltség: akkor épp oly tárt karokkal fogadom a német színészetet, mint most a franciát.

A művelt német és olasz ember megért és élvez egy francia előadást vagy könyvet, de azért minden porcikájában, minden leheletében német, illetőleg olasz. Nálunk a művelt ember kétnyelvűvé válik. A német műveltség lefogva tartja bennünk a magyar műveltséget. Hát nincs jogunk nekünk minden eszközzel a magyar kultúra kizárólagosságán dolgozni?

Olyan viszonyokat kell Budapesten teremtenünk, hogy a ki magyarul nem tud, egy falat kenyeret ne tudjon itt kapni. Akkor nem hoz ránk veszedelmet semmiféle idegen invázió. Mert akkor csak szórványosan jöhet s nem mételyez meg bennünket.

A multkor két villámos fölszerelő dolgozott a házban s mivel németül beszéltek, megszólítottam őket. Kisült, hogy vesztfálik s tiz év óta vannak Budapesten.

- Miért nem beszélnek magyarul? - kérdem.

- Ugyan kérem, nincs arra itt semmi szükség.

Ez volt a felelet.

Most erre egy másik példa. Egy felsővidéki vármegyében meglátogattam egy főszolgabíró barátomat, a ki elvitt egy tót gyűlésre. A mint a tótok látták, hogy ott a főszolgabíró, *angolul folytatták a tanácskozást*, a miből az én kedves barátom egy kukkot se értett.

Ime, ezek a tótok Magyarországon születtek, itt éltek 25, 30, 35, 40 esztendeig, sok volt közülök, a ki évekig dolgozott Budapesten, de magyarul egy se tudott. Három-négy évi Amerika azonban megtanította őket angolul. Mert ott érzi, hogy muszáj neki angolul tudni, érzi, hogy haszna van belőle, ha tud.

Érzi-e a magyarul tudás szükségességét a mi országunkban vagy fővárosunkban? Nem, mert mi gyáva, lágy, megalkuvó, gyöngé önérzetű, idegen kulturák által dezorganizált nemzet lettünk, mely hatalmával nem él és kétségtelen jogait nem érvényesíti.

A magyar érzék hiányának és a nem-gondolkozásnak égbekiáltó példája az, hogy a budapesti ügyvédek, a híres magyar ügyvédi kar, még ha képviselők is, a táblájukra szükségesnek látják kiírni: *Landes- und Wechselgerichtsadvocat*. A mire csakugyan nincs semmi szükség. Hát akkor mit mondjunk a kereskedők kétnyelvű cégtábláiról? Nézzék meg Zágrábot: az egész városban tisztán horvát minden fölirat.

Szóval egy fényes, pompás levantei város vagyunk mi. Szaloniki, Drinápoly. Valamint ott, ugy nemsokára nálunk is mindig lesz egy francia operett-társulat, német dráma, orfeum vagy pizsok zengeráj (ez a legutóbbi az ő tömeges és utálatos grasszálásával már is európai specialitássá teszi Budapestet), olasz cirkusz stb. Husz év alatt aztán a cseh, német, morva, olasz, tót elem folytonos beözönlése révén undorító kis Bábeltoronyi gyülekezet lesz itt, melyben magyart csak akkor látunk, ha Barnum elhoz egyet Amerikából mutogatni.

A CSENGŐDI PUSZTÁN.

Megint csak Dankó Pistáról szól az ének, a ki most keresztül-kasul barangolja az országot, hogy magyar daltársulatával előadásokat rendezzen. Az is az ő különös szerencsétlensége, hogy mindenütt Barnum után jár s így az ő vállalata csak annyit ér, mint mikor valakinek az orra előtt learatják a termést és neki csak a tarlózás jut.

Dankó Pistát néhány író-barátjának a szeretete és pártfogása hozzájuttatta ahhoz, hogy megtámadott tüdejét télire San-Remóba vihetze, az áldott lelkű Cirfusz magyar doktor kezelése alá. Furcsább betege Cirfusznak még nem igen volt, mint Pista barátunk, a ki először is nem hitte, hogy neki tüdőbaja van, tehát folyton cigarettázott. A szó szoros értelmében elragott ötven-hatvan cigarettát egy nap, s nemcsak a füstöt, de a dohányt is lenyelte. Végre aztán Cirfusz megmondta neki, hogy San Remo-ország kizárólag a külföldi mellbetegek gyógyítására van berendezve, abból él, s azért a szabályok megsértését államellenes kihágásnak tekintik és szigorúan büntetik. Erre Dankó abbahagyta a füstölést, igaz, hogy a komponálást is. Csakhogy akkor már tiz szép dala készen volt.

Mikor meggyógyulva hazajött, erre a tiz dalra társulatot szerzett s megkezdte első országos körutját. A vállalkozást fényes siker koronázta. Nyár közepére már négyezer forint tiszta vagyona volt. Ekkor megszüntette a körutat és hazajött. Augusztus havában, rekkenő melegben, gyönyörű prémes bundában állított be közénk. Mert hát telt. A pincér alázatosan hajlongva akasztotta a fogásra s megrendelés nélkül hozott Dankónak egy Chateaubriand-sültet, mert ez az étlap legdrágább tétele. Vacsora után Dankó három feketét ivott, mert a vagyon kötelez s a kávésoknak is csak kell élni.

Ösmertem egy embert, a ki ötezer forintot örökölvén, beült a kocsmába s addig ivott, míg a pénznek a nyakára nem hágott. Különben szerencsés fickó volt, mert mikor az utolsó forintra került a sor, megütötte a guta s így nem érhetette meg az elszegényedés keservét. A hálás kocsmáros megfestette az arcképét és emlékkövet állított a sirjára.

Dankó nem tett ilyen bolondot. Neki nem a szerencse szerezte a pénzt, hanem szorgalma és tehetsége. Tehát meg kell becsülni.

Mit tesz az ember a pénzével, ha megbecsüli? Ingatlanba fekteti. Mert a pénz elröpül, de az ingatlan nem röpül el. Dankó elhatározta, hogy birtokot vesz. Mert csak az az ur, a kinek birtoka van. A ki reggel a tornácról pipaszárral dirigálja - nem a daltársulat kóristáit, hanem a négyökrös béreseket, a mint szántani indulnak. A ki tizenegy órakor befogatja a két sárgát és kimegy megnézni, hogy halad a munka. A ki este belátogat a szomszéd kis városba vacsorálni s miután egy-két nótát elhuzat, öt pengőt ad a cigánynak. Ez izgatta őt különösen. Az ingatlanok ura, mikor néhai kollégáit támogatja.

Eleinte úgy számított, hogy valami szegény mágnástól megveszi a birtokát, s beül grófnak. De hát ez nehéz volt, mert a legszegényebb gróf se akarta a birtokát ötven-hatvanezer forintot alul odaadni.

Egy este azonban nagy diskusszió volt a vacsora-asztalunknál. Szőlőpártra és buzapártra oszoltunk. A szőlőpárt a mellett vitatkozott, hogy sokkal jövedelmezőbb a szőlővel való bibelődés s a népnek hibája az, hogy csak a buzatermelést tartja hozzá méltó foglalkozásnak.

Dankónak ez szeget ütött a fejébe s másnap már szőlőszeti könyveket vett, hogy ezt a foglalkozást egy kissé tanulmányozza. Rapszódikus elme lévén, a könyveket hamar elhajította, hogy a kivitelhez lásson.

Magánértésülések nyomán Kis-Kőrösre vitték lépteit, hol egy nyolcholdas, szőlőnek való homokbucka-területet kínáltak neki.

Dankó finom, érzékeny poétalélek s így nem csuda, hogy Kis-Kőrösön első dolga volt Petőfi szülőházát megtekinteni. Sokáig elmerengett imádott költője szülei háza előtt, azután kiballagott Csengődre, mely pusztá onnan valami fertály órányira van.

Elmerengett az utca porán, melyben a gyermek Petőfi játszott; elandalgott az öreg fákon, melyek a kis szoknyás Petőfit szaladgálni látták, s szinte restelte, hogy ő ilyen jó módban van, földet készül venni, mikor a nagy költő egész életében nyomorgott.

A mint halad a sikon, a szélről ingatott vadvirágok közt, észreveszi, hogy az út mellett egy öreg juhász hever és könyvet olvas. Dankó megáll.

- Mit olvas, barátom?

- Petőfi Sándor verseit.

Dankó nagyot nézett.

- Kitől kapta?

- A fiamtól, a ki tavaly nyerte az exámenen.

- Hogy hívják?

- Gyurik Pálnak.

- Ért-e maga szőlőhöz?

- Ahhoz se értenék?

- Azért kérdem, mert látom, hogy birkával foglalkozik.

- Szegény ember azzal foglalkozik, a mi akad.

- De eljönne vincellérnek Csengődre?

- El én.

- Hát majd holnap fölkeresem. Hol lakik?

- Itt, meg innen öt mérföldnyire, meg onnan két mérföldnyire.

- De én nem szaladgálhatok maga után legelőről-legelőre.

- Birkauszatás után megtalál a tekintetes ur Kis-Kőrösön a Bozsik Pál kocsmája mellett, a zöld kerítésen túl.

- Jól van, Isten áldja meg!

Dankó tovább haladt. A vincellérje már megvolt. Ehhez az emberhez most már muszáj volt szőlőt venni. Egy vincellér, a ki Petőfit olvassa: ez is unikum a maga nemében.

Ilyen hangulatok után természetes, hogy Dankó megvette a nyolc hold buckát, melynek nagy részén csak kutyatej és rokonai termettek. A kisebb része már kész szőlő volt, egy kis prés-házzal. Egy elhagyott szögletben vadrózsabokor virágzott.

Ki is fizette rögtön a gazdának készpénzzel. A gazda nagyot bámult. Mekkora ur lehet, a ki rátáknak is törleszthetné, mégis egyszerre fizet. Le is vette rögtön a süvegét, aztán fölhozta a csizmáját, de csak azért, hogy a pipáját belesülyeszthesse. Tudja ő, mi az illendőség.

Aztán ügetett be a városba borért s üzent a pusztai szomszédoknak, hogy jöjjenek áldomásra.

Dankó pedig kéjes érzéssel végigsétált a birtokán. Minden bólongató virágszálnak külön visszaintegetett, mintha mondaná: *Bizony változás történt, új gazdát kaptatok. Hát csak igyekezzetek!*

Végignézett a napfényes sikon. A maga földjéről nézett végig. S hálát adott az Istennek, hogy ennyire megsegítette őt. Ugy érezte, mintha kótára nem szedhető dalok százai fakadnának lelkéből és repülnének az ég végtelensége felé. Csodálatos harmónia fogta el egész lényét. Boldog volt.

Valami szomszéd fán elkezdett csicseregni egy madár, mintha az új gazdát üdvözölte volna. A présház eresze alatt a fecskék csevegtek. Talán a nagy eseményt, a vételt tárgyalták.

Dankó lassu léptekkel bement a házba, a lócára feküdt és fáradtan elaludt. Érzései, benyomásai leverték lábáról, összetörték gyöngéd lelkét.

Mire fölébredt, már ott voltak a szomszédok és egy hordó bor körül csoportosultak Várták a nábob ébredését.

Az áldomásívás megkezdődött.

Az ötödik pohárnál megszólalt a régi gazda:

- Nagyságos ur, nem azért szólok, mintha jussom volna. Kifizette, megittuk az áldomást, vége van, semmi közöm hozzá. De lássa, a nagyságos ur gazdag, én meg szegény ember vagyok... Kérnék valamit.

- Csak ki vele.

- Ezt a diófát itt a présház előtt az apám ültette. Alatta is halt meg. Adjon nekem a terméséből minden esztendőben egy zsákkal...

Dankó hallgatott.

- Mondom, nincs jussom hozzá. Csak ha sziveskednék.

Miért hallgatott Dankó? Azon járt az esze, hogy ha neki olyan öröm volt az, hogy szerzett, milyen bánat lehet ennek a parasztnak, hogy veszít, hogy kénytelen ott hagyni apái kis földjét, melyet munkájuknak verejtékével öntöztek...

- Jó, ennek a diófának egész termése a magáé. Minden esztendőben.

A gazda megörült és vigan ivott és itatott tovább. Mikor már jól be volt borozva, megint Dankó elé járult.

- Nagyságos ur, még egy kérésem van.

Dankó a fejét csóválta.

- Ne tessék haragudni. A felső részbe, a hol a vadrózsabokor van, egy kis fiam van eltemetve. Ne tessék kidobni onnan...

A parasztnak elakadt a szava. Majd halkabban folytatta:

- Ne tudja meg, szegény, hogy a csengődi földünk idegen kézre került.

Dankó megindultan hallgatott.

- Ne féljen, barátom, körülkerítetem és keresztet is állítok rá.

Ezzel elfordult. Ha a paraszt egy kicsit kéri, rögtön visszaadja neki az egész birtokot. Mi lesz ebből a barna arcú földmivelőből, ha elszakad a földtől, melyben apja diófája áll s melyben gyermeke porlad? Elzúlik.

Esteledett. Dankó Kis-Kőrös felé indult. A nép elbucsuzott tőle, de elkísérte.

És akkor rágyújtottak a nótázásra... és Dankónak nagyot dobbant a szive... az ő nótáit énekelték. És ő magába mormogott:

- Nem, én nem vádolhatom magam. Én nem fosztogatom őket. Pénzt is adtam nekik, dalt is. Testi jót, lelki jót adtam nekik.

S újra visszatért lelkébe a harmónia. Lassan haladt tova a félhomályu pusztán s már csak messziről szállt felé a dal, mely egykor szivéből fakadt s ime, a nép ajkán örök életet él.

Könny gördült végig az arcán.

A NAGY TÚZNÉL.

A mult éjjel szobámban ültem csendesen és nézegettem Dayot nagy képeskönyvét, mely a porosz-francia háborúról, Páris ostromáról s a kommün rémuralmáról fennmaradt művészi illusztrációkat közli. Éppen a kommün rémuralmát forgattam, a köztársasági kormány harcának történetét a lázadó párisi községtanács ellen. A Mont-Valérien-erődben lábhoz tett fegyverrel és kárörvendő arccal áll a német, lent pedig az égő Párisban, melynek lángjai az egekig csapnak, a franciák gyilkolják egymást oly vad dühvel, a minőt a poroszok ellen sohse fejtettek ki. A mészárlást, az óriási tüzet ábrázoló képek mintegy megelevenednek előttem s borzadva forgatom a lapokat... S ekkor lámpásom elhalaványodik, ablakomon pedig bibor-piros világosság ömlik be.

Mi ez?

Tűz van!

Még előttem állottak a párisi városházának, a Tuillériáknak, a hadügyminisztériumnak égését ábrázoló, szinte pörzsölő hűségű képek, - s most itt áll előttem igazában egy égő város képe.

Kirohanok az utcára s kocsiba vágom magam.

Késő éjjel van, fantasztikus, rózsaszínű fényben usznak az elhagyott utcák.

De már kezdenek elevenedni. A tömördek kávéházból tódul ki a mulató nép, egy percig kábultan néz a fénybe, s aztán elkezd feléje rohanni.

S nekem eszembe jutottak a sötét óceán fölött a new-yorki világító torony felé meredt szemekkel, szinte hipnotizálva repülő éjjeli madarak.

És eszembe jut a sok nyári bogár, mely láthatatlanul lappang a sötétben, de mikor a lámpást meggyújtom, százával rohannak oda, s a fény bűvös körétől nem tudnak megmenekülni.

Mint a mágnes a vasat, úgy vonzza a világosság az embert és az állatot.

Az éjszaka a bánat, a betegség, a halál.

A nappal az öröm, az egészség, az élet.

A beteg éjjel kétszeresen szenved, s a hajnalt úgy lesi, mint a mely megváltja őt a szenvedésektől. Az éjjeltől pedig úgy remeg, mintha a homályban a halál leselkednék rá.

Fussunk a világosság felé! Fussunk, emberek! Ti koldusok, kik rongyaitokban dideregve alusztok a sétaterek padjain, a Dunaparton, a ligetben, a vasuti hid alatt: gyertek melegedni.

Ti komiszok, kiknek csak más kára okoz örömet: gyertek örvendezni.

Ti álmodozók, kiknek a világosság, egyenesség az ideálotok: gyertek, hadd ittasodjék meg lelketek, mialatt szemetek iszsza a tűz irtóztató fényét, mely elüzi az éjszakát.

Ott állunk az égő gőzmalom előtt.

Mintha a napnak egy izzó darabja esett volna le a földre.

Már az egész tető lángban áll, s az emeletek (hat van!) egymás után szakadnak le, nagy robajjal.

A mint egy terem meggyulad, a tűz ereje megolvasztja az ablakot, s egyszerre mintha ágyuból lőné ki, iszonyu lángoszlop tör ki sisteregve a nyíláson. A lángoszlop nyomán, mint egy ujonnan támadt kráterből a láva, folyik ki az olvadt liszt.

Ezer meg ezer ember áll ott a világosság körében, s rémülettel vagy csodálattal tekint a félelmes elembe.

Most jönnek a kötelesség emberei. A rendőr és a tűzoltó. Mig a rendőr helyet csinál, a fekete sisakos alakok leugrálnak kocsijaikról s óvatosan munkához látnak. Mint olyan emberek, a kik óriást készülnék megtámadni.

Futólépésben jön a katonaság, pár perc múlva feltüzött szuronyok villogó sora szorítja vissza a néptömeget.

S ekkor látom az apró, fekete alakokat megjeleni és mozogni a tűz közvetetten közelében.

Nekünk száz lépés távolságra ég az arcunk s fáj a szemünk, ők pedig odakusznak tizenöt lépés távolságra, magukkal hurcolván egy óriás kigyót, a vízvezető csövet.

Egy, kettő, három tűzoltó fényes szilhuettje jelenik meg. S megdobbannak a szívek: ezeknek talán otthon feleségük, gyermekük alszik, mitsem sejtve, a fönntartójuk pedig lépésről-lépésre közeledik a halálhoz.

Néha az, a ki legközelebb van a tűzhöz, fölemelkedik, ilyenkor végiglocsolják egy távolabbi csőből; a pára csak úgy dől ki belőle.

Most az egész tető ingadozik. A vészsíp megszólal. A ki tűzoltó meghallja, hátrál. Egyszerre a tető beomlik. Mind a hat emelet végig, le a földig beszakad. A lángtenger úgy vág föl egyszerre az égre, mintha a malomból egy lángszárnyu óriási tüzes sárkány röpült volna föl, lebegtetve vörös testét. Mindenki rémülettel tekint rá, tán a tűzisten táncol, tombol ott vad jókedvében. Szikramilliárdok usznak a levegőben. Most már egy tűz az egész malombelső.

S a tűzisten mulat. Megmutatja, hogy ő mennyi színből van összerakva. Itt vörös, ott narancs-sárga, amott tiszta fehér a láng. Közül zöld és kék csillagok, pettyek jelennek meg. Mindenféle sávokra van hasítva a tűz. Vagy talán csak a szemünk káprázik?

Mint egy tele zsák, hull le előttünk egy elájult tűzoltó az alacsony gépház tetejéről. A mentők odasietnek. Minden oldalról vezetik elő a sebesülteket. Összeégett ruhában, lepörzsölt hajjal, megégett arccal, kézzel tántorognak elő a halálra fáradt, elcsigázott tűzoltók, a kötelesség áldozatai. Meglocsolt, forró ruhájukból csak úgy dől ki a pára; szinte kapkodnak a friss levegő után.

A parancsnoknak jelentik: két bajtárs eltűnt.

- Hol álltak?

- A beszakadt tetőn.

Dermedtség futott végig mindenkinek a tagjain. A vad tűzisten ime halálos áldozatokat követelt. Egy perc: s az egész, ezrekre menő tömeg tudta a hirt. A megdöbbenés moraja futott át az embereken, aztán mély csönd lett s irtózáttal néztek a sisteregve, pattogva, bűgva táncoló lángtengerre.

A tűz, a tűz!

Bemelegíti, bevilágítja családi otthonunkat.

Tisztító erejével kiolvasztja a nemes ércet a salakból.

Megsüti a királyok lakomáját és a szegény ember krumpliját.

Az emberiség haladását, a civilizációt szolgálja, hajtván a gépeket.

Mindezt megteszi, ha az ember megfélemezteti, megszelidíti és igájába hajtja. De jaj az embernek, ha egy pillanatra kiszabadul és urrá lesz. Rombolja, pusztítja urait.

Ime, itt előttünk megöltél két erős férfit, agyonfojtottad őket tüzes karjaiddal. Ennek a két férfinak az élet szegényes jelent, bizonytalan jövőt adott; de mégis megvolt bennük az, hogy habozás nélkül mentek be a halál torkába, mikor a kötelesség úgy parancsolta.

Le a kalappal emléküek előtt! Itt, a hol oly kevesen teljesítik kötelességüket és mindenki a más ajtaja előtt söpör!

Keressétek meg hamvaikat, szedjétek össze, s temessétek el pompával. De kérünk a temetésére egy minisztert és egy polgármestert is, mert ez épp úgy dukál ezeknek a névtelen halottaknak, mint a neves semmiségeknek.

...Azt mondják, nincs baj, mert a gőzmalom biztosítva van. De én azt mondom, baj van, mert az özvegy és az árva nincs biztosítva.

A BUR TOKÁNY.

A minap a mi rendes társaságunk együtt ült a rendes kis kocsmában, melyben minden este eszméket és kabátokat szoktunk cserélni.

A társaságnak egyik legérdekesebb tagja a *bur báró*, Luzsénszky Félix, kinek hatalmas, hosszú, száraz, az erőteljes bajusz által is jellegzetessé tett alakját nemcsak a fővárosban, de a vidéken is jól ismerik, fölolvassai révén.

Mikor kitört az angol-bur háború, a báró otthagyta nyugalmas hivatalát és lement Afrikába verekedni. Ősei mind jó verekedő, vitéz lovagok voltak, a kiknek éles kardcsapásai alatt sok német és török harapott a föbe, a régi rossz időkben. Ő benne is megvan ez a nyughatatlan vér. S a mint az első alkalom kínálkozott, azonnal megragadta, hogy behunyt szemmel a harci kalandokba rohanjon.

Abbahagyni a tespedést, érdekesen, változatosan élni, s ha úgy van megírva, szépen meghalni: ez vezette az öreg burt, a ki már tul volt a negyven éven, mikor fegyvert ragadott a bur szabadságért.

Mi mindnyájan szeretettel nézünk az öreg burra, a ki áldott jó ember, önfeláldozó, hős s a mai enervált világban a régi magyar energiának, s az életet, vagyont, mindent kockára tenni képes magyar urnak egyik legutolsó példánya.

Csakhoggy az ilyen karakter nem érvényesül a békében; a hol sokszor a szemtelenséget veszik bátorságnak, a gyávaságot pedig az elvek köpenyegébe burkolják.

Tehát Félix báró megjelenik a mi kocsmánkban, s rendel magának egy porció gulyást.

Lajos pincér, a ki néma rajongással viseltetik a báró iránt, így susog:

- Nem ajánlom.
- Miért?
- Mert három vendég visszaküldte, kemény.
- Hát mit ajánl?
- Tokányt.

A báró elmosolyodik.

- Tokány? Hozza. S jegyezze meg, a hányszor tokány lesz, mindig hozzon.

Lajos elhozta a tokányt, a báró belekóstolt.

- Vigye el magát az ördög. Ez is kemény.
- Ej, de válogatós vagy, - szólt bele egy másik bur harcos, - neked már csak akkor izlik a tokány, ha az angolok golyózápóra közt eszed?

A báró nagyot sóhajtott.

- Sohse ettem életemben olyan jó tokányt, mint Dalmanuta előtt.

Sürgetésükre elbeszélte.

*

Már az angolok benyomultak Transzválba, sőt Pretóriát is elfoglalták. A bur csapatok és az idegen kommandók pedig a Pretória-Lorenzo-Markezi vasutvonal mentén hátráltak Dalmanuta felé.

Egymás mellett hátrált Simon Vilmos magyar katonatiszt németekből álló kommandója és Luzsénszky Félix magyar csapatja.

Augusztus hónap, vagyis tél közepe volt. Nappal forróság, éjjel olyan hidegség, hogy a dér fehérré tette a mezőket s ropogott a lábuk alatt.

Este mindig tábort ütöttek és sátrak alatt háltak, miután a szekereken magukkal vitt elemőzsiából falatoztak. Szűk italuk nem volt, de a forró kávé eléggé fölmelegítette őket.

Egy este valamelyik kommandótól egy magyar vetődik Luzsénszkyhez s valami olyat jelent neki, hogy a báró örömeiben a földhöz vágja a sípkáját és nagyokat kurjant. Társai odasietnek.

- Mi az?

- Csátát nyertünk valahol?

- Annál is több. Ide hallgassatok, fiúk. Ennek a becsületes embernek egy pakli magyar kártya van a zsebében. Ma ferblizünk.

A legnagyobb sátorból kidobtak mindent, asztalt rögtönöztek s gyér lámpavilágnál megindult a csöndes, melyben többek közt résztvettek: Luzsénszky báró, Goldeck, Jansen, Simon Vilmos, Fleischer Pali, Goldecket kivéve mind magyarok. Goldeck osztrák tiszt volt, a ki egy galíciai garnizonban a huszároktól tanult meg ferblizni.

Oly nyugodtan játszottak, mintha csak odahaza lettek volna valamelyik kaszinóban.

Éjfél után bejön egy bur, s jelent valamit Luzsénszkynek. A báró éppen gusztált és nem felelt. A gusztá véget ért, a báró hátranézett.

- A fene egye meg az álló kibicet. Mi kell?

- Az angolok mozognak. Ugy látszik, élénk akarnak kerülni, hogy a visszavonulásunkat elvágják.

- Ötöt vissza! - felelt a báró, - a kocsik azonnal fogjanak be.

- Még tizet rá! - szólt Jansen.

Simon és a többiek eldobták. Luzsénszky megretirált, a bur hirnök állva kibicelését rossz ómennek véve, s így Jansen huszonegy zöldre a báró háromszora ellen kihuzta a kasszát. Újra osztottak volna, de a távolból puskalövések hallatszottak, s így kénytelen-kelletlen ők is lóra kaptak.

A visszavonulás nem ment éppen gyorsan, mert az angolok az üldözésben, előnyomulásban, különösen éjszaka, nagyon óvatosak voltak. Véres iskolán mentek már keresztül, az angol hadsereg ott Afrikában alakult át lassankint jó katonasággá. A különböző kommandók ráértek szép tempósan befogni a szamarakat az óriási szekerekbe, s aztán elindultak a hideg éjben. A báró élénken mérgeződött a párti megzavarásán s különösen azon, hogy Jansen a két zölddel elkergette.

Haladtak egész éjjel, egész nap, s szerencsésen megelőzték az angol bekerítő csapatokat.

Másnap este újra tábort ütöttek. Legkésőbbén érkezett be pár emberrel Luzsénszky, s jelentette, hogy ma pompás vacsorájuk lesz, mert ő egy farmban szerzett egy jókora darab marha-

hust, egy egész malacot, egy csomó hagymát, s ő ebből most tokányt fog csinálni, melyre a csendes kompániát ezennel ünnepélyesen meghívja.

A kompániában volt három parancsnok: Goldeck, Luzsénszky, Simon, azután Fleischer Pali, Jansen és még két magyar. Persze, nagy volt az öröm a fiuk között. Luzsénszky híres tokányfőző, valóságos tokányzeni volt, egy ízben már volt alkalmuk részesülni benne. Azért nem többször, mert hát a tokányfőzésre nem jutott mindig idő. Azonnal mind hozzáláttak részben a hagymatisztításhoz, részben a malacnak és a marhának összeapritásához. Összekeverték és az üstben a tűzre tették. A legfiatalabb a báró parancsára a puskatisztító-vesszővel keverte. A fölgerjedt étvágytól kidülledt szemekkel állták körül valamennyien s gusztusuk csak fokozódott, mikor Luzsénszky még paprikát is tett bele a hagymán kívül. Az illatos gőzt elégedetten szívták be, s várták a lakomát.

Ekkor megint beállit egy bur, s a kommandánsokat Viljoen tábornokhoz tanácskozásra hívja. Simon, Goldeck és Luzsénszky odasiettek; az utóbbi előbb pár utasítással látta el az ott maradtakat a tokány kezelésére vonatkozólag.

Félóra mulva visszatértek.

- Nos, mi lesz? - kérdék.

- Az angolok azonnal támadni fognak.

- És mi? Hátrálunk?

- Nem. Helytállunk.

- Szamárság ilyen helyen ütközetet elfogadni.

- Persze, hogy az. Viljoen is azt mondta, de mi rábeszéljük, hogy nem lehet másképp.

- Miért?

- Miért? - förmedt föl a báró, - azért, mert a tokányt csak nem fogjuk itt hagyni az angoloknak?

Kiszurt egy darabot s megkóstolta.

- Legalább egy óráig kell még fölnie. Előre fiuk, a sziklás gerincre, majd én itt maradok s ha készen lesz a vacsora, utánatok küldöm a kaffert.

A kommandók, a táborban hagyva a lovakat, a sziklás hegygerincre mentek. Luzsénszky pedig jól megrakta a tüzet, befődte az üstöt és figyelt. Az angolok, a kik pihent csapataikkal most éjjel-nappal hajszolták a burokat, nagy puskaropogtatást vittek véghez, a burok azonban nem feleltek. De mikor egy rekognoszcirozó angol lovas csapat fölbukkant, egyszerre százan lőttek, különböző pontokról, a mi az angolokat még óvatosabbá tette.

Jó félóra mulva üzent Luzsénszky a fiuknak, s azok futva jöttek a tokányra.

A hideg éjszakában mohón ették a marcona, torzonborz alakok a forró, paprikás, hagymás hust, a kaffer szolga mindenkinek egy csésze fekete kávéval szolgált, s mind úgy ugrottak föl a lakoma után, mintha ujjászülettek volna.

Egy Dalmanuta felől jövő farmer vágatott el mellettük.

- Hol a tábornok? - ezt kiabálta. Valami fontos hirt hozhatott. Luzsénszky utána sietett.

Viljoen azzal fogadta a bárót:

- De jó volt, hogy helytálltunk.

- Miért?

- Most kapom a hirt, hogy a middleburgi völgy, a merre retirálnunk kellett volna, meg van rakva angolokkal. Ha azonnal visszavonultunk volna, azóta már kelepcebén volnánk. Így most Wounderfontein felé megyünk.

Luzsénszky elgondolkodva tért vissza társaihoz.

- Fiuk, ez a tokány az életünket mentette meg. Majd elmondom. Kiki szedje össze az embereit, kafferek, pakkoljatok!

-&-